

Приповетке: књига II, 1939.

Садржај

Из дневника пргавог човека

Пссст

Освета

Дугачак језик

Живци

Криво огледало

На гробљу

Ципеле

Радост

Љубитељ просвете

У берберници

Обућар и нечиста сила

Дечурлија

Иван Матвеић

Слаба женска страна

Даме

Пољињка

Девојачка спрема

Свадба

Тама

Мислилац

Кћи гордог Албиона

У туђини

Куварица се удаје

Шило у цаку

Драма

Уметничко дело

Орден

Смрт чиновника

О задушницама

Хирургија

Винт

Капетанска униформа

Жива хронологија

Знак чуђења

Ех, тај свет!

Пресолио

Манић

Камелеон

Клевета

Шведска шибица

Уметност

Укинули

821.161.

1-32

А.П. ЧЕХОВ

**САБРАНА
ДЕЛА**

А. П. ЧЕХОВ

САБРАНА ДЕЛА У 14 КЊИГА

УРЕДНИК

М. М. ПЕШИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1939

А. П. ЧЕХОВ

САБРАНА ДЕЛА

КЊИГА II

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО

М. М. ПЕШИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

2. књ.

109.

ПРИПОВЕТКЕ

РОКЛОН

„Ф И Н“

СРПСКО ПОВЛАШЋЕНО ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ
за финансијску службу, законодавство и науку

Београд, Обилићев Вонац 30

Телефон 23-150

С РУСКОГ ПРЕВЕЛИ:

МИТАР МАКСИМОВИЋ

КОСАРА ЦВЕТКОВИЋ

ДРАГОСЛАВ ИЛИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

инв. бр.
28434

За штампарију „Народна Просвета“:
А. Ивановић, Београд, Обилићев венац 5

САДРЖАЈ

	Стр.
Из дневника пргавог човека. Превод Ми- тра Максимовића	9
Пссст. Превод Митра Максимовића	23
Освета. Превод Митра Максимовића	28
Дугачак језик. Превод Косаре Цветковић	35
Живци. Превод Митра Максимовића	40
Криво огледало. Превод Митра Максимовића	46
На гробљу. Превод Митра Максимовића	51
Ципеле. Превод Митра Максимовића	55
Радост. Превод Митра Максимовића	61
Љубитељ просвете. Превод М. Максимовића	64
У берберници. Превод Митра Максимовића	68
Обућар и нечиста сила. Превод Митра Макси- мовића	74
Дечурлија. Превод Митра Максимовића	84
Иван Матвеић. Превод Косаре Цветковић	93
Слаба женска страна. Превод М. Максимовића	101
Даме. Превод Митра Максимовића	109
Пољиња. Превод Митра Максимовића	115
Девојачка спрема. Превод Митра Максимовића	123
Свадба. Превод Косаре Цветковић	131
Тама. Превод Митра Максимовића	139
Мислилац. Превод Митра Максимовића	145
Кћи гордог Албиона. Превод М. Максимовића	150
У туђини. Превод Митра Максимовића	156
Куварица се удаје. Превод Митра Максимовића	163
Шило у цаку. Превод Драгослава Илића	171
Драма. Превод Драгослава Илића	177

	Стр.
Уметничко дело. Превод Драгослава Илића	184
Орден. Превод Драгослава Илића	190
Смрт чиновника. Превод Драгослава Илића	195
О задушницама. Превод Митра Максимовића	199
Хирургија. Превод Драгослава Илића	203
Винт. Превод Драгослава Илића	208
Капетанска униформа. Превод Драгослава Илића	214
Жива хронологија. Превод Драгослава Илића	222
Знак чуђења. Превод Драгослава Илића	226
Ех, тај свет! Превод Драгослава Илића	233
Пресолио. Превод Драгослава Илића	239
Манић. Превод Драгослава Илића	245
Камелеон. Превод Митра Максимовића	252
Клевета. Превод Митра Максимовића	257
Шведска шибица. Превод Драгослава Илића	263
Уметност. Превод Драгослава Илића	290
Укинули. Превод Драгослава Илића	297

Приповетке

ИЗ ДНЕВНИКА ПРГАВОГ ЧОВЕКА

Ја сам озбиљан човек, а мозак ми је филозофски оријентисан. По струци сам финансијер, проучавам финансиско право и пишем дисертацију под насловом: „Прошлост и будућност пореза на псе.” Морате ми признати да се мене ни у колико не тичу госпођице, романсе, месец и остале бургије.

Јутро је. Десет сати. Моја тамап ми сипа шољу кафе. Ја испијам кафу, па излазим на балкончић да бих се истог часа прихватио посла. Узимам лист чисте хартије, умачем перо у мастило и стављам наслов: „Прошлост и будућност пореза на псе.” После кратког размишљања, пишем: „Историски осврт. Судећи по неким алузијама, које налазимо код Херодота и Ксенофона, порез на псе датира још од...”

Али, ту зачујем неке изванредно сумњиве кораке. Погледам с балкончића наниже и угледам госпођицу дуга лица и дуга струка. Име јој је, мислим, Нађењка или Варењка, али то је уосталом сасвим свеједно. Она нешто тражи, прави се као да ме не види, и певуши:

„Сећаш ли се оне песме, пуне милоште...”

Ја прочитам оно што сам написао и таман да про-
дужим посао, а госпођица ме као тек сад примети,
па проговори тужним гласом:

— Добар дан, Николаје Андреићу! Замислите са-
мо, каква ми се несрећа десила! Јуче сам у шетњи
изгубила ђинђуву са наруквице.

Ја поново прочитам почетак своје дисертације,
поправим репић на слову „б” и хтео бих да наста-
вим, али се госпођица не да.

— Николаје Андреићу, — каже она, — будите
добри, па ме испратите до куће. Карелини имају
таквог грдног пса да ме је страх саму.

Шта да радим, — остављам перо и силазим. На-
ђењка (или Варењка) ме узима под руку и ми по-
лазимо према њиховом летњиковцу.

Кадгод ми падне у део да морам ићи под руку са
неком госпођом или госпођицом, мени се, однекуд,
увек учини да сам чивилук на који су обесили вели-
ку бунду; Нађењка (или Варењка) је, — међу нама
буди речено, — страсна природа — деда јој је био
Јерменин, она има ту способност да се свом својом
тежином обеси човеку о руку и да се, као пијави-
ца, припије с бока. И тако ето ми идемо... У про-
лазу поред Карелиних ја угледам великог пса, који
ме потсети на псећу пореску стопу. Ја се тужно се-
ћам свог започетог дела па уздахнем.

— Зашто уздишете? — пита ме Нађењка, или
Варењка, па и сама уздахне.

Овде морам да напоменем нешто. Нађењка, или
Варењка (сад сам се сетио, она се, мислим, зове
Машењка) однекуд је уобразида да сам у њу за-
љубљен, па зато сматра да је њена човекољубива

дужност да ме гледа са изразом саучешћа и да ре-
чима блажи моју душевну рану.

— Слушајте, — каже она, заустављајући се: —
ја знам зашто ви уздишете. — Ви сте заљубљени,
јесте! Али вас молим у име нашег пријатељства, ве-
рујте ми, та девојка коју ви волите, дубоко вас по-
штује! Она се не може на вашу љубав љубављу ода-
звати, али зар је она крива што њено срце већ одав-
но другом припада?

Машењкин нос црвени и отиче, очи јој се пуне
сузама; она очигледно очекује од мене одговор, али
смо ми на срећу већ стигли... На тераси седи Ма-
шењкина тата, добра жена, али пуна предрасу-
да. Чим је погледала у кћерино узбуђено лице, она
одмах дуго задржава поглед на мени и уздише, као
да би хтела рећи: — „О, млади људи, па ви не зна-
те чак ни да кријете!”

Осим ње на тераси седи још и неколико разнобој-
них госпођица, а међу њима и мој сусед из оближ-
њег летњиковца, пензионисани официр, рањен про-
шлог рата у леву слепоочницу и у десни кук. Тај
јадник је, као и ја, одлучио да посвети ово лето књи-
жевном раду. Он пише „Успомене једног ратника.”
Исто као и ја, он се сваког јутра прихваћа свог ра-
да, поштовања достојног, али тек што је написао:
„Родио сам се у...”, кад под балкончићем тек искр-
сне нека Варењка, или Машењка, и стражарно спро-
води рањеног роба Божјег куд је њој воља.

Сви, што седе на тераси, љуште некакво досадно
воће, за слатко. Ја се поздрављам и хоћу да пођем,
али разнобојне госпођице наједном зациче, дограбе

мој шешир и захтевају да останем. Дају ми тањир с воћем и укосницу. Почињем и ја да чистим.

Разнобојне госпођице разговарају о мушкарцима. Овај је лепушкаст, онај је леп, али није симпатичан, трећи није леп, али је симпатичан, четврти би био леп да му нос не личи на напрстак, итд.

— А ви, m-r Nicolas, — обраћа ми се Варењкина татап: — ви сте ружни, али симпатични... Ви на свом лику имате нешто... Уосталом, — уздише она: — код мушкарца није главна лепота, него ум...

Госпођице уздишу и обарају очи... И оне се слажу с тим да код мушкарца није главна лепота, него ум. Ја се искоса погледам у огледало, да бих се уверио у колико сам симпатичан. Видим космату главу, космату браду, бркове, обрве, длаке на образима, длаке испод очију — читава шума, из које као некаква ватрогасна кула избија мој солидни нос. Леп момак, нема шта да се каже!

— Уосталом, Nicolas, ви ћете својим душевним особинама освојити, — уздише Нађењкина татап, као потврђујући неку своју тајну мисао.

А Нађењка пати због мене, али јој сазнање, да ту пред њом седи човек, заљубљен у њу, очигледно причињава и огромно уживање. Кад су завршиле са мушкарцима, госпођице разговарају о љубави. После дугог разговора о љубави, једна од госпођица се диже и одлази. Остале узимају сад њу на нишан па је оговарају. Све се слажу у томе да је глупава, несносна, ружна, да јој лопатица није на правом месту.

Али ево, најзад, Богу хвала, долази собарица: послала је моја татап да ме зове на ручак. Сад могу

да напустим ово непријатно друштво и да идем, да наставим своју дисертацију. Устајем и праштам се. Варењкина татап, Варењка и разнобојне госпођице се скупљају око мене па изјављују да немам никаквог права да одем, пошто сам им јуче на часну реч обећао да ћу ручати с њима, и да ћемо после ручка ићи у шуму да тражимо печурке.

Поклоним се и седнем... У души ми кључа мржња, осећам да је потребно још само неколико тренутака па да нећу више бити у стању да за себе одговорам, десиће се експлозија... Али, моје осећање друштвеног такта и бојазан да не покварим добар тон, приморавају ме да се покорим дамама. И ја се покуравам.

Седамо за ручак. Рањени официр који услед ране на слепом оку има стегнуте вилице, једе као да је зауздан, баш као да у устима има ђем. Ја ваљам лоптице од хлеба, мислим о порези на псе и, познавајући свој необуздани карактер, трудим се да ћутим. Нађењка ме сажаливо гледа. Хладна супа од поврћа, језик са грашком, печена кокош и компот. Нисам гладан, али једем из обзира према домаћици. После ручка, док пушим на тераси, сам, прилази ми Машењкина татап, стеже ми руке па ми задихано говори:

— Али ви, Nicolas, немојте падати у очајање... То је такво срце... такво срце!

Идемо у шуму да беремо печурке... Варењка ми виси о руци и припија се уз мене. Страховито се мучим, али трпим.

Улазимо у шуму.

— Чујте ме, m-r Nicolas, — уздише Нађењка: — Зашто сте тако тужни? Зашто ћутите?

Чудна девојка: а о чему бих ја могао с њом говорити? Чеге ми заједничког имамо?

— Хајде, реците ми нешто... — моли ме она.

Ја почињем да смишљам нешто популарно, нешто приступачно њеном схватању. Пошто сам мало промислио, ја јој кажем:

— Уништавање шума наноси Русији огромну штету...

— Nicolas! — уздише Варењка, а нос јој поцрвене. — Nicolas, ја видим да ви избегавате отворен разговор... Ви као да хоћете да казните својим ћутањем... Ви не добијате одговор на своја осећања, па хоћете да патите ћутећи, у самоћи... То је ужасно, Nicolas! — викне она, нагло ме хвата за руку, и ја примећујем да јој нос отиче. — А шта бисте рекли, кад би вам та девојка, коју волите, предложила вечно пријатељство?

Ја ту промрмљам нешто без везе, јер заиста не знам шта бих јој на то могао рећи... Па, узмите и сами: пре свега ја не волим ниједну девојку, а осим тога, ког ће ми врага вечно пријатељство? Уосталом, ја врло лако планем. Машењка, или Варењка, покрива лице рукама па полугласно говори, као за себе:

— Он ћути... Он очевидно хоће да се ја жртвујем. Али ја га не могу волети кад још увек волим другог! Уосталом... размислићу... Да, да, размислићу... Напрегнућу сву снагу своје душе, па ћу можда, по цену своје среће, да спасем овог човека од патњи!

Ја ту ништа не разумем. То је некаква кабалистика. Идемо даље и беремо печурке. Цело време ћутимо. На Нађењкином лицу се огледа душевна борба. Чује се лавез неког пса: то ме потсећа на моју дисертацију, и ја гласно уздишем. Кроз стабла видим рањеног официра. Он, јадник, мучно храмље лево-десно: с десна му је рањени кук, а с лева му се обесила једна од разнобојних госпођица. На лицу му се чита да се покорио судбини.

Из шуме се враћамо у летњиковац на чај, после тога играмо крокет и слушамо како једна од разнобојних госпођица пева романсу: „Не, не, ти ме не волиш! Не! Не!...” При певању речи „не”, она искриви и развуче уста чак до ува.

— Charmant! — уздишу остале госпођице. — Charmant!

Спушта се вече. Иза жбуна измили одвратни месец. У ваздуху је мир, и непријатно мирише свеже сено. Узимам шешир и хоћу да идем.

— Ја морам да вам нешто саопштим, — значајно ми шапће Машењка. — Немојте ићи.

Ја предосећам неко зло, али услед своје финоће остајем. Машењка ме узима под руку па ме води некуд, алејом. Сад већ цела њена појава одаје унутарњу борбу. Бледа је, тешко дише и, како изгледа, намерава да ми откине десну руку. Шта јој је?

— Чујте ме... — мрмља она. — Не, не могу... Не...

Хтела би нешто да каже, али се колеба. Али ево, сад јој видим по лику да се одлучила. Сине погледом, па ме, онако са отеченим носем, узме под руку и брзо каже:

— Nicolas, ваша сам! Не могу вас волети, али вам обећавам верност!

Затим ми се прилепи уз груди, али одмах и отскочи.

— Неко иде... — шапће она. — Збогом... Сутра ћу у једанаест сати бити у ружичњаку... Збогом...

И нестане је. Ништа не разумем, и одлазим кући са мучним лупањем срца. На мом столу ме чека „Прошлост и будућност пореза на псе“, али сад већ не могу да радим. Бесан сам. Могло би се чак рећи и да сам ужасан. Сто му громава, ја не дозвољавам да се према мени поступа као према балавцу! Ја лако планем, и са мношћом је опасно шалити се! Кад уђе собарица да ме зове на вечеру, ја јој подвикнух: „Напоље!“

Него, таква необузданост не обећава ништа добро.

Сутрадан изјутра. Време је као и увек на летовању, тј. температура испод нуле, оштар, хладан ветар, киша, блато, и мирише на нафталин, јер је татап повадила из сандука своје бундице.

Ђавоље јутро. То је било баш 7-ог августа 1887 године, кад је било помрачење сунца. Морам вам напоменути да за време помрачења сваки од нас може огромно много да користи науци, иако није астроном. Тако сваки од нас може: 1) да одреди пречник сунца и месеца, 2) да нацрта сунчану корону, 3) да измери температуру, 4) да у времену помрачења посматра животиње и биље, 5) да запише своје сопствене утиске, итд.

Све је то од толиког значаја, да сам ја засад оставио по страни „Прошлост и будућност пореза на

псе“, па сам одлучио да посматрам помрачење. Сви смо устали врло рано. Целокупан претстојећи посао сам распоредио овако: ја ћу одредити пречник сунца и месеца, рањени официр ће нацртати корону, а све остало узимају на себе Машењка и разнобојне госпођице. И тако смо се сви скупили, па чекамо.

— А због чега бива помрачење? — пита ме Машењка.

Ја јој одговарам:

— До помрачења сунца долази онда, кад месец, при свом кретању у равни еклиптике, заузме положај на линији, која спаја средишта сунца и земље.

— А шта је то еклиптика?

Ја јој тумачим. Машењка, пошто је пажљиво саслушала, пита даље:

— Може ли се кроз нагављено стакло видети линија, која спаја средишта сунца и земље?

Ја јој одговарам да је то замишљена линија.

— Па добро: ако је линија само замишљена, — буни се Варењка, — како онда месец може да стане на њу?

Не одговарам. Само осећам како ми се од овог наивног питања надима јетра.

— Све су то глупости, — каже Варењкина татап. — Нико не може унапред знати шта ће се десити, а осим тога ви ниједном нисте били на небу, па како можете знати шта ће бити са сунцем и месецом? Све саме фантазије!

Али, ево, на сунце се почиње навлачити црна пегла. Свеопшта узбуна. Краве, овце и коњи, ужаснути јуре преко ливада, са уздигнутим реповима пси завијају. Стенице су, уобразивши да је ноћ, изми-

лиле из пукотина, па почеле да уједају оне што још спавају. Бакон, који је баш у то време возио краставце из своје баштованџинице, скочио с коња па се, сав преплашен, сакрио испод моста, а кобила му је увукла кола у туђе двориште где су свиње прождрале све краставце. Финанс, који није спавао у свом стану, него код једне госпође, излетео је напоље само у — гаћама и кошуљи, утрчао у гомилу, па се унезверено продрао:

— Спасавај се, народе, ко може!

Многе даме на летовању, чак и оне младе и лепе, истрчале су, пробужене лармом, босе на улицу. Десило се још доста којечега, што не смем ни да кажем.

— Куку, како је страшно! — циче разнобојне госпођице. — Јао! То је ужасно!

— Mesdames, посматрајте! — вичем им ја. — Време је скупо!

А и сам се журим, мерим пречник... Падне ми на ум корона, па потражим погледом рањеног официра. Он стоји, ништа не ради.

— Шта је с вама? — вичем ја. — А корона?

Он слеже раменима па ми очајно показује очима на своје руке. Сиромасу су се о обе руке повешале разнобојне госпођице, припијајући се уз њега од страха, те му не дају да ради. Узимам оловку па записујем време са секундима. То је важно. Записујем географски положај осматрачке тачке. И то је важно. И таман да измерим пречник, а Машењка ме узима под руку, па ми каже:

— Не заборавите, — данас у једанаест сати!...

Ја истргнем своју руку и хоћу да наставим осматрање, јер је сад сваки секунд драгоцен, али ме Варењка грчевито хвата под руку и припија ми се уз бок. Оловка, црна стакла, цртежи, — све то пада у траву. Дођавола! Ова девојка би морала већ једном увидети да ја лако планем, а кад једном планем, онда побесним и нисам кадар да одговарам за себе.

Таман сам хтео да наставим, а помрачење — завршено!

— Погледајте ме! — шапће ми она нежно.

Е, ово је већ врхунац потсмевања! Признаћете и сами да овакво играње човековим стрпљењем мора рђаво да се заврши. Немојте бацати на мене кривицу, ако се деси нешто грозно! Ја ником не дозвољавам да се шегачи са мном, да ме за нос вуче, и, сто му громава, кад побесним, онда сваком саветујем да се држи подаље од мене, сто му хиљада громава! Ја сам тада на све готов!

Једна од госпођица, приметивши вероватно по мом лицу да сам бесан, каже, очевидно са намером да ме мало ублажи:

— А ја сам, Николаје Андреићу, извршила свој задатак што сте ми га дали. Осматрала сам сисаре. Видела сам како је, пре помрачења, сиво псето појурило мачку, а после је дуго — махало репом...

И тако од помрачења није могло ништа бити. Одлазим кући. Због кише не излазим на балкончић, на посао. Рањени официр се ипак одважио да изађе на свој балкон, па је чак и написао: „Родио сам се у...“, а сад видим кроз прозор како га једна од разнобојних госпођица вуче к себи у летњиковац.

Не могу да радим, јер сам још увек бесан и осећам како ми лупа срце. У ружичњак нисам отишао. То је нетактично, али реците и сами, зар бих и могао отићи овако, по киши. У дванаест часова добијам писмо од Машењке; у њему су прекори, молба да дођем у ружичњак, ословљава ме са „ти“... У један сат добијам друго писмо, а у два сата треће... Морам отићи. Али, пре но што одем, морам смислити шта да јој кажем. Поступићу као уредан човек. Пре свега ћу јој рећи да јој то ништа не вреди што замишља да је ја волим. Него, тако што се једној жени не може рећи. Јер, казати жени: „ја вас не волим“ — исто је тако неделикатно, као кад бисте рекли писцу: „Ви пишете рђаво“.

Најбоље ће бити да Варењки изнесем своје погледе на брак. Облачим топао врскапут, узимам кишобран, па одлазим у ружичњак. Познајући добро свој плаховити темпераменат, бојим се да не кажем нешто што не би требало. Потрудићу се да обуздам своју темпераментност.

Нађењка ме чека у ружичњаку. Бледа је и уплакана. Кад ме спази, радосно узвикне, обисне ми око врата па каже:

— Најзад! Ти се играш мојом стрпљивошћу. Чуј, ја целе ноћи ни тренула нисам. Непрестано сам размишљала. Чини ми се да ћу, кад те изближе упознам, да ћу... те завоleti...

Ја седнем, па почињем да јој излажем своје погледе на брак. Пре свега, да не бих отишао далеко, да бих био што се може краћи, ја дајем мали историски преглед. Говорим о браку Индуса и Египћана, а затим прелазим на познија времена. Неколико

мисли из Шопенхауера. Машењка ме пажљиво слуша, па одједном, по чудној неконзеквентности идеја, сматра да је потребно да ми прекине реч.

— Nicolas, пољуби ме! — каже она.

Ја сам збуњен, и не знам шта да јој кажем. Она понавља свој захтев. Немам куд, устајем и целивам њено дуго лице, при чему осећам оно исто, што сам осећао кад су ме једном на опелу натерали да пољубим своју мртву старатајку. Будући незадовољна мојим пољупцем, Варењка ђипи па ме нагло и снажно загрли. У тај мах се у вратима ружичњака појављује Машењкина тапа. Она начини уплашено лице, каже неком „пссст!“ па ишчезне као Мефистофел у рупу на позоришном поду.

Збуњен и као бесан, враћам се кући. Тамо затишем Варењкину тапа, која плачући грли моју тапа, а моја тапа плаче и говори:

— Ја сам и сама то желела!

Затим — како вам се то допада? — Нађењкина тапа прилази мени, грли ме па каже:

— Бог нека вас благослови! А ти пази, воли је... Не заборави да се она због тебе жртвује...

И сад ме ево жене. Док пишем ове редове, више главе ми стоје фифери и журе ме. Та господа апсолутно не познају мој карактер! Јер ја лако планем, а тада ја не јамчим за себе! Сто му громова, видећете шта ће после бити! Водити на венчање лако упаљивог, разгоропађеног човека — то је по моме мишљењу исто толико паметно као и гурати руку у кавез разјареном тигру. Видећемо, видећемо шта ће се десити!

— — — — —

И тако сам ево — ожењен... Сви ми честитају, а Варењка се само припија уза ме па ми говори:

— Разуми најзад да си ти сад мој, мој! И кажи најзад да ме волиш! Кажи!

А при том јој отиче нос.

Од фифера сам дознао да је рањени официр вештим маневром избегао брачну срећу. Он је разнобојној госпођици поднео лекарско уверење да је због ране на слепом оку умно ненормалан, те да по закону нема право на женидбу. То је идеја! Могао сам и ја поднети такво уверење. Ујак ми је био древна пијаница, стриц ми је био страховито расејан (једном је, уместо шубаре, ставио на главу женски муф), тетка ми је много свирала на клавиру, а кад би се сусрела са каквим мушкарцем, она би исплазила језик на њега! Осим тога, и овај мој претерано необуздани темпераменат — то је врло подозрив симптом. Али зашто добре идеје долазе тако касно? Зашто?

ПСССТ!...

Иван Јегоровић Краснухин, новинарски сарадник средње руке, долази касно ноћу кући, намрштен, уозбиљен, нарочито усредсређен. По изгледу би му се рекло да очекује преметачину или да смишља самоубиство. Пошто би мало проходао по соби он застане, прсје прстима кроз косу па говори гласом Лаерта који спрема освету због своје сестре:

— Разбијен сам, душа ми је преморена, очајање ми срце гризе, а морам да седнем да пишем! И то ми се зове живот?! Зашто још нико не описа ону тегобну несугласицу која се одиграва у писцу, кад је тужан, а мора да засмејава гомилу, или кад је весео, а мора по поруџбини сузе да лије? Ја морам бити шаљив, хладно равнодушан, духовит, али шта ако мене мори туга или сам, рецимо, болестан, умире ми дете, порађа ми се жена!

Говорећи ово, он замахује песницом и колута очима... Затим одлази у спаваћу собу па буди жену.

— Нађа, — каже јој он: — ја ћу сад да пишем... Молим те да ми нико не смета. Не може се писати, кад деца галаме, куварице хрчу... И види тамо, молим те, да ми се спреми чај и... бифтек, или тако нешто... Знаш да без чаја не могу да пишем... Чај ми једино даје снаге за рад.

Вративши се у своју собу, он скида капут и прсник, изува ципеле. Он се лагано свлачи а затим, дајући лицу израз увређене невиности, седа за писаћи сто.

На столу нема ничега обичног, свакодневног, већ све, свака и најмања ситница носи карактер смишљености и строго утврђеног програма. Ту су мала попрсја и сличице великих писаца, хрпа рукописа, једна књига Бјелинског са подавијеном страном, темена кост као пепељара, један број новина, превијен немарно, али тако, да се види место, обележено плавом писаљком, са крупно исписаном речи на белини ивице: „гнусно!“ Ту је и десетина тек зарезаних оловки и увлака са новим перима, очевидно постављених зато, да спољни узроци и случајности, као што је квар пера, не би могли ни за тренутак прекинути слободан, стваралачки полет...

Краснухин се завали у наслоњачу па се, са затвореним очима удубљује у смишљање теме. Он чује како му жена лупка папучама и цепка луч за самовар. Она се није још сасвим пробудила, то се види по томе што јој поклопац од самовара и нож сваки-час испадају из руку. Ускоро се зачује цврчање самовара и мяса које се пржи. Жена и даље цепа луч и клопара око штедњака вратанцима, поклопцима и капцима. Наједном Краснухин се тргне, преплашено отвори очи, па почиње да њуши ваздух.

— Боже, моноксид! — јауче он, мученички се мрштећи. — Угљен моноксид! Ова несносна жена се изгледа заклела да ме отрује! Е, реците ми, побогу, зар се може под оваквим приликама писати?

Он трчи у кујну и тамо драматично запомаже.

Кад му мало касније жена донесе, пажљиво идући на прстима, шољу чаја, он као и раније седи у наслоњачи, са затвореним очима и удубљен у своју тему. Он се не миче, овлаш добује са два прста по челу и прави се као да не чује женин долазак... Лице му као и малочас изражава увређену невиност.

Као девојчица, која је добила на поклон скупочену лепезу он, пре но што ће написати наслов, дуго кокетује са самим собом, заузима позу, изводи... Стеже слепоочнице, па се згрчи и пскупи ноге под столицу, као да га нешто боли; час мазно зажмури, као мачак на дивану... Напокон, не без устезања, пружа руку према мастионици и исписује наслов са таквим изразом као да потписује своју смртну пресуду...

— Мама, дај ми воде! — чује он глас свог сина.

— Пссст! — каже мати. — Тата пише! Пссст!...

Тата пише брзо-брзо, без прецртавања и задржавања: једва што стиже да листа стране. Попрсја и слике знаменитих писаца посматрају му брзо перо, не мичу се него, изгледа, мисле: „Ала се овај бата острвио!“

— Пссст! — шкрипи перо.

— Пссст! — изговарају писци кад уздрхте заједно са столом од удара коленом.

Наједном... Краснухин се исправља, оставља перо па ослушкује... Чује уједначено монотono шаптање... То се у суседној соби моли Богу Фома Николајевић, њихов самац.

— Слушајте ви! — виче Краснухин. — Зар не би могли мало тише да читате молитве? Сметате ми у писању!

— Извините... — бојажљиво одговара Фома Николајевић.

— Пссст!

Написавши пет страна, Краснухин се тегли и гледа на сат.

— Боже, већ три сата! — уздише он. — Други свет спава а ја... само ја морам да радим!

Изломљен, уморан, са главом клонулом на страну, он одлази у спаваћу собу, буди жену па јој говори изнемоглим гласом:

— Нађа, дај ми још чаја!... Сав сам изнемогао!

И тако пише до четири, а радо би писао и до шест, да му тема није пресушила. Кокетовање и извођење пред самим собом, пред мртвим стварима, далеко од нескромног посматрачког ока, деспотизам и тиранија над малим мравињаком, што га је судбина бацила под његову власт, то сачињава со и мед његовог живота. А колико само тај деспот овде, код куће не личи на оног малог, понизног, ћутљивог, недаровитог човечуљка, кога смо навикли да видимо у редакцијама!

— Тако сам уморан, да не знам хоћу ли заспати... — каже он, лежући. — Наш посао, овај проклети, неблагодарни, робијашки посао, не умара толико тело, колико душу... Требало би да узмем брома... О, Бог ми је сведок, да ми није породице, одавно бих бацио дођавола овај посао... Писати по наруџбини! Та то је ужасно!

Сутрадан спава до подне или до једног сата, и то спава чврсто и здраво... Али, како би тек спавао, какве би снове тек сањао, каква би се тек цвећка од

њего расцветала, кад би постао познати писац, уредник, или макар издавач!

— Целе ноћи је писао! — шапће његова жена са преплашеним изразом на лицу. — Пссст!

Нико не сме ни да говори, ни да хода, ни да лупа. Његов сан је светиња; ко ту светињу повреди, скупо ће платити!

— Пссст! — чује се кроз цео стан. — Пссст!

ОСВЕТА

Лав Савић Турманов, просечни малограђанин, који је имао нешто капитала, младу жену и поприличну ћелу, играо је једног дана санса на имендану код неког пријатеља. После једног замашног минуса, кад га је добро облио зној, он се наједном сети да већ одавно није пио ракије. Он устаде од стола, па се на прстима провуче између столова, темељно се љуљајући при ходу, прође и кроз салон у коме је омладина играла, а затим штуче кроз мала врата што су водила у бифе. Тамо су на округлом сточићу стајале флаше, боцице са ракијом... Поред њих, међу другим хладним јелима, у зеленилу млада лука и першуна, лежала је на тањиру харинга, упола већ поједена. Лав Савић насу себи чашицу, мрдну кроз ваздух прстима као да хоће да одржи говор, попи и начини паћеничко лице, затим боцну виљушком харингу, па... Али у тај мах се иза зида зачуше гласови.

— Молим, молим... — одрешито је говорио женски глас. — Само кад ће то бити?

„Моја жена, — познаде Лав Савић. — С ким ли то говори?”

— Кадгод хоћеш, драга моја... — одговори јој иза зида дубок, звучан бас. — Данас није баш свим згодно, сутра сам целог дана заузет...

„Дегћарјов! — познаде Турманов по басу једног од својих пријатеља. — Зар и ти, сине Бруте, оде онамо! И њега је већ упецала? Баш је ненасита, неутољива жена! Ни једног дана не може да издржи без нове авантуре!”

— Да, сутра сам заузет, — настави бас. — Али ако хоћеш, напиши ми сутра нешто... Радоваћу се и бићу срећан... Само морамо довести у ред нашу преписку. Морали бисмо измислити неки трик. Преко поште није баш најзгодније. Ако ја теби пишем, онај твој ћуран може да узме писмо од писмоноше; а ако ми ти будеш писала, она моја ће примити без мене и отвориће, то је сигурно.

— Па добро, како ћемо?

— Кажем ти, морамо некако измајсторисати. Ни по млађима не можемо слати, јер она твоја цукела сигурно држи и слугу и слушкињу у јежевим рукавицама... Шта ради он, игра карте?

— Јесте. И стално губи, будала!

— Значи да има среће у љубави! — насмеја се Дегћарјов. — Него, чуј, мамице, какав сам кунст смислио... Сутра ћу, тачно у шест часова, на повратку из канцеларије, проћи кроз парк, морам да се нађем са надзорником парка. А ти се, душо моја, потруди, па тачно у шест часова, не касније,

остави писамце у ону мраморну вазу, знаш је, што стоји лево од хладњака, лозом обраслог...

— Знам, знам...

— То ће испасти и поетично, и тајанствено, и ново... А ни твој трбоња, ни моја благоверна неће сазнати. Јеси разумела?

Лав Савић попи још једну чашицу, па се упути свом карташком столу. Откриће које је малочас учинио, није га запрепастило, није га чак ни зачудило, ни узбудило. Оно време, кад се још узбуђивао, приређивао сцене, грдио, па чак се и тукао, — одавно је прошло; он је махнуо руком на све то, и сад је на авантуре своје жене гледао кроз прсте. Али му је, крај свег тог, било непријатно. Изрази, као ћуран, цукела, трбоња... повредили су му самољубље.

„Е, баш је нитков онај Дегћарјов! — помислио је он, бележећи себи минусе. — Кадгод ме сретне на улици, прави се богзна како златан пријатељ, кези се и тапше ме по стомаку, а гле сад какву ми песму пева! У очи сам му пријатељ, а иза леђа сам и трбоња, и ћуран...”

Штогод је више тонуо у своје минусе, утолико му је теже падало осећање увреде.

„Балавац... — мислио је он, ломећи креду. — Дериште... Мрзи ме да се закачињем, а показао бих му ко је цукела!”

За вечером није могао да мирно гледа Дегћарјова, а овај се опет стално лепио уз њега са питањима:

је ли добио на картама? Што је тако нерасположен? и друго. Чак је био толико дрзак, да, с правом блиског познаника, гласно прекоре његову супругу што се слабо стара о здрављу свог мужа. А супруга је, као да ништа није ни било, гледала мужа ужагрелим очицама, весело се смејала и невино ћеретала, тако да је ни сам нечастиви не би могао осумњичити да је неверна.

Вративши се кући, Лав Савић је осећао у себи пакост и незадовољство, баш као да је за вечером, уместо телетине, појео стару каљачу. Ко зна, можда би се он и савладао, па све заборавио, али га је женино ћеретање и смешкање сваког часка потсећало на ћурана, цукелу, трбоњу...

„Требало би га поштено ишамарати, подлаца ниједног... — мислио је он. — Јавно да га избрукам.”

И тако је даље размишљао како би добро било изударати Дегћарјова, погодити га револвером на двобоју, као врапца... избацити га из службе, или ставити у мраморну вазу нешто непристојно, смрдљиво — например липсалог пацова... Не би било рђаво раније украсти женино писмо из вазе, па на његово место ставити неке безобразне стихове са потписом „твоја Акуљка”, или нешто у том стилу.

Дуго је Турманов ходао по спаваћој соби и наслађивао се сличним маштањем. Наједном стаде, па се удари по челу.

— Браво, сетио сам се! — ускликну он па чак и сину од задовољства. — То ће бити колосално! Коло-сално!

Кад му жену ухвати сан, он седе за сто, па после дугог размишљања, изопачујући рукопис и измишљајући граматичке грешке, написа следеће: „Трговцу Дулинову. Поштовани Господине! Ако не оставите данаске 12 септем. нај касније до шес сати увечер двеста рубаља у мраморној вази штосе налази у парку код ладњака са винов. лозом, погинућеш и ти а и твоја галантеријска радња ће одлетети у ваздуху.” Кад је био готов с писмом, Лав Савић потскочи од одушевљења.

— Е, баш сам мајстор! — мрмљао је он, тарући руке. — Алал ми вера! Ни сам сатана се не би сетио боље освете! Разуме се, трговчић ће се препаста, па ће право у полицију, а полицајци ће се пре шест посакривати у жбуње, па — цуп! Нашег бату заврат, чим пружи руку у вазу, да узме писмо!... Ала ће се уплашити, мајци! Док се све разјасни, нитков ће имати кад и да се намучи и да га изеду вашке у бајбоку... Е, баш сам сила!...

Лав Савић залепи марку на писмо, па га лично однесе до поштанског сандучета. Заспао је са осмехом савршеног блаженства и спавао је слатко, како већ одавно није. Кад се изјутра пробудио па се сетио своје препредене замке, он поче весело певушити, па чак и неверну жену штипну за подваљчић. Одла-

зећи на дужност и седећи у канцеларији, цело време се смешкао и замишљао у каквој ће паници бити Дегћарјов, кад падне у клопку...

Мало пре шест, он не издржа, већ похита у парк да на очиглед ужива у очајном положају свога непријатеља.

„Аха!” — помисли он кад сrete једног полицајца.

Дошавши до хладњака од винове лозе, он седе испод једног жбуна па, уперивши нестрпљиви поглед на вазу, поче да чека. Нестрпљењу му не беше краја.

Дегћарјов се појави тачно у шест сати. Младић је био очевидно најлепше расположен. Цилиндер му је кицошки био заваљен на потиљак а испод раскопчаног горњег капута му је извиривао прсник, а рекло би се, с њим заједно и цела његова душа. Звиждукао је и пушио цигару...

„Сад ће ти и ћуран и цукела на нос изаћи! — злурадо је уживао Турманов. — Чекај само!”

Дегћарјов приђе вази, па лено стави руку у њу... Лав Савић се придиже, гледајући га нетремице... Младић извади из вазе омален пакет, разгледа га са свих страна па слеже раменима, затим га неодлучно отвори и поново слеже раменима; на лицу му се могла прочитати крајња недоумица: у пакету су биле две шарене банкноте — две стотинарке!

Дегћарјов је дуго разгледао банкноте. На крају крајева, непрекидно још слежући раменима, стрпа их у џеп, рекавши: — „Merci!”

Злосрећни Лав Савић чу ово „merci”. А после је цело то вече отстојао преко од радње Дулинова, претио песницом према фирми и озлојеђено гунђао:

— Кукавицо! Бакалчино! Презрени Ките Китовићу! Кукавицо! Пудљиви зече трбушати!...

ДУГАЧАК ЈЕЗИК

Наталија Михайловна, млада женица, дошла је данас из Јалте и већ неуморно тороче, прича мужу о дивотама на Криму. Муж, обрадован, гануто гледа у њено одушевљено лице, слуша и покатакд штогод запита...

— Али, кажу да је тамо необично скупо?

— Како да ти кажем? Ја мислим да претерују, папице. Ђаво није тако црн како се замишља. Ја, на пример, и Јулија Петровна, имале смо врло угодан и пристојан стан по двадесет рубаља дневно. Драго моје, све зависи од тога како се уме да живи. Дабоме, кад ко зажели да оде гдегод у планине... на пример на Ај-Петри... па треба узети коње, па вођу, — е, па дабоме, онда је скупо. Страшно је скупо! Али да знаш само, Васичка, што су то дивне планине! Замисли, висока-висока брда, хиљаду пута виша од цркве... На врху магла, магла, магла... А доле огромно камење, камење, камење... Па пи-није... Ах, не умем ни да се сетим!

— Да, збиља, док си била тамо читао сам овде нешто о тим тамошњим вођама Татарима... Праве гадости! Шта, јесу ли то одиста неки нарочити људи?

Наталија Михайловна узе мало презрив израз и махну главом.

— Обични Татари, ништа особито... — рече она.
— Уосталом, ја сам их издалека видела, онако, површно... Показивали су ми их, али ја нисам скретала пажњу. Увек сам, папице, унапред имала рђаво мишљење о свима тим Черкезима, Грцима... Маврима!

— Кажу, велики су Дон-Жуани.

— Може бити! Има гадура које...

Наталија Михайловна скочи нагло, као да се на нешто страшно сетила, и дуго је преплашеним очима гледала у мужа, па развлачећи сваку реч, поче:

— Васичка, да ти само кажем каквих не-мо-ралних жена има! Јао, што су неморалне! И то, знаш, није да су то просте жене, или из средњег сталежа, него аристократкиње, оне надуване бон-тон-ке! Просто страхота, очима својим да не верујем! Ни кад умрем нећу заборавити! Реци, може ли се жена толико да заборави па да... ах, Васичка, нећу о томе чак ни да разговарам! Ево да узмемо макар Јулију Петровну, моју сапутницу... Онако красан муж, па двоје деце... припада пристојном друштву, увек се прави светица, кад — наједном, можеш замислити... Само, папице, ово је, разуме се, *entre nous*... Дај ми поштену реч да нећеш никоме казати!

— Хајде, шта ти пада напамет! Дабоме да нећу...

— На поштену реч? Пази се! Ја теби верујем...

Женица спусти виљушку, узе тајанствен израз и прошапута:

— Замисли овакву једну ствар... Иде та Јулија Петровна у планине. Време дивно! Јаши прва, са својим вођом, а ја мало даље иза ње. Измакосмо три-четири километра, кад, — знаш Васичка, Јулија Петровна узвикну и ухвати се за груди. Њен Татарин је обухвати око стаса, јер иначе пала би са седла... Ја са својим вођем дојашим до њих... Шта је било? Шта се десило?... „Ах, умирем!“ — виче она. „Рђаво ми је! Не могу даље!“ Замисли како сам се препала! Па онда хајдемо натраг! рекох ја. — „Не, Natalie, не могу натраг! рече она. Ако само још један корак учиним, умрећу, толико ме боли! Имам грч!“ Па моли, куми, преклиње Богом, и мене и мога Сулејмана, да се нас двоје вратимо у град и да јој донесемо Бестужевих капљица. Оне јој помажу.

— Стани!... Не разумем те сасвим добро... — промрмља муж и почешка чело. — Мало пре си казала да си те Татаре видела само издалека, а сад причаш о неком своме Сулејману.

— Ето ти, ти се опет закачињеш само за реч! — натмури се женица и не збуни се нимало. — Не могу да трпим подозривост! Не могу да трпим! Глупо је, и глупо!

— Ја се не закачињем, али... нашто казивати неистине? Шетала на коњу, са Татарима, лепо, ако, Бог ти дао, али... зашто врдаш?

— Хм!... видиш како си чудан! — наљути се женица. — Љубоморан на Сулејмана! Могу да замислим како би се тек ти без вође пео на планину! Замисли! Кад тамошњи живот не познајеш онда је

боље да ћутиш. Ћути, само ћути! Без вође се тамо не може нигде ни маћи!

— Па дабогме!

— Молим те, само без тих глупавих осмеха! Нисам ја за тебе некаква Јулија... Ја њу и не правдам, али ја... псст! Ја, иако се не правим светица, али бар се још нисам толико заборавила. Мој Сулејман није прелазио меру... Не-е! Бивало је да се Јулијин Маметкул не одмиче од ње, а код мене, чим искуца једанаест часова, ја одмах: „Сулејмане, идите! Одлазите!” И моје глупо Татарче одлази. Држала сам ја њега, мој папице, у јежевим рукавицама. Чим почне да се пући због новаца или због нечег другог, ја одмах: „Како-о? Шта-а-а?” А њему срце у пете... Ха-ха-ха... Очи су му, знаш, Васичка, црне, црње од угља, а њушкица му татарска, глупа, смешна... Ето како сам ја њега држала! Ето!

— Замишљам... — промумла муж ваљајући грудице од средине хлеба.

— Глупо је то, Васичка! Јер ја већ знам твоје мисли! Знам шта мислиш... Али веруј ми, он чак ни на излету није прелазио границе уљудности. На пример, идемо ли у планину, или на водопад У-чансу, ја му увек кажем: „Сулејмане, ти за мном! Хајде!” И он је сиромаш увек морао да иза мене иде... Па и онда... на местима најпатетичнијим, ја му увек кажем: „Ипак, ти не треба да заборавиш да си ти само Татарин, а ја жена чиновника девете класе!” Ха-ха... Женица се смеје, затим се хитро осврће, удешава преплашено лице и шапуће:

— Али Јулија! Ју, та Јулија! Ја не разумем, Васичка, зашто да се не одахне од пусте празнине светскога живота, зашто да се човек мало не разоноди? Све то може да буде... Дела, молим те, шали се, лудирај се, нико те за то неће осудити; али ако се све то озбиљно узме, ако се праве сцене... не, како хоћеш, али то — ја не разумем! Замисли, она је била љубоморна! Је ли, зар то није бесмислено? Једанпут, дође код ње Маметкул, њена пасија... Она није била код куће... па, шта, ја га позovem у свој стан... започне разговор, ово-оно... ти су људи, знаш ли, препотопски! И тако, неосетно проведосмо цело вече... Наједном, ето ти Јулије. Улете... Нападе на мене, на Маметкула... направи нам сцену... пхи! Ја то не разумем, Васичка!...

Васичка се накашља, натмури и прошета по соби.

— Ви сте се тамо лепо забављали, нема се шта рећи! — прогунђа он, осмејкујући се презриво.

— Гле, ала је ово-о глу-по о-о! — нађе се увређена Наталија Михайловна. — Ја знам нашта ти мислиш! Ти увек имаш тако гадних мисли! Нећу ништа више да ти причам! Нећу!

Женица напући уста и заћута.

ЖИВЦИ

Димитрије Осиповић Фиксов, архитекта, вратио се из вароши на свој летњиковац под свежим утиском тек проведене спиритистичке сеансе. Свлачећи се и лежући у своју самачку постељу (мадам Фиксова беше отпутовала на богомољу у манастир Свете Тројице), Фиксов стаде и нехотице да се сећа свега што је вечерас чуо и видео.

Сеансе управо није ни било, него је цело вече прошло само у страшним разговорима. Некаква госпођица тек наједном, из небуха, поче говорити о погађању туђих мисли. Са мисли неприметно пређоше на духове, од духов на привиђења, а од привиђења на живе сарањене...

Некакав господин прочита страшну причу о мртвацу који се преврнуо у гробу. И сам Фиксов затражи тацну па показа госпођици како треба говорити са духовима. Између осталих он дозвољава и свог покојног чичу Клавдија Мироновића па га у мислима запита: „Је л' већ време да препишем кућу на женино име?“ — нашта му стриц одговори: „Све је добро што се на време учини“.

„Много тајанственога и... страшнога има у породици... — размишљао је Фиксов, лежући под јор-

ган. — И нису толико страшни мртваци, колико та неизвесност...“

Изби један сат после поноћи. Фиксов се преврну на другу страну па погледа испод јоргана на плавичаст пламичак у кандилу. Огањ је тињао и једва осветљавао иконе и велики портрет чича Клавдија Мироновића који је висио према постељи.

„А шта ћемо ако се у овом полумраку сада појави чикина сенка? — сину кроз главу Фиксовљево. — Не, то је немогуће.“

Привиђења су — предрасуда, плод незрелих умова, али Фиксов ипак навуче јорган преко главе и још јаче зажмуре. Кроз уобразиљу му промаче леш који се у гробу преврнуо, почеше да наилазе ликови: покојне му таште, једног колеге што се обе-сио, девојке утопљенице... Фиксов поче да гони из главе те мрачне мисли, али што их је енергичније гонио, ликови су бивали све јаснији, а мисли све страшније. Дође му страшно, и поче језа да га подилази.

„Ама који ми је ђаво сад наједном... Бојим се као какав балавац... Глупо!“

„Тик... так... тик“, лупао је иза зида сахат. У сеоској цркви на гробљу стаде лупати ноћни чувар. Лупа беше лагана, тужна, чисто је човека за срце чупала... По потиљку и по леђима Фиксова подиђе хладна језа. Учини му се да изнад његове главе неко тешко дише, баш као да је његов стриц изишао из оквира на зиду па се сагао над њим... Фиксову дође неиздржљиво, страшно. Он стисну од страха зубе, притаји дисање. Напослетку кад кроз отворени прозор улете бумбар па поче да бруји и тут-

њи над његовом постељом, он не издржа па очајно трже за гајтан од собног звонцета.

— Деметрије Осипићу, шта хоћете? — чу се после једног тренутка иза врата глас Немице гувернанте, која је говорила пола немачки, пола руски.

— Ах, јесте л' то ви, Розалија Карловна? — обрадова се Фиксов. — Немојте се, молим вас, узнемиравати. Могао је и Гаврило...

— Хаврилу ви сами у варош отпустили, а Глафира некуд синоћ отишла... Никога нема код куће... Али шта сте хтели?

— Ја, ево, сестро, шта сам хтео да кажем... Овај... Ама уђите, немојте се женирати! Код мене је мрак.

У спаваћу собу уђе пуна, црвена Розалија Карловна па застаде у ставу ишчекивања.

— Седите, сестро. Видите ли у чему је ствар...

— „Шта бих је, боже, могао запитати?“ — помисли Фиксов, гледајући постранице у чичин портрет и осећајући како му се срце помало умирује. — Ја управо ево шта сам хтео да вас питам... Кад сутра наш момак пође у варош, немојте заборавити да му кажете да... овај... сврати у дуваницницу да купи празне хилзне за цигарете... Та што не седнете?

— Хилзн? Добро. Шта хоћете још?

— Ја хоћу... Ништа ја нећу, али... Ама седите, брате, па ћу се још нечега сетити...

— Није пристојно да девојка седи у мушкој соби... Ви сте, као што видим, Деметриј Осипић, шаливчин. Ја разуми... Због цигаре шовека не буде... Знам ја шта би ви...

Розалија Карловна се окрену па изађе. Фиксов, малко умирен разговором са њом и стидећи се сво-

га кукавичлука, навуче преко главе јорган па зажмуре. Једно десетак минута осећао се прилично, али му се после опет почеше да увлаче у главу оне исте глупости... Он отпљуну, налипа шибице, па не отварајући очи упали свећу. Али му ни светлост не поможе. Уплашеној уобразиљи Фиксовљевој чинило се да из једног угла неко гледа, и да чичи на зиду трепћу очи.

— Опет ћу да јој звоним, јаво да је носи... — одлучи он. — Рећи ћу јој да сам болестан. Замолићу је да ми нађе неке капљице.

Фиксов зазвони. Одговора нема. Он зазвони још једном, и као у одговор на његово звоњење, зазвони и на гробљу! Обузет страхом, сав хладан, он истрча као без главе из спаваће собе па крстећи се и грдећи себе због малодушности, полете онако бос и само у доњем рубљу, ка гувернантиној соби.

— Розалија Карловна! — проговори он дрхтећим гласом, лупнувши у врата. — Розалија Карловна! Спавате л' ви? Ја сам... овај... болестан... Имате л' неких капљица?

Одговор не дође. Свуда унаоколо владала је тишина.

— Молим вас... разумете ли? Молим! И нашта вам та... претерана осетљивост и то цифрање, не разумем, а нарочито, кад је човек... болестан? Каква сте ви, брате цирлих-манирлих. У вашим годинама...

— Ја вашој жени буду казат... Не да мира паметној девојк... Кад сам ја живео код барон Елц па је барон хтео доћи код мене за шибиц, ја разумем...

ја одмах разумем какав шибиц, и казала сам баро-
нес. Ја сам поштен девојк. . .

— Ах, та ког ће ми андрака ваше поштење? Ја
сам болестан. . . молим вас да ми дате неке капљи-
це. Разумете ли? Болестан сам.

— Ваша жена је частан, добар женскињ, и ви тре-
ба да је волите. Ја. Она је благородни. Ја не жели
бити њен непријатељ!

— Будала сте ви, ето вам! Разумете ли? Будала!

Фиксов се одупре о довратак, прекрсти руке пре-
ко груди па стаде чекати да га прође страх. Да се
врати у своју собу где је тињало кандило, и где је
гледао у њега чича са зида — за такво што није
имао снаге, а опет да стоји овако крај врата гувер-
нантиних само у доњем рубљу — беше незгодно у
сваком погледу. Па шта да ради? Изби два сата, а
страх га још никако не попушта, нити се смањује. У
ходнику помрчина, и из сваког угла гледа нешто
мрачно и нејасно. Фиксов се окрену лицем према
довратку, али му се одмах учини као да га неко тр-
же одпозади за кошуљу и да га чупну за раме. . .

— Их дођавола! . . . Розалија Карловна!

Одговора не би. Фиксов неодлучно отвори врата
и притвори. Морална Швабица спокојно је спавала.
Мало кандило осветљаваше рељефе њеног задруж-
ног, једрог тела. Фиксов уђе у собу па седе на пле-
тени куфер крај врата. У присуству заспалог, али
ипак живог створа, би му некако лакше.

— Нека је, нек спава Швабичетина. . . — помисли
он. — Поседећу ту код ње, а кад се сване, изаћи
ћу. . . Сад рано свиће.

Очекујући свануће, Фиксов прилеже малко на ко-
фер, подметнувши руку под главу па се замисли:

„Е, брате, шта могу са човеком да учине растро-
јени живци! Човек развијен, паметан, а међутим. . .
шта ово би од мене! Просто ме од самог себе сра-
мота!

Ускоро, слушајући мирно, равномерно дисање Ро-
залије Карловне, и он се сасвим умири. . .

У шест часова изјутра жена Фиксовљева, вратив-
ши се из богомоље па не наставши мужа у спаваћој
соби, пође гувернанти да затражи од ње ситног нов-
ца да плати фијакер. Ушавши у Немичину собу, она
виде ову слику:

На кревету, сва разузурена од врућине, спавала је
Розалија Карловна, а на два корака од ње, на пле-
теном сандуку, згурен као маче, ркао је у сну пра-
ведни њен муж. Он беше бос, и само у доњем рубљу.

Шта је рекла жена и како је глупа била физионо-
мија мужевљева кад се пробудио, то остављам да
опише неко други.

Ја признајем своју немоћ и полажем оружје.

КРИВО ОГЛЕДАЛО

(Божична прича)

Ја и жена уђосмо у салон. Тамо се осећало на мемлу и маховину. Милиони пацова и мишева прснуше на све стране чим осветлисмо зидове, који нису на себи осетили светлост читаво једно столеће. Кад затворисмо за собом врата, дуну ветар те поче да листа хартију која је у хрпама лежала поред зидова. Светлост паде на те хартије и ми угледасмо старинска слова и средњовековне цртеже. На зидовима, позеленелим од времена, били су повешани портрети предака. Претци су нас посматрали надувено, сурово, баш као да су хтели рећи:

— Требало би тебе, брајко, ишибати!

Наши кораци су одјекивали кроз целу кућу. На моје кашљање се одзивао одјек, исти онај одјек који је некад одговарао и мојим претцима...

А ветар је завијао и јаукао. У димњаку камина је неко кукао, а у том кукању се осећало очајање. Крупне капи кише су добовале по мрачним, замагљеним окнима, а то добовање је изазивало тешко осећање.

— О, прадедови моји! — рекох ја са значајним уздахом. — Да сам неки писац, ја бих, гледајући ове портрете, написао дуг роман. Јер, сваки од ових стараца био је у своје време и млад, а сваки или свака, имали су своју љубавну авантуру... и те какву авантуру! Погледај, на пример, ову баку, моју прабабу. Ова ружна, наказна жена има своју посебну, изузетно занимљиву повест. Видиш ли, — запитах жену: — видиш ли оно огледало, што виси тамо у углу?

И ја показах жени велико огледало у црном бронзаном оквиру, које је висило у углу, близу портрета моје прабабе.

— То огледало има чаробну моћ: оно је упропастило моју прабабу. Платила га је небројеним новцем, и није се од њега до саме смрти своје одвајала. Огледала се у њему дању и ноћу, без престанка, огледала се чак и кад је јела и пила. Лежући да спава, она га је увек узимала собом у постељу, а кад је умирала, заклела је мужа да јој га стави у мртвачки ковчег. Жеља јој није била испуњена само стога што огледало није могло да стане у сандук.

— Била је, дакле, кокета? — запита жена.

— Рецимо да је тако. Али зар она није имала и других огледала? Зашто је толико заволела баш ово а ниједно друго? И зар није имала и других, далеко лепших огледала? Не, драга моја, ту се крије нека страховита тајна. Не може бити друкчије. Предање

гласи да у огледалу седи ђаво, а прабаба да је имала наклоност према ђаволима. Разуме се, то су све глупости, али је ван сваке сумње да огледало има у себи неку тајанствену силу.

Ја збрисах прашину са огледала, погледах у њега па прснух у смех. Мом смеху се одазва потмуо одјек. Огледало је било криво па ми је искривило лик на све стране: нос ми дође на леви образ а брада ми се раздвоји и оде у страну.

— Чудан је укус имала моја прабаба! — рекох ја.

Моја жена неодлучно приђе огледалу, па и она погледа у њега — у тај час се догоди нешто страховито. Она пребледе, сва се стресе и крикну. Светињак јој испаде из руку па се откотрља по поду, а свећа се угаси. Настаде мрак. У исти час чух како нешто тешко паде на под: то је пала у несвест моја жена.

Ветар зајаука још жалостивније, пацови се рас-трчаше, у хартијетинама зашушташе мишеви. Мени се наостреши коса, а кад ветар откиде спољни капак с прозора, коса ми се поче језиво мицати. Кроз прозор се указа месец...

Ја дограбих жену, узех је у наручје па је брже изнесох из пребивалишта предака. Она тек сутрадан увече дође к себи.

— Огледало! Дајте ми огледало! — беху њене прве речи, кад се освестила. — Где је огледало?

Целе идуће недеље није пила, није јела, није спавала већ једнако тражила да јој се донесе огледало. Плакала је, чупала косе, бацакала се као манита, те кад најзад лекар изјави да ће умрети од нејела и да се налази у изванредно опасном стању, ја савладах свој страх, сиђох доле, те јој донех прабабино огледало. Видевши га, она се зацени од срећног смеха, затим га докопа, пољуби га, па се упиљи у њега.

И ево, отада је прошло већ десет година, а она још стално пиљи у огледало и ни на тренутак се од њега не одваја.

— Зар сам то ја? — шапће она, а лице јој облива у исти мах и румен, и израз среће и усхићења. — Да, то сам ја! Сви лажу, осим овог огледала! Лажу људи, лаже и мој муж! О, само да сам се раније видела, да сам сазнала каква сам, никад не бих пошла за овог човека! Он мене није достојан! Пред мојим ногама би морали лежати најлепши, најблагороднији витезови!...

Једном, стојећи иза жене, ја случајно погледах у огледало и — страшна тајна се откри. У огледалу сагледах жену блиставе лепоте, какву целог свог живота не видех. То је било чудо природе, хармонија лепоте, нежности и љубави. Али, откуд то? Шта се десило? Како то, да моја ружна, незграпна жена изгледа тако лепа у огледалу? Откуд то?

Отуда, што је криво огледало искривило ружно лице моје жене са свих страна, и тако је оно, услед премештања црта постало чудним случајем прекрасно. Минус пута минус, и добио си плус.

И сад нас двоје, ја и жена, седимо пред огледалом, па не одвајајући очију ни за тренутак, гледамо у њега: мој нос одлази некуд на леви образ, брада ми се раздваја па иде у страну, али лице моје жене је чаробно — и мене обузима бесна, безумна страст.

— Ха-ха-ха! — смејем се ја дивље.

А жена једва чујно шапће:

— Како сам дивна!

НА ГРОБЉУ

„Где ли су сада његове подвале, потворе, извртања и подмићивања?”

Х а м л е т

— Господо, ево се диже ветар, а почиње и да се смркава. Како би било да се ми лепо за времена очистимо одавде?

Ветар прошета кроз пожутело лишће старих бреза, а са дрвећа се сручи на нас град крупних капљи. Један од нашег друштва поклизну на глинастом тлу, па се, да не падне, придржа за велики сиви крст.

— „Чиновник девете класе и витез ордена Је-гор Прљорук в...” — прочита он. — Познавао сам овог господина... Волео је своју жену, носио орден Станислава, никад ништа није читао... Стомак му је уредно варио... Живот, зар се друкчији пожелети може? Рекао би човек да не вреди ни умирати, али — авај! — случај му је спремао замку... Јадник је пао као жртва свог дара за посматрање. Једном је, прислушкујући кроз кључаоницу, добио жесток ударац по глави, услед њега и потрес мозга (имао је, дакле, мозга!), па је и умро... А гле, под овим спомеником лежи човек који је још од

колевке мрзео песме и епиграме... И као заинат, цео му је споменик ишаран стиховима... Неко иде!

Пристиже нас човек у олињалом горњем капуту и са обријаним, модро-црвеним лицем. Испод пазуха имао је флашу од по литра, а из џепа му је вирио замотуљак са саламом.

— Где је овде гроб глумца Мушкина? — запита нас он промукло.

Ми га поведосмо према гробу глумца Мушкина, умрлог пре две године.

— Ви сте чиновник, изгледа? — запитасмо га ми.

— Не, глумац... Данас је тешко разликовати глумца и чиновника духовног суда. Тачно сте приметили... То је карактеристично, ма да баш није ласкаво за господу чиновнике.

Једва пронађосмо Мушкинов гроб. Хумка се била оронила, зарасла у коров и сасвим изгубила облик гроба... Мали, јевтин крст, нахерен и обрастао зеленом маховином, већ поцрнелом од хладноће, изгледао је старачки-нерасположен и као да је био болешљив.

— „...заборављеном пријатељу Мушкину"... — прочитасмо на крстачи.

Време је избрисало слог не, исправивши тако човекову лаж

— Глумци и новинари му скупише за споменик па... лепо и пропише, браћа... — уздахну глумац, метанишући до земље, додирујући коленима и капом мокру земљу.

— Овај, како то: пропили?

— Па тако, просто. Сакупили новац, наштампа-ли у новинама, па пропили.... Не говорим ја то,

што хоћу да их осудим, него онако... Наздравље, анђели! Вама за здравље, а њему вечнаја памјат.

— Пијанке кваре здравље, а вечна успомена је — само једна жалост. Нека нам Бог да, да нас макар донекле помињу, а вечни помен — таман посла!

— То вам је тачно. Јер, ето, Мушкин је био чувен, на погребу је било десет венаца, а већ га сви заборавили! Они, што су га волели, ти су га заборавили, а коме је зло учинио, тај га памти. Ја ћу га например, на вјеки вјеков памтити, јер од њега нисам видео ништа, осим зла. Не волим га, покојника.

— А какво вам је то зло учинио?

— Зло, те велико, — уздахну глумац, а лице му обузе израз горке неправде. — Био ми је злотвор и, Бог да му душу прости, разбојник. Гледајући га и слушајући га, одох у глумце. Измамио ме је својом уметношћу из родитељске куће, полакомио ме сујетом уметничком, много ми наобећавао, а дао ми сузе и јад... Горка судбино глумачка! Изгубио сам и младост, и трезвеност, и лик Божји... Никад маријаша у џепу, штикле искривљене, панталоне ми се доле искрзале, саме ројте висе, лице ми као да су ме пси изуједали... У глави ми слободарске мисли и неразумност... И веру ми је отео, злотвор мој! Па бар да сам имао неког дара, него овако, на пра Бога сам пропао... Хладно је, поштована господо... Је ли по вољи? Биће за све нас... Бррр... Да попијемо по гутљај, за покој душе! Иако га не волим, иако је мртав, али само њега имам на свету, њега и никог више. Ово ми је последњи пут што се виђам с њим... Доктори ми рекоше да ћу ускоро

умрети од пића, па ето, дођох да се опростим с њим. И непријатељима треба праштати.

Остависмо глумца да беседи са мртвим Мушкиним, па пођосмо даље. Засипа ситна, хладна киша.

Излазећи на главну алеју, посуту туцаником, наиђосмо на погребну поворку. Четири носача са белим појасевима од порхета и у блатњавим ципелама за које се прилепило лишће, носили су мрк мртвачки сандук. Хватао се мрак, те су журили, саплићући се и клатећи носила.

— Ето, тек два сата како шетамо овуда, а већ трећег проносе мимо нас... Хоћемо ли по квартиљима, господо?

ЦИПЕЛЕ

Клавирштимер Муркин, обријан човек, са жутиим лицем, носом пуним бурмута, а ушима затиснутим ватом, изађе из своје собе у ходник па викну тресућим се гласом:

— Семјоне! Еј момче!

Да га је неко у тај час видео, могао би помислити да му је пао штукатор на главу, или да је мало-час привиђење у соби видео.

— Семјоне, ако Бога знаш! — викну он, видевши хотелског момка, који је трчао к њему. — Шта значи то? Ја сам болестан, реуматичан човек, а због тебе морам бос да излазим! Зашто ми још ниси донео ципеле? Шта је с њима?

Семјон уђе у Муркинову собу, погледа оно место, камо је обично остављао очишћену обућу, па се почеша иза ува: ципела није било.

— Где би могле бити, ђаво их однео? — проговори Семјон. — Синоћ сам их, мислим, очистио, па сам их ево овде оставио... Хм!... Оно јесте, синоћке сам мало повукао... Биће да сам их у другу собу однео. Ништа друго, Афанасије Јегорићу, однео сам их зацело у неку другу собу! Има ти овде тушта и тма ципела, па их у пијаном стању ни сам сотона не би разабрао, кад не зна где му је реп, а

где глава... Мора да сам их оставио код госпође што је овде у соби до вас... код глумице...

— И ја сад, дакле, треба да идем код госпође, да је узнемирујем, све због твоје будалаштине! Да будим поштену жену ни зашта!

Уздишући и кашљући, Муркин приђе вратима суседне собе, па бојажљиво закуца.

— Ко је? — зачу се мало затим женски глас.

— Ја сам, молићу! — поче жалостивним гласом Муркин, заузимајући став кавалера који разговара са дамом из великог света. — Извините што вас узнемирујем, госпођо, али ја сам болестан, реуматичан човек... Мени су, госпођо, лекари преписали да утопљавам ноге, у толико пре, што сад морам код генералице Вртунине, да јој штимујем клавир. А не могу ваљда бос ићи!...

— Ама, шта хоћете ви? Какав клавир?

— Не клавир, госпођо, него у смислу ципела! Овај звекан, Семјон, очистио ми ципеле, па их погрешно унео у вашу собу. Будите, госпођо, тако љубазни, дајте ми моје ципеле!

Зачу се шуштање, скок с кревета и лупкање папуча, потом се отшкринуше врата и пуначка женска рука баци пред Муркинове ноге пар ципела. Клавирштимер захвали, па оде у своју собу.

— Шта је ово... — промрмља он, обувајући ципелу. — Ово као да и није десна ципела. Па овде су обе ципеле леве! Обе су леве! Слушај, Семјоне, па ово нису моје ципеле! Моје, брате, имају црвене уши за навлачење, и без закрпа су, а ово су неке буди бог с нама, поцепане, ниједна нема ува!

Семјон диже ципеле, обрну их неколико пута, загледајући их, па се намршти.

— Ово су ципеле Павла Александрића... — прогунђа он, гледајући са стране.

Био је врљав у лево око.

— Ко ти је тај Павле Александрић?

— Глумац... долази овамо сваког уторника... Мора да је обуо ваше, место својих... Ја сам дакле у њену собу оставио оба пара, и ваше и његове. Белај!

— Па добро, а ти сад иди па замени!

— Сервус! — насмехну се Семјон. — „Иди па замени"... А где да га нађем? Има добар сат како је отишао... Да идем, да јурим ветар по пољу!

— Па где живи он?

— Ђаво би га знао! Знам толико, да долази овамо сваког уторника, а где станује — појма немамо. Дође, преноћи, па га нема до идућег уторника...

— Ето, свињо, видиш ли шта си сад урадио! А сад, шта да радим ја? Време је да идем код генералице, Вртунине, стоко без репа! Отпадоше ми ноге од зиме!

— Лако је заменити ципеле. Обујте сад те, прошетајте до до вече у њима, а увече хајд у позориште... Питајте тамо за глумца Блистанова... А ако нећете у позориште, онда ћете, богме, морати сачекати идући уторник. Он само уторником долази...

— Али откуд овде две леве ципеле? — запита Муркин, гадљиво узимајући ципеле.

— Нек фали бога што има и такве. Сиротиња, голотиња... Откуд би глумцу биле ципеле?... „Где

нађосте, Павле Александрићу, кажем му ја ономад, овакве ципеле? Ово је срамота!" А он мени: „Умукни, вели, и пребледи! У истим тим ципелама сам ја играо грофове и кнежеве!" Чудан свет! Шта да причамо: глумци: Да сам ја нешто губернатор или неки тамо начелник, ја бих све те глумце покупио, — па у бајбок.

Без престанка кукајући и мрштећи се, Муркин обу две леве ципеле па гецајући оде генералици Вртуниној. Целог тог дана је ходао по граду, штимовао клавире, и целог дана му се чинило да сва васиона гледа њему у ноге те на њима види ципеле у закрпама и са искривљеним лубовима! Осим моралних мука, тај дан му донесе и физичке: направио му се жуљ.

Увече оде у позориште. Давала се „Плава Брада". Тек пред последњи чин, и то само уз протекцију познаника флаутисте, пустише га иза кулиса. Ушавши у мушку гардеробу, он нађе на окупу сав мушки персонал. Једни су се пресвлачили, други се мазали, трећи су пушили. Плава Брада је стајао са краљем Бобешом, показивао му неки револвер.

— Купи га! — говорио је Плава Брада. — Ја сам га добио испод руке у Курску за осам, а теби га ево дајем за шест... Грува као топ!

— Пази, море, шта радиш... Пун је метака!

— Могу ли да говорим са господином Блистановим? — запита клавиршTIMER.

— Ја сам тај! — окрете се к њему Плава Брада. — Шта бисте хтели?

— Извините, господине, што вас узнемирујем, — поче клавиршTIMER молећивим гласом: — али, ве-

рујте ми... ја сам болестан, реуматичан човек... Доктори су ми преписали да утопљавам ноге...

— Ама, слушајте, шта ви стварно желите?

— Па ето, видите... — настави клавиршTIMER, обраћајући се Плавој Бради. — Овај... прошлу ноћ сте изволели провести у меблираним собама трговца Бухтејева... у 64 соби...

— Шта лупетате ту! — насмехну се Краљ Бобеш. — У соби број 64 живи моја жена!

— А, ваша жена? Драго ми је... — Муркин се насмеши. — Она ми је, тојест ваша супруга, баш и дала њихове ципеле... Кад је господин, — клавиршTIMER показа у правцу Блистанова: — отишао од госпође, ја приметим да ми нема ципела... викнем, знате ли, момка, а он ми каже: „Ја сам, вели, ваше ципеле, господине, оставио у суседну собу!" Он је погрешио, пошто је био у стању пијанства па је ципеле ставио у собу 64, и моје и ваше, — окрете се Муркин Блистанову: — а ви сте, одлазећи од њихове супруге, обули моје...

— Ама шта дробите ви то? — проговори Блистанов, па се намршти. — Дошли сте овамо да сплеткарите, је л'?...

— Не, нипошто! Боже сачувај! Ви ме нисте добро разумели... Јер, о чему ја говорим? О ципелама, брате! Ви сте изволели ноћити у соби број 64?

— Кад?

— Прошле ноћи.

— А јесте ли ме ви видели?

— Не, нисам вас видео, — рече Муркин, страшно збуњен, седајући и изувајући ципеле. — Нисам вас

видео, али ми је ваше ципеле госпођа овог господина избацила. И то место мојих...

— Како смете, поштовани господине, да тврдите тако нешто? Да и не говорим о себи, али ви овде клеветате једну даму, и то још пред њеним мужем!

Иза кулиса завлада страховита граја. Краљ Бобеш, увређени муж, наједном поцрвене па свом снагом распали песницом по столу, тако да је у суседној гардероби двома глумицама позлило.

— Зар верујеш? — викао му је Плада Брада. — Зар верујеш овом сметењаку?! О-о! Хоћеш ли да га убијем — као пса да га убијем?! Само реци! Бифтек ћу од њега да направим! Главу ћу му размрскати!

И тако сви шетачи из парка, што се налази крај летњег позоришта, причају сад да су они видели како је пред четвртим чином излетео из позоришта човек са жутим лицем и ужаснутим очима, и како је бежао као без душе низ главну алеју. Јурио га је пак човек у костиму Плаве Браде, са револвером у руци.

Шта је даље било — то нико није видео. Зна се само толико да је Муркин после тог познанства са Блистановим одлежао болестан две недеље и да је почео додавати својој реченици „ја сам болестан, реуматичан човек”, још и то: „ја сам човек рањаван”...

РАДОСТ

Била је скоро поноћ.

Мића Кулдаров, узбуђен, са разбарушеном и на-кострешеном косом улете у стан својих родитеља и поче јурити кроз све собе. Родитељи су му већ хтели да легну. Сестра је лежала у кревету и довршавала читање једног романа. Браћа, гимназисти спавали су.

— Откуд ти сад? — зачудише се родитељи. Шта ти је?

— Ох, не питајте! Томе се никад ни надати нисам смео! Не, нисам се надао! Та то је... то је невероватно!

Мића поче да се смеје, и паде у наслоњачу, јер није могао да се држи на ногама од силне радости.

— Невероватно! Замислите само! Погледајте!

Сестра му скочи са кревета, и огрнувши се ћебетом, приђе брату. Гимназисти се пробудише.

— Ама шта ти је? Не може те човек познати!

— То је од радости мама! Та сад ме познаје сва Русија. Пре сте само ви знали да постоји неки Мића Кулдаров, а сад то зна цела Русија! Мама! Ох, Боже!

Мића скочи, опет прође кроз све собе, па опет седе.

— Ама, говори, шта је? Лепо нам испричај!

— Ви живите као неки дивљаци, новине не читате, не обраћате пажњу на штампу, док по новинама има толико ствари, на које вреди обратити пажњу! Јер чим се деси, то се одмах јавља, ништа не може да се утаји! Благо мени! О, Боже! Знате ваљда да се по новинама говори само о знаменитим људима, а сад се ево и о мени пише!...

— Шта кажеш! Где!

Тата пребледе. Мама погледа на икону па се прекрсти. Гимназисти скочише, па онако, у ноћним кошуљама приђоше брату.

— Да, да! Наштампали о мени! Сад цела Русија зна за мене! Ви мама, сачувајте овај број па ћемо неки пут да читамо. Ево, видите!

Мића извади новине, па их пружи оцу, показавши прстом место, обележено плавом оловком.

— Читајте!

Отац намести наочаре.

— Читајте, само!

Мама погледа на икону и прекрсти се. Тата се накашља и поче да чита:

„29-ог децембра, у једанаест часова увече, чиновник четрнаесте класе Димитрије Кулдаров...

— Видите л', видите л'? Читајте даље!

„... чиновник четрнаесте класе, Димитрије Кулдаров, враћајући се кући из ликерџинице која се налази на Малој Брзој улици, у кући Ковихина, а налазећи се у напиту стању...

— То сам са Семјоном Петровићем... Описано је све до најмањих ситница! Наставите! Даље! Слушајте!

„... и налазећи се у напиту стању, спотакао се и пао под коња неког кочијаша Ивана Дротова, сељака из села Дурикина, среза Јухновскога, који је ту стајао. Преплашени коњ је, прескочивши преко Кулдарова и прегазивши га саоницама у којима се налазио московски трговац другог реда, Степан Луков, појурио улицом, док га није задржао један покућар. Кулдаров, будући с почетка у несвести, одведен је у оближњи квартал, где га је лекар прегледао. Удар који је добио по потиљку...

— То сам се био о руду ударио, тата. Даље! Читајте даље!

„... који је добио по потиљку, лекар сматра као лак. О томе догађају је састављен записник. Кулдарову је указана лекарска помоћ...

— Рекли су ми да мећем хладне облоге на потиљак. Но, јесте ли прочитали? А? Ето, видите? Сад ће то проћи кроз сву Русију! Дајте ми те новине!

Мића узе новине, зави их и метну у џеп.

— Да отрчим до Макарових, да им покажем... Треба и Ивањицкима да покажем, па Наталији Ивановној, Анисиму Илићу... Треба журити! Збогом!

Мића метну на главу качкет са кокардом, па сав срећан и усхићен истрча на улицу.

ЉУБИТЕЉ ПРОСВЕТЕ

На средини кујне стоји вратар Филип, па чита лекцију. Слушају га лакеји, кочијаш, две собарице, кувар, куварица и два куварчета, његова рођена деца. Он свако боговетно јутро нађе понешто да проповеда, а јутрос је узео за тему просвету.

— И ето, сви живите тако, као неки свињски пород, — говорио је он, држећи у руци качкет са кокардом. — Седите ту као укупани, а осим непросвећености немате у себи ама баш никакве цивилизације. Мишка игра мице, Матрјона крца лешњике, Никифор искезио зубе. Зар ми је то нека памет? То није од памети, него од глупости. Немате ни труни умних способности! А зашто?

— Стварно је тако, Филипе Никандрићу, — примети кувар. — Зна се; какав је наш памет? Сељачки. Зар ти ми па нешто знамо?

— А зашто немате умних способности? — настави вратар. — Зато што ваша сорта нема ону праву тачку. Књиге не читате, за писање немате смисла, ама баш ни за лек. А могли би узети књижицу, па лепо да седнете, да је прочитате. Писмени сте, разбирате слова. Ето, ти Мишо, шта би ти фалило да узмеш неку књижицу, па да овде мало читаш.

И теби би користило, а и другима пријатно. А у књигама ти се толкује о свему и о свачем. Има ти у њима и о природи, и о божанству, и о земаљским крајевима. Шта се од чега прави, како разни народи на свим језицима парлају. Има и о идолопоклонству. Све се у књигама може наћи, само кад се хоће. А они се набили око пећи, ждеру и пију. Баш као неспособно звериње, боже ме прости!

— Време вам је, Никандрићу, на капију, — примети куварица.

— Знам, вала. Немој ти мене учити. Ето, рецимо, например, узмите само мене. Чиме се ја занимам, овако под старе дане? Чиме душу да разгалим? Књигом или новинама, — од тог ти ништа боље нема. Ето, сад ћу поћи на капију. Тамо ћу остати три сата. А ви мислите да ћу ја тамо да зевам, или са женама празну сламу да млатим? Не, бато мој, није Филип тај! Узећу лепо собом књижицу, па ћу сести и читати, са уживањем и задовољством. Јакако!

Филип дохвати из ормана раскупусану књигу па је смота под мишку.

— Ово ти је моја занимација. Тако сам навикао још од малих ногу. Знање је светлост, а незнање помрчина — ваљда сте чули већ. Ја, тако вам је то...

Филип стави качкет на главу, накашља се па мрмљајући изађе из кујне. Оде у капију, седе на клупу, па се намршти, као кишни облак.

— Оно ти и нису људи, него неки свињски хемичари, — прогунђа он, још увек мислећи на кухињску посаду.

Кад се умирио, он извади књигу, достојанствено уздахну, па се задуби у читање.

„Ето, овде пише како је боље, и шта не треба, — помисли он, пошто је прочитао прву страну и завртео главом. — Дао им Бог памет!”

Књига је била добра, московско издање: „Гајење репастог биља. Да ли нам је потребна жута репа?” Пошто је прочитао две стране, вратар значајно одмахну главом и накашља се.

— Исправно је описано!

Прочитавши и трећу страну, Филип се даде у мисли. Хтелo му се однекуд, да мисли о образовању и о Французима. Глава му клону на прса, лактови му се упреше у колена. Очи му зажмирише.

И присни се Филипу сан.

Сањао је како се све изменило: земља иста као и пре, куће остале исте, и капија је она иста, само су се људи сасвим изменили. Сви су мудри, нигде једне будале, а улицама ходају све сами Французи. Чак и сакација резонује: — „Морам признати да никако нисам задовољан климом па бих желео да погледам термометар”, а у рукама му дебела књижурина.

— А ти прочитај календар, — каже му Филип.

Куварица је глупа, али се и она меша у паметне разговоре и убацује своје примедбе. Филип одлази у кварт, да пријави нове станаре, — и за дивно чудо, чак и на овом суровом месту сви само о паметним стварима разговарају а свуда по столовима се виде књиге. А ево, сад неко прилази лакеју Мишки, гура га и виче: „Спаваш, је л’? Одговарај, кад те питам: спаваш ли?”

— На капији си нашао да спаваш, магарче? — чује Филип нечији громовити глас. — Спаваш, несретниче, битанго једна!

Филип скочи па протрља очи: пред њим је стајао помоћник члана кварта.

— А? Спаваш, је л’? Показаћу ја теби како се на капији спава! Запамтићеш кад си последњи пут на стражи спавао, животињо!

После два сата, вратар је добио позив за кварт. Потом се опет нашао у кујни. Овде су, побуђени његовом јутрошњом поуком, седели сви око стола, па су слушали Мишу, који је нешто срицао из књиге.

Филип, намрштен, сав црвен, приђе Миши, удари рукавицом по књизи, па рече туробно:

— Батали!

У БЕРБЕРНИЦИ

Јутро је. Још нема ни седам сати, а берберница Макара Кузмића већ је отворена. Власник, младић од једно двадесет и три године, неумивен, дрљав, али кицошки обучен, заузет је спремањем. У ствари он и нема богзна шта да спрема, али се ипак ознојио при том послу. Час нешто крпом обрише, час одвали са зида комад ољуштеног креча, или нађе стеницу, па је зврцне и збаци са зида.

Берберница је мала, узана, незгодна. Зидови од брвана облепљени су тапетама које човека јако потсећају на изношену кочијашку кошуљу. Између два мутна и плачна прозора стоје танка, слабодушна вратанца, а изнад њих је, све зелено од влаге, звонце које без икаква узрока подрхтава и жалостиво звечи. Но погледате ли само у огледало, које виси о зиду, видећете своје лице искривљено на најнемилосрднији начин!

Пред тим огледалом се и брије и шиша. На асталчету, исто онако умазаном и неопраном као и сам брица Макар Кузмић, стоји све: чешљеви, маказе, бријачи, фиксатив који стаје једну копејку и некаква јако разводњена колоњска вода опет за копејку. Уопште цела берберница не вреди више од три рубље.

Изнад врата чује се цврчање болесног звонцета, а у берберницу улази један старији човек у кожном зимском капуту и у сукненим чизмама. Глава и врат су му умотани у некакав женски шал.

То је Ераст Иванић Јагодин, кум Макара Кузмића. Некад је служио у конзерваторији као вратар, а сад живи у близини „Црвенога пруда“ и бави се коларским занатом.

— Макарушка, здраво, соколе! — говори он Макару Кузмићу који је заузет спремањем.

Љубе се. Јагодин скида с главе шал, крсти се и седа.

— Далеко, брате! — каже он уздишући.

— Није шала! Чак од „Црвенога пруда“, па до Калушке капије..

— Па како сте, куме?

— Рђаво, брате; болестан сам био. Врућицу сам прележао.

— Шта кажете? Врућицу?

— Врућицу. Месец дана се нисам дизао; баш сам мислио да ћу отићи Богу на истину. Већ сам се био и причестио. Сад ми, ето, опада коса. Реко ми доктор да се ошишам. Коса ће, вели, да ми израсте нова, јача. А ја, знаш, помислих у себи: хајд, да одем до Макара. Место да идем неком другом, боље да одем у родбину. И боље ће да уради и новаца неће од мене тражити. Оно јест да је далеко, али опет свеједно. Барем сам се прошетао.

— Драге воље. Извол'те само.

Макар Кузмић, поклонивши му се мало, показује му столицу. Јагодин седа па се огледа у огледалу пред собом. Он је очевидно врло задовољан призором: у огледалу се види њушка с уским, косим, кинеским очима на челу, затупастим и широким носом и дебелим, меснатим уснама.

Макар Кузмић покрива рамена свога клијента белим чаршавом са жутим мрљама, па почиње да звецка маказама.

— Хоћемо л' до главе? — пита он.

— Дабогме. Да личим на Татарина, на бомбу. Гушћа ће ми коса израсти.

— А шта ради стара кума?

— Па-а... добро је. Ономадне је ишла мајорици на порођај и зарадила рубљу.

— Хм-м... Рубљу!... Придржите уво!

— Држим. Пази само да ме не посечеш. Ајаој — боли ме! Што ме, брате, чупаш за косу?

— Не мари то ништа. Без тога наш занат не мож' да постоји. А како Ана Ерастовна?

— Ђерчица? И она је добро; скакуће по кући. Прошле се недеље испросила за Шејкина. Што ниси дошао?

Маказе престају да звецкају. Макар Кузмић спушта руке па уплашено пита:

— Ко-о-о се то... испросио?

— Ана.

— Па како то? За кога?

— За Шејкина, Прокофија Петрова. У Златоустинској улици живи му тетка као економка. Добра

жена. Наравно, свима нам је мило, хвала Богу. За недељу дана биће свадба. Дођи и ти, да се проселимо.

— Па шта је то сада, наопако, Ерасте Иванићу? — пита Макар Кузмић, сав блед, запрепашћен, очајно слежући раменима. — Откуд то сад? То... то никако није могућно! Јер Ана Ерастовна... јер ја... јер ја сам према њој гајио осећања, имао сам чак и намеру... Како то сад наједаред?

— Е, па ето... тако! Потегла девојка, па се верила. Вереник јој је кракан човек.

По челу Макара Кузмића избија хладан зној. Он оставља маказе на сто, па почне да трља нос песницом.

— Ја сам имао намеру да је узмем, говори он. — То је немогућно, Ерасте Иванићу! Ја... ја сам заљубљен у њу, па сам јој чак и љубав изјавио... Па и кума ми је била обећала. Ја сам вас одувек уважавао и поштовао као оца рођеног... Увек вас, ето бадава и шишам. Свагда сам вам чинио услуге, па сте чак, кад ми је отац умро, узели од мене и десет рубаља готовине, а још ми их ни до данас нисте вратили. Сећате ли се?

— Како бих ја заборавио! Сећам се, дакако! Али, какав си ми ти младожења, брате? Зар си ти неки младожења? Нит имаш новаца, нити какав чин, а занат ти тај... немаш га шта видети...

— А зар је тај Шејкин имућан?

— Ама Шејкин је у синдикату! Дао је кауције хиљаду и пет стотина. Дабоме. Него сад — што је било, било! Сад се не може поправити, Макарушка.

Тражи ти себи другу цуру... Наћи ћеш ти, не бој се. Хајд сад, што не шишаш! Шта си стао?!

Макар Кузмић ћути и не миче се. Затим вади из цепа марамицу па плаче.

— Ама шта ти је? — теши га Ераст Иванић. — Прибери се, човече божји! Гле га: плаче као стрина! Ти, брате, прво сврши моју главу, па онда плачи. Узми те маказе!

Макар Кузмић узима маказе, загледа се у њих неко време, па их испусти. Маказе му падну на земљу. Руке му дрхћу.

— Не могу, кажем вам. Не могу сад, оставља ме снага! Еј, тешко мени и добога! Волели смо се, мислили смо да се узмемо, али нас, ето, пакосни људи немилосрдно раставише. Одлазите, Ерасте Иванићу, из мог дућана! Не могу очима да вас видим!

— Онда сутра да дођем? Па ћеш сутра довршити.

— Добро.

— Ти се, Макарушка, мало умири, а ја ћу још зарана.

Ерасту Иванићу је половина косе ошишана до главе, те сад личи на робијаша. Незгодно му је мало, истина, да остане с таквом главом, али шта му је ту му је. Он умотава главу и врат шалом, па излази из бербернице.

Оставши сам, Макар Кузмић седа, па и даље тихо плаче.

Сутрадан, тек што је свануло, ето ти Ераста Иванића!

— Шта је по вољи? — хладно га упита Макар Кузмић.

— Ошишај ме, Макарушка... Још пола главе је остало.

— Молим, да новац унапред положите. Бесплатно, господине, више не шишамо!

Ераст Ивановић, не рекавши ни речи, одлази. Коса му је још и данас на једној половини главе краћа него на другој. Шишање за новац сматра он за луксуз, те ће сад да чека док му на ошишаној половини не израсте коса.

Тако се и на свадби провеселио!

ОБУЋАР И НЕЧИСТА СИЛА

Било је Бадње вече. Марија је већ одавно хркала на зиданој пећи, у малој лампи је већ сасвим понестало петролеума, а Фјодор Ниров је још седео и радио. Одавно би он оставио посао, па би изашао на улицу, да муштерија из Звонарског сокачета, којој је још пре две недеље наручио ерсловце, није долазио јуче да га изгрди и да му нареди да до јутрења ципеле морају бити готове, па какогод зна.

— Робијашки живот! — гунђао је Фјодор уз посао. — Једни већ одавно спавају, други се веселе, а ти, Фјодоре, као неки библиски братоубица Каин, седи па шиј, ђаво ће га знати коме...

Да не би случајно задремао, он мало-мало, па извади испод сточића флашу и натегне, а после сваког гутљаја одмахне главом па гласно каже:

— По ком то параграфу, молићу лепо, муштерије могу да се проводе, а ја морам да шијем за њих? Је л' стога што имају паре, а ја сам просјак?!

Мрзео је све муштерије, а нарочито оног из Звонарског сокачета. То је био господин мрачне спољашности, дуге косе, жут у лицу, са великим плавим наочарима на носу, промукао. Презиме му беше некакво немачко, такво да га човек не може ни из-

говорити честито. Какво је званије имао и чиме се бавио, није се могло разабрати.

Кад је Фјодор ишао к њему, оно пре две недеље, да му узме меру, муштерија је седео на патосу па је нешто у авану туцао. Још Фјодор није честито ни Бога назвао, кад ли садржина у авану плану и изгоре светлим црвеним пламеном, засмрде на сумпор и на изгорело перје, а соба се напуни густим ружичастим димом, тако да је Фјодор пет пута кинуо. Идући кући после тога, он је размишљао: „Ко се Бога боји, тај се сигурно оваквим послом неће бавити”.

Кад понестале у флаши ракије, Фјодор стави ципеле на сто, па се замисли. Подбочи отежалу главу песницом, па поче да размишља о својој сиротињи, о тешком очајном животу, а затим о богаташима, о њиховим великим кућама, кочијама, о стотинаркама... Ала би то лепо било кад би се, ђаво да их носи! — кад би се тим богаташима, куће порушиле, коњи поцркали, а бунде и собољске шубаре им се умољчале и олињале! Ал' би то фино било, да се и богаташи мало помало претворе у просјаке који немају шта јести, а сиромашак крпа да постане богаташ, па да се сад он издире на сиромаша шустера уочи Божића.

Маштајући тако, Фјодор се наједном сети свог посла, па отвори очи.

„Гле, молим те! — помисли он, разгледајући ципеле. — Ципеле ми одавно готове, а ја још седим. Морам их однети муштерији!”

Он уви готов посао у црвену мараму, обуче се па изађе на улицу. Вејао је ситан, оштар снег, који је

боцкао по лицу као иглице. Било је хладно, клиза-
во, мрачно, гасне светиљке су мутно гореле, а на
улици је однекуд тако смрдело на петролеум, да
Фјодора поче да гребе у грлу и да кашље. Среди-
ном улице су се возили богаташи, тамо-амо, а сва-
ки је од њих имао у руци шунку и балон ракије. Из
кочија и саона су гледале у Фјодора богате госпо-
ђице, плазиле му се, те викале кроза смех:

— Гољо! Просјаче!

За Фјодором су ишли студенти, официри, тргов-
ци и генерали, па су му се ругали:

— Пијанице! Пијанице! Шустер — дроњак што
нема ни цвоњак! Просјак!

Све га је то вређало, али је Фјодор ћутао и само
је отпљуцкивао. Али, кад се сrete са Кузмом Ле-
беђкиним, варшавским обућарем, па кад му овај ре-
че: — „Ја сам се богато оженио, па имам калфе
што ми раде, а ти си слепац, немаш шта да једеш”,
— Фјодор не отрпе, него га појури. Јурио га је све-
дотле, док се не нађе у Звонарском сокачету. Муш-
терија му је становао у четвртој кући од ћошка, на
најгорњем спрату. До муштеријиног стана се ишло
кроз дугачко мрачно двориште, па се онда требало
пењати уз високе, клизаве степенице које су се кли-
мале под ногама. Кад Фјодор уђе код њега, он је,
исто као и пре две недеље, седео на поду, па је не-
што туцао у авану.

— Ваше високоблагородије, донео сам вам ципе-
лице! — рече туробно Фјодор.

Муштерија устаде, па ћутећи поче да проба ци-
пеле. Фјодор, у намери да му помогне, клече на јед-
но колено, па му изу једну ципелу, но истог тог ча-

са скочи, па ужаснут пође назад вратима. Муште-
рија није имао стопало, него коњску копиту.

„Аха! — помисли Фјодор. — Сад знам с ким имам
посла!”

Први му је посао морао бити да се прекрсти, за-
тим је требало све оставити, па стрмоглавце побе-
ћи, али му у тај мах сину у памети да му је ово пр-
вина да наиђе на нечисту силу, а свакако да је то и
последњи пут, те да би било глупо не користити се
њеним услугама. Забацивши руке за леђа, да се не
би прекрстио, он се учтиво накашља па поче:

— Неки кажу да је нечиста сила нешто најпога-
није и најстрашније на свету, а моје је мишљење,
ваше високоблагородије, да је нечиста сила баш нај-
образованија. Ђаволи имају, да простите, копита и
реп, али зато имају више памети у глави него неки
студент.

— Волим те за ту реч, — рече муштерија, задо-
вољан ласкањем. — Хвала ти, шустеру! Па ето, ре-
ци, шта би ти желео да имаш?

А обућар, не губећи време, поче да се јада на
своју судбину. Поче од тога, како је још од самог
детинства завидео богатима. Одувек му је било
криво то, што не живе сви људи подједнако, сви у
великим кућама и што се не возе на добрим коњи-
ма. Ето, зашто је он, например, сиромах? По чему
је он гори од Кузме Лебеђкина из Варшаве, који
данас има сопствену кућу, а жена му носи шешир?
И он има исти онакав нос, исте руке, ноге, главу и
леђа, као и богаташи, па зашто он мора да дирин-
ци, док други иду у шетњу?

...Зашто се оженио Маријом, а не каквом госпођом што мирише на парфем? Он је имао прилике да у кућама богатих муштерија види лепе госпођице, али оне не обраћају пажњу на њега, сем што се понекад смеју те шапћу између себе: — „Гле какав му је црвен нос!” Оно истина његова Марија је ваљана, добра, вредна жена, али, брате, необразована, има тешку руку и опасно се бије, а кад се деси да се пред њом поведе разговор о политици или тако о нечему паметном, она се меша у разговор те лупа као Максим по дивизији.

— Па добро, шта би ти сад желео? — прекиде га муштерија.

— А ето, молићу вас, ваше високоблагородије, Дабо Иванићу, да будете добри, па да ме начините богаташем!

— Драге воље. Само, ти знаш: за то ми мораш своју душу дати! Док се петли још нису огласили, иди па ми на овој овде хартији потпиши да ми дајеш своју душу.

— Ваше високоблагородије! — рече Фјодор учтиво. — Кад сте оно наручивали ерслове, ја вам нисам тражио паре унапред. Ред је да се прво испоручи роба, па тек онда да се траже паре.

— Добро, де! — пристаде муштерија.

Из авана изненада букну пламен, покуља густ румен дим и засмрде на изгорело перје и на сумпор. Кад се дим разиђе, Фјодор виде да сад већ није више обућар, него некакав други човек: у прснику и са златним ланцем, у новим панталонама, а седи у наслоњачи за великим столом. Двоје слугу му служе јело, дубоко се клањају и говоре:

— Једите, наздравље вам било, ваше високоблагородије!

То је било богатство! Слуге га послужише великим комадом јагњећег печења и чанком краставаца, затим донеше ђувеч са печеном гуском, а мало после и кувану свињетину с реном. И како је све то само било господски, мајсторски! Фјодор се частио, а пре сваког јела би попио по велику чашу препеченице ракије, баш као неки ђенерал, или гроф.

После свињетине донеше му кашу са гушчијом машћу, па онда кајгану са сланином и пржену цигерицу, а он је само јео и одушевљавао се. А шта ли ће сад још бити? Донеше му питу с луком и барену репу са квасом.

— „Како само тој господи не попуцају stomаци од оволиког јела!” — мислио је он.

На крају му принеше велику лончину меда. После ручка се појави ђаво у црним наочарима, па запита, дубоко се клањајући:

— Јесте ли задовољни ручком, Фјодоре Пантелејићу?

Али Фјодор није могао ни речи прословити, толико се био прејео. Ждрање је било непријатно, тешко, те да би се некако разонодио, он узе да разгледа ципелу на својој левој нози.

— Овакве ципеле нисам радио без седам и по рубаља. Који је шустер шио ово? — запита он.

— Кузма Лебеђкин, — одговори слуга.

— Одмах нек ми дође овамо тај магарац!

Не потраја дуго, ето и Кузме Лебеђкина из Варшаве. Он застаде на вратима, заузевши понизну позу, па запита:

— Шта извољевате, ваше високоблагородије?

— Језик за зубе! — продера се Фјодор, па лупи ногом. — Не смеш да зинеш, него треба да знаш да си шустер, нико и ништа! Будало! Не знаш честито ни ципеле да направиш! Сад ћу ти сву ту њушку изразбијати! Што си дошао?

— По паре, молићу.

— Шта? Паре? Марш напоље! Дођи у суботу! Еј ти, момче, избаци га напоље!

Али у исти час се сети како су и њега самог кињиле муштерије, па му се стеже око срца, а да би се разонодио, он извади из џепа дебео буђелар па поче да броји свој новац. Пара је било много, али Фјодору се прохте још. Нечастиви у плавим наочарима му донесе други, још дебљи новчаник, али он зажеле још више, и што је дуже бројао, све је више бивао незадовољан.

Предвече му нечастиви доведе високу, грудату госпу у црвеној хаљини, па му рече да му је то сад нова жена. До самог мрака се непрестано миловао и љубио са њом и јео колаче. Те ноћи је лежао на меком душеку од паперја, превртао се с лева на десно, никако да заспи. Ухвати га страх.

— Имамо много пара, — рече жени, — а какве сам среће, још ће ми се лопови увући. Узми свећу па види тамо је л' кућа добро закључана.

Целе ноћи ни тренуо није, сваког часа би устајао да види да му није ковчег с парама обијен. У зору је требало ићи у цркву, на јутрење. У цркви су сви једнаки, нема разлике између богаташа и сиромаша. Кад је Фјодор био сиромаш, он се овако молио: „Боже, опрости мени, грешнику!” Исто је то гово-

рио и сад, кад се обогатио. Па каква је онда разлика? А кад богати Фјодор умре, неће га вала закопати у злато и дијаманте, него баш у ону исту црну земљу као и оног последњег сиромашка. А због својих грехова ће се на оној истој ватри пећи, на којој се и обућари пеку. Фјодору се све то даде на жао, још га је по целом телу обузимала тежина од ручка, а по глави му се, уместо молитве, врзле мисли о ковчегу с парама, о лоповима, о продатој, изгубљеној души.

Из цркве изађе љутит. Да би одагнао рђаве мисли, он из свег грла запева, као што је и раније често чинио. Али тек што поче да пева, кад му притрча полицајац, па му рече, салутирајући:

— Господине, отмена господа не певају по улицама! Нисте, ваљда, шустер?

Фјодор се наслони на плот, да смисли како да се разоноди?

— Господине! — довикну му чувар куће. — Пази, не наслањај се много на плот, испрљаћеш бунду!

Фјодор оде у дућан па купи најбољу хармонику, а затим изађе на улицу па поче да свира. Сви пролазници упираху прстом на њега и смејаху му се.

— И ти си ми неки вајни господин! — ругали му се кочијаши. — Као какав шустер...

— Зар се тако господа понашају? — рече му полицајац. — Само би још фалило да у простачку крчму свратиш.

— Господине, уделите сиромашу, Христа ради! — богорадили су просјаци, опкољавајући Фјодора. — Уделите!

Некад, док је био обућар, просјаци га нису ни примећивали, а сад му нису давали да се макне.

А код куће затече нову жену, госпоју, одевену у зелену блузу и црвену сукњу. Он хтеде да је помиљује и већ замахну, да је одалами преко леђа, кад му она љутито рече:

— Сељачино неучтива! Не знаш да се понашаш према дамама! Ако ме волиш, а ти ме пољуби у ручицу, а иначе да ме се ниси дотакао!

„Скотски ти је ово живот! — помисли Фјодор. — Ја не знам како живе ови људи! Не смеш ни да запеваши, ни хармонику да притиснеш, ни са женом да се нашалиш... Их!”

Таман што седе са госпођом да пије чај, кад се појави нечастиви у наочарима, па рече:

— Е, Фјодоре Пантелејићу, ја сам испунио своје како смо уговорили. Сад и ви да потпишете ово мало хартије, па извол’те за мном. Дознали сте како се богаташки живи, а сад доста!

Па га повуче у вечни огањ, у сами пакао, а ђаволи се скупише са свих страна, вичући:

— Будало! Глупаче! Магарче!

У паклу је страшно смрдело на петролеум, просто да се човек задави.

Кад наједном нестане свега, Фјодор отвори очи па угледа своју тезгу, ципеле и плехану лампицу. Стакло на лампи је било све поцрнило, а из пламичка на врх фитиља куљао је смрадан дим, као из оцака. Ту је био и муштерија са плавим наочарима, па је љутито викао?

— Будало! Глупаче! Магарче! Научићу те ја памети, лоповчино шустерска! Примио посао још пре

две недеље, а ципеле још ни сад нису готове! Мишлиш ти да ја немам друга посла него да десет пута на дан долазим код тебе по ципеле? Животињо! Стоко!

Фјодор климну главом, па се прихвати посла. Муштерија је још дуго викао и претио. Кад се најзад умири, Фјодор га туробно запита:

— А чиме се ви, господине, бавите?

— Правим бенгалске ватре и ракетле. Ја сам пиротехничар.

Зазвонише звона за јутрење. Фјодор даде ципеле, прими новац, па оде у цркву.

Улицом су, горе доле, промицале кочије и санке са медвеђим покривачима. Тротоаром су, заједно са простим светом, ишли трговци, госпође, официри... Но Фјодор им сад већ није више завидео, није роптао против своје судбине. Сад му се чинило да је и богаташима и сиромасима подједнако рђаво. Једни могу да се возају каруцама и други — да из свег гласа певају и свирају у хармонику, а на крају све чека једно исто, иста гробница; у животу пак нема ничег, ради чега би требало дати Ромом Даби ни мрвицу своје душе...

ДЕЧУРЛИЈА

— Дошао Валођа! — викну неко из дворишта.

— Валођичка су дошли! — врисну Наталија, ба-
нувши у трпезарију. — О, Боже слатки!

Цела породица Карољевих, која је очекивала сво-
га Валођу потрча прозорима. Пред улазом су ста-
јале широке санке, а тројка белих коња се димила
као густа магла. Саонице су биле већ празне, јер је
Валођа већ стајао у ходнику, дрешући црвеним, про-
мрзлим прстима капуљачу. Његов гимназиски зим-
ски капут, качкет, каљаче и коса око ушију, све му
је било у ињу, и од њега целог, од главе до пете, осе-
ћао се тако укусан мирис мраза, да је човеку дола-
зила воља, гледајући га, да и сам озебе па да каже:
„бррр!”

Мати и тетка полетеше да га грле и љубе, Ната-
лија му паде пред ноге, па му поче скидати чизме
од уваљане кострети, сестре му ударише у цику,
врата су шкрипала и праскала, а отац Валођин истр-
ча у претсобље са маказама у рукама, па препла-
шено повика:

— А ми смо мислили да ћеш још јуче доћи! Јеси
л' добро путовао? Све у реду? Забога и побогу, па
пустите дете да се и са оцем поздрави! Као да му
ја, Боже прости, нисам отац!

— Вау! Вау! — лајао је из баса Милорд, огроман
црни пас, лупајући репом о зидове и намештај.

Све се то стопи у један једини радостан звук,
који потраја два минута. Кад први талас радости
би и прође, Карољеви приметише да се у претсоб-
љу сем Валође налази још један дечко, сав умотан
у мараме, шалове и капуљаче, и он сав у ињу; он је
стајао непомично у углу, у сенци од велике лисичје
бунде што је тамо висила.

— Валођичка, а ко ти је ово? — запита полуглас-
но мати.

— А! — присети се Валођа, — ово је, част ми је
претставити, мој друг Сочивков, ученик другог раз-
реда... Довео сам га код нас у госте.

— А-а-а, драго нам је, веома се радујемо! — рече
отац обрадован. — Извините ме, ја, као код своје
куће — без капута... Извол'те! Наталија, дај, помо-
зи господину Пасуљеву да се раскомоти! Ама, оте-
рајте ову џукелу, људи, заиме света! Ово је бич
Божји, а не пас!

Мало затим су Валођа и друг му Сочивков, збу-
њени бучним дочеком и још румени од мраза, седе-
ли за столом, и пили чај. Зимско сунце је, пробивши
се кроз снег и ледено цвеће на прозорима, трепта-
ло на металу самовара, и купало своје чисте зраке
у суду за испирање чајног посуђа. У соби је било
топло, па су дечаци осећали како им се у озеблим
телима, не хотећи да једно другом попусте, студен
и топлота, једно друго штипају и голицају.

— Е, још који дан, па ето и Божића! — говорио
је као певајући отац, завијајући цигарету од мрког
дувана. — А кад је себе било лето, кад је мама пла-

кала кад те је испраћала. А ти већ опет ту... Иде време, брајко, брзо иде! Нема човек кад ни да се честито осврне, а старост дође. Господине Вивкове, молим вас, служите се само, као код своје куће, немојте се стидети! Код нас је онако просто, својски!

Три Валођине сестре, Каћа, Соња и Маша — најстарија је тек напунила једанаесту, — седеле су за столом, не скидајући погледа са новог познаника. Сочивков је био истог доба и узраста као и Валођа, само није био онако пуначак и бео, него мршав, црномањаст, сав у бубуљицама. Имао је и косу, оштру као чекиње, узане очи а дебеле усне, уопште је био ружан, и само да не беше на њему оне гимназиске блузе, рекло би се према спољашности да је куваричин син. Био је уз то и туробан, цело време је ћутао, и ниједном се не осмехну. Девојчице намах заључише, посматрајући га, да он мора да је врло уман и учеван човек.

Он је непрестано о нечему премишљао, и толико је био обузет својим мислима, да би се, кад га човек нешто запита, тргао, отресао главом и замолио да понове питање.

Девојчице приметише да је и Валођа, иначе увек весео и разговоран, овог пута мало причао, никад се није осмехнуо и скоро као да се није ни радовао што је дошао кући. Док су седели за чајем, он се свега једном обрати сестрама, па и то некаквим чудноватим речима. Он показа прстом самовар, па рече:

— А у Калифорнији се место чаја цин* пије.

И он је био обузет некаквим мислима, а судећи по погледима, што их је изретка мењао са својим

* Врста ракије. — Прим. прев.

пријатељем Сочивковым, оба дечка су мислила о истом.

После чаја одоше у дечју собу. Отац и девојчице седоше за сто, па наставише посао, прекинут доласком дечака. Правили су за божићну јелку цвеће и украсе од разнобојне хартије. То је био занимљив посао, праћен узвицима и грајом. Девојчице су сваки тек начињен цвет поздрављале одушевљеним узвицима, па чак и узвицима страха, баш као да је цвет с неба падао; и тата се одушевљавао, овда-онда љутито бацајући маказе на под, грдећи их што су тупе. Мама је утрчавала у дечју собу па би, са забринутим изгледом, питала:

— Ко ми је узео маказе? Јеси ли ми их ти опет узео, Иване Николајевићу?

— Боже благи, ни маказе ми не даш! — одговарао је плачевним гласом Иван Николајевић, па је, забацивши се на наслон од столице, заузимао позу увређеног човека, али би се одмах наново одушевљавао.

Кад је Валођа раније долазио о Божићу, он је живо учествовао у опремању јелке, или је трчао у двориште да види како кочијаш и кравар праве брдо од снега, но овог пута ни он, ни Сочивков не обратише нинајмању пажњу шареној хартији. Па не само то, него не одоше чак ни у коњушницу, већ седоше крај прозора, па почеше нешто да једва чујно говоре. Затим заједно отворише географски атлас, па узеше да разгледају некакву мапу.

— Прво у Перм... — шаптао је Сочивков... — Одатле у Тјумен... па онда Томск... а онда... а онда... на Камчатку... Одатле ће нас Самоједи чам-

цима превести преко Беринговог мореуза... И ето ти Америке... Тамо има много зверова племенитог крзна.

— А Калифорнија? — запита Валођа.

— Калифорнија је доле... Море, само док се ми дочепамо Америке, онда нам је и Калифорнија колај работа! А издржаваћемо се од лова и од пљачке.

Сочивков је целог дана избегавао девојчице и гледао их испод ока. После вечерњег чаја испаде тако, да је остао неколико минута сам с њима у соби. Није се могло ћутати. Он се сурово накашља, протрља десним дланом леву руку, погледа туробно Каћу, па је запита:

— Јесте читали Мајн-Рида?

— Не, нисам читала... А чујте, умете ли да се тоциљате?

Удубљен у своје мисли, Сочивков ништа не одговори на ово питање, него само јако наду образе па уздахну тако, као да му је врућина. Он поново диже поглед према Каћи, па рече:

— Кад стадо бизона јури преко пампаса, онда се земља тресе, а мустанзи се преплашено пропињу и ржу.

Сочивков се тужно осмехну, па додаде:

— А и Индијанци нападају возове. Него, најгори су москити и термити.

— А шта је то?

— То су вам као неки мрави, само су крилати. Страховито уједају. А знате ли ко сам ја?

— Господин Сочивков.

— Не. Ја сам Монтигomo, Јастребова Канца, вођ непобедивих!

Маша, најмлађа девојчица, погледа прво у њега, па онда у прозор, иза ког се већ спуштало вече, а онда рече замишљено:

— А ми смо баш јуче ручали сочива.

Сочивкове потпуно неразумљиве реченице, стално домунђавање са Валођом, као и то, што се Валођа није играо, него је стално само размишљао, — све је то било чудновато и загонетно. Те тако обе старије девојчице, Каћа и Соња, почеше да будно мотре на дечаке. Увече, кад дечаци одоше на спавање, оне се пришуњаше вратима те им ослушнуше разговор.

Сачувај Боже, шта су оне ту дознале! Дечаци су наумили да побегну некуд у Америку да копају злато; за пут су већ све спремили: револвер, два ножа, двопек, увеличавајуће стакло за прављење ватре, компас и четири рубље готовог новца. Оне дознаше да ће дечаци морати пропешачити неколико хиљада километара, а уз пут ће морати да се боре са тигровима и дивљацима. После ће копати злато и ловити слонову кост, убијати непријатеље, па ће отићи у гусаре, пиће само џин, а на крају крајева ће се оженити лепотицама и обрађиваће плантаже. Валођа и Сочивков су се разговарали узбуђено, прекидајући један другом реч. Сочивков се притом називао „Монтигomo, Јастребова Канца“, а Валођу је звао — „бледолики брате“.

— Пази шта радиш, немој случајно мами рећи, — рече Каћа Соњи, кад су легале у кревет. — Валођа ће нам из Америке донети пуно злата и слонове кости, а ако кажеш мами, она му неће дати да иде.

Сочивков је уочи Бадњег дана цео дан проучавао карту Азије и стално је нешто бележио, а Валођа је, изнурен, натечен, као да га је пчела ујела, турбоно ходао кроз собе и ништа није јео. Једном чак застаде пред иконом у дечјој соби, прекрсти се, па рече:

— Боже, опрости мени, грешнику! Боже, ти чувај моју јадну, несрећну маму!

Пред вече се расплака. Полазећи на спавање, дуго је грлио све — оца, мајку сестре. Каћа и Соња су знале шта је код њега посреди, а најмлађа, Маша, ништа није разумевала, ни трунке, него само погледа Сочивкова, замисли се, па рече кроз уздах:

— А дадиља каже да за време поста треба јести пасуљ и сочиво.

На Бадњи дан, рано изјутра, Каћа и Соња се полагацко извукоше из кревета, па одоше да призвире како ће мушкарци да беже у Америку. Пришуњаше се вратима.

— Дакле, шта? Не идеш? — љутито је питао Сочивков. — Чујеш шта те питам: Не идеш?

— О, Боже! — тихо је плакао Валођа. — Како бих могао да идем? Жао ми је маме.

— Бледолики брате, кад те молим, хајдемо! Зар ниси одувек говорио да ћеш поћи, ти си ме сам баш и намамио на такав корак, а сад, кад треба поћи, смрзао си се од страха.

— Ни... нисам се смрзао, него ми је... жао ми маме.

— Ама кажи људски: идеш, или не идеш?

— Добро, поћи ћу, само... само да причекамо. Хтео бих још мало код куће...

— Е, кад је тако, онда идем ја сам! — одлучи Сочивков. — Могу ја и без тебе, соколе мој! А још човек хоће да лови тигрове, да се бори! Дај ми метке, кад је тако!

Валођа се тако горко заплака, да ни сестре му не издржаше, него се и оне нечујно расплакаше. Завлада тишина.

— Дакле, ти нећеш, је л'? — још једном запита Сочивков.

— О... оћу.

— Онда се облачи!

И Сочивков, да би учврстио Валођу, поче да хвали Америку, урлао је као тигар, претстављао је брод, псовао, обећавао Валођи сву слонову кост и све лавовске и тигровске коже.

А девојчице су у овом мршавом, црномањастом дечку са четкастом косом и бубуљицама, гледале необичног, изванредног јунака. То је био херој, одлучан, неустрашив човек, а урлао је тако, да се заиста могло помислити (стојећи иза врата) да је то збиља тигар или лав.

Кад девојчице одоше у своју собу да се обуку, Каћа сва уплакана рече:

— Јао, што ме је страх!

Све до два сата, док не седоше за ручак, све је било мирно, али се за ручком виде да дечаци нису код куће. Послаше Наталију да их тражи, у собу за момке, у коњушницу, у кућерак код настојника имања — тамо нису били. Одоше људи у село — не нађоше их ни тамо. И поподневни чај прође без њих, а кад се седе за вечеру, мама је била страшно узнемирена, чак је и плакала. Те ноћи опет пођоше у се-

ло, да их траже, ишло се чак и на реку, са фењерима. Боже, каква се узбуна начинила!

Сутрадан дође полициски писар, па су он и тата у трпезарији нешто писали.

— Дошао Валођа! — викну неко из авлије.

— Валођичка су дошли! — врисну Наталија, банувши у трпезарију.

И Милорд поче да у свом басу лаје: „вау! вау!” Показало се да су дечаке задржали у вароши, у чаршији (ходали су улицом и стално распитивали где се продаје барут). Валођа, како уђе у претсобље, тако зајеца па се обисну мајци око врата. Девојчице су, дрхтећи, са страхом помишљале шта ли ће сад бити, и чуле су како је тата повео Валођу и Сочивкова у свој кабинет, па је дуго говорио с њима; и мама је говорила и плакала.

— Зар је то ред! — корео их је тата. — А шта мислите, ако се у гимназији дозна? Истераће вас, сигурно. А вас, господине Сочивкове, треба да је срамота. То није лепо! Ви сте коловођа, и ја се надам да ћете већ добити своје од родитеља. Зар је то ред? Где ли сте само спавали?

— На станици! — поносито одговори Сочивков.

Валођа је после легао, па су му ставили на чело убрус, наквашен сирћетом. Послаше некуда телеграм, те сутрадан дође једна госпођа, Сочивкова мајка, па одведе сина.

Кад је Сочивков одлазио, лице му је било сурово, гордо, и праштајући се са девојчицама, он не рече ниједне речи, него само узе Каћину свеску, па написа за успомену:

„Монтигомо, Јастребова Канџа”.

ИВАН МАТВЕИЋ

Шест часова увече. Један од доста познатих руских научника, — ми ћемо га звати просто научником, — седи у својој соби за рад и нервозно грицка нокте.

— То је просто да човек побесни! — вели он и свакичас погледа у часовник. — То је врхунац непоштовања према туђем времену и туђем човеку. У Енглеској такав субјект не би ни гроша зарадио, умро би од глади! Али, чекај само, доћи ћеш ти!...

Па осећајући потребу да ма како излије свој гнев и нестрпљење, научник приђе вратима што воде у женину собу и закуца.

— Слушај, Каћа, — рече он срдитим гласом — ако видиш Петра Даниловића реци му да ваљани људи овако не раде! То је ружно! Препоручује преписача, а не зна кога препоручује! Оно дериште свакога дана најтачније задоцњава по два и три часа. Реци, зар је то преписач? Та два или три часа за мене су скупља него за друге што су две или три године! Доћи ће он па ћу га изгрдити као пса, нећу му платити, и избацићу га напоље! Према таквим људима не може се имати никаква обзира!

— Ти свакидан то кажеш, а он све исто!

— Али данас сам се одлучио! Већ сам доста изгубио, све због њега. Ти ћеш опростити, али ја ћу га јако изгрдити, кочијашки ћу га изгрдити!

Али ево, најзад, чује се и звонце. Научник се уозбиљи, исправи, забаци главу и оде у претсобље. Ту, поред вешалице, већ стоји његов преписач Иван Матвеић, дечак од седамнаест година, лица овална као јаје, ћосава; има изношен капут, и нема каљача. Задуван он марљиво брише о отирач своје велике незграпне ципеле, и стара се да од собарице сакрије рупу на њима, кроз коју вири бела чарапа. Кад угледа научника он се насмеши оним дугим, широким, нешто бесмисленим осмејком који имају само деца и врло простодушни људи.

— А, добро вече, — поздрави га он и пружи велику мокру руку. — Како сте, је ли вам прошло грло?

— Иване Матвеићу! — рече научник мало уздрхтаним гласом и откоракну уназад и укрсти прсте својих руку. — Иване Матвеићу!

Затим прискочи преписачу, ухвати га за рамена и поче благо да их тресе.

— Шта ви чините са мном? — пита га у очајању. — Ви, страшни, непријатни младићу, шта чините са мном? Ви ми се потсмевате? Ругате ми се, је ли?

Иван Матвеић, судећи по осмејку који још није сишао с његовог лица, надао се сасвим другоме дочеку, те кад виде научниково лице са живим изразом љутине, он још више издужи своју дугуљасту, јајасту физиономију и зачуђено отвори уста.

— Шта... шта је то? — запита он.

— Још питате! — склопи руке научник. — Ви знате да је мени време скупо, па толико задоцњавате! Задоцнили сте два часа!... Не бојите се Бога!

— Па ја сад не долазим право од куће... — мрмља Иван Матвеић и неодлучно дреши свој узан шал. — Био сам код тетке на имендану, а тетка станује шест километара одавде... Да сам дошао право од куће, е, то би било друго.

— Али, Иване Матвеићу, замислите, има ли логике у вашем понашању? Овде се мора да ради један посао, посао који мора да се сврши на време, а ви идете на имендане и шврљате којекуда код неких тетака! Ох, та дрешите брже тај ваш ужасни шал! То је, најзад, несносно!

Научник опет прискаче преписачу и помаже му да одрешу шал.

— Право женско... Е, сад, хајдете!... Брже, молим вас!

Иван Матвеић се ушмркује у прљаву згужвану мараму, поправља свој сури капут и кроз дворницу и салон улази у собу за рад. Ту је одавно спремљено његово место, ту је хартија, па ту су и цигарете.

— Седите, седите, — жури га научник, нестрпљиво тарући руке. — Ви сте досадан човек. Знате да рад мора бити готов у одређено време, а тако задоцњавате. Човек и нехотице мора да вас грди. Дакле, пишите... Где смо стали?

Иван Матвеић поглади своју четкасту неједнако ошишану косу и узима перо. Научник шета горедоле по соби, прикупља мисли на једну тачку и диктује:

— Суштина је у томе... запета... што су неке тако рећи основне форме... јесте ли написали? — ...једине форме које суштина тих начела условљава... запета... и која у њима налазе свога израза и само у њима могу да се покажу... Нов ред... Разуме се, пре тога онде тачка... Највећу самосталност дају... дају... оне форме које имају не толико политички... запета... колико социјални значај...

— Сад гимназисти имају друкчију униформу... плаву... — додаје Иван Матвеић. — Кад сам ја учио школу, ми смо онда имали лепшу униформу: имали смо мундир...

— Ох, та пишите, молим вас!... — љутну се научник. — Значај... јесте ли написали?... А кад говоримо о реформама које се тичу уређења... државних функција, а не о регулисању народног начина живљења... запета... не може се рећи да се оне одликују националношћу својих форма... потоње три речи под наводом... Е-е... дакле... Дакле шта сте хтели рећи о гимназији?

— Да смо ми носили друкчију униформу.

— Аха... Тако... А ви сте одавно оставили гимназију?

— Па то сам вам јуче казао! Има већ три године откако не учим школу... Изишао сам из четвртог разреда.

— А зашто сте школу оставили? — пита научник загледајући у писање Ивана Матвеића.

— Па тако, из домаћих разлога.

— Опет вам говорим, Иване Матвеићу! Кад ћете се једном ослободити навике да редове раз-

влачите? У једноме реду не треба да буде мање од четрдесет слова!

— Како, зар ви мислите да ја то намерно чиним? — пита Иван Матвеић, као криво му је. — Зато у другим редовима има више од четрдесет... Избројте... А ако вам се чини да ја намерно развлачим, можете ми смањити награду.

— Ех, није ствар у томе! Збиља, ви нисте много деликатни... Мало што, а ви одмах о новцу. Овде је главно тачност и уредност, Иване Матвеићу, уредност и тачност! Ви се морате навикнути на уредност и тачност!

Собарица унесе у собу послужавник са две шоље чаја и корпицу колача... Иван Матвеић невешто обема рукама узима своју шољу и одмах почиње да пије. Чај је врео. Да не би опекао усне Иван Матвеић се стара да чај гута помало. Он поједе један колач, затим други, трећи, па збуњено, искоса погледа у научника и стидљиво пружи руку и за четврти... Његово звучно сркутање и гутање, апетитно жватање и израз халапљиве глади у његовим издигнутим обрвама, раздражује научника.

— Свршавајте брже. Време је скупо.

— Диктујте ви... Ја могу у исти мах и да пијем и да пишем... Ја сам, да вам искрено кажем, огладнео...

— Није ни чудо, ишли сте пешице!

— Јесте... А и време је врло ружно! У нашем крају сад већ мирише на пролеће... Свуда барице, копни снег...

— Дакле ви сте, како се чини, јужњак?

— Из Донске области... А у марту код нас је већ право пролеће. Овде је мраз, сви иду у бундама, а тамо је травица... Свуд је суво па се могу хватати и тарантули.

— А зашто се ти отровни пауци хватају?

— Онако... из доколице... — вели Иван Матвеић и уздише. Занимљиво је кад се лове. Залепи се за крај конца комадић смоле, смола се спусти у њихово легло, па смола удара тарантула по леђима, а он се проклетник наљути па пипцима хвата смолу, и тако се залепи... А ми, шта ти с њима не чинимо! Бива да их нахватамо пуну зделицу па онда пустимо међу њих бихорку.

— Каквог бихорку?

— Па и то је неки паук, готово исто тако као и тарантула. У борби он један може да убије стотину тарантула.

— Хмм... Него, да ми пишемо... Где смо стали?

Научник издиктује још неких двадесет врста, затим седе и утону у размишљање.

Иван Матвеић чека док се он добро намисли, па седи, истеже врат и стара се да доведе у ред мали овратник од своје кошуље. Марама вратна не стоји добро а дугмета отпала, па се овратник свакичас отвара.

— Х-ммм... — чује се научников глас. — Тако је... Шта је, Иване Матвеићу, зар ви још нисте нашли себи какво занимање?

— Нисам... А и где ћу га наћи? Знате, наумио сам да идем у самосталце, да нађем слободно занимање, као и други самостални људи. А отац ме саветује да идем у апотеку.

— М-мм... Али боље би било да идете на универзитет. Тежак је испит, али кад се стрпљиво ради и добро загреје место, и то се може постићи. Радите, мало више читајте... Читате ли много?

— Да вам право кажем, мало... — рече Иван Матвеић палећи цигарету.

— Јесте ли читали Тургењева?

— Нисам...

— А Гогоља?

— Гогоља? Хм!... Гогоља... Не, нисам читао!

— Иване Матвеићу! И није вас стид? Еј-еј! Аха, а, а!... Ви сте добар дечак, имате много оригиналности, а кад тамо... нисте ни Гогоља читали! Прочитајте! Ја ћу вам га дати. Прочитајте по дужности. Иначе, посвадићемо се!

Опет настаје ћутање. Научник упола лежи на одмарачу и мисли, а Иван Матвеић остави на миру овратник и мараму па сву пажњу скрете на ципеле. Није ни опазио како је растопљен снег начинио две велике барице под његовим стопалама. Њега стид.

— Посао данас нешто не иде... — мрмља научник. — Иване Матвеићу, мислим да ви волите и тице да ловите?

— То с јесени... Овде не ловим, а тамо у зави-чају ловио сам увек.

— Тако... То је лепо. Али при свем том мора се писати.

Научник одлучно устаје и почиње да диктује, али после неких десет врста он спет седа на одмарач.

— Не иде; него, свакако, мораћемо одложити до сутра пре подне — рече он. Дођите сутра пре под-

не, само пораније, око девет часова. Не дао вам Бог да задоцните!

Иван Матвеић оставља перо, устаје од стола и седа на другу столицу. Пролази неких пет минута у ћутању, и он већ осећа да је време да иде, да је сувишан, али је у научниковој соби за рад врло пријатно и угодно, светло и топло; а укус од лепо зачињених колача још је толико свеж да му се срце стеже и на саму помисао да иде кући. Код куће је невоља и зло, глад и зима, отац гунђало, прекори, а овде је врло мирно, спокојно, па се још распитују за његове тарантуле и тице.

Научник погледа на часовник и узме књигу.

— Дакле, ви ћете ми дати Гогоља? — запита Иван Матвеић и устаде.

— Даћу, даћу. Него, где се ви журите, пријатељу? Поседите мало, причајте ми нешто...

Иван Матвеић седе и широко се насмехну.

И тако, готово свако вече он седи у овом кабинету, и сваки пут у научникову гласу и погледу осећа нешто необично благо, привлачно, као сродничко. Чак има тренутака када му се чини да се научник и сродио са њиме, навикао се на њ, па и кад га кори што задоцњава он то чини само зато што чезне за његовим ћеретањем о тарантулама и како се на Дону лове зебе.

СЛАБА ЖЕНСКА СТРАНА

Иако је напад костобоље од прошле ноћи био необично јак, иако су му сви живци после тога вибрирали, Кистунов ипак оде изјутра на дужност, и у одређени час отпоче пријем молилаца и клијената банке. Имао је болан, измучен изглед а и говорио је једва чујно, скоро не дишући, као самртник.

— Шта сте желели? — обрати се он молитељки у препотопском либадету, која је с леђа необично личила на бубу-котрљана.

— Изволите видети, ваше превасходство, — поче убрзано молитељка: — мој муж, чиновник осме класе Штукин, био је болестан пет месеца, а док је он, да простите, лежао код куће и лечио се, они га без икаквог повода отпусте, ваше превасходство, и кад сам отишла по његову плату, они ми, извол'те видети, опциговали од његове плате двадесет четири рубље и тридесет шест копејака! А зашто то? питам ја. — „Е, веле, он је то узео из потпорног фонда, а други чиновници су гарантовали за њега”. Шта то има да значи? Како је могао он без мог питања да их узима? То не може да буде, ваше превасходство. И откуд то има смисла? Ја сам жена сирота; једино што имам, то ми је кирија од самаца.

...Ја сам једна слаба женска страна, без заштите... Сви ме само вређају, а нико да би ми лепу реч рекао...

Молитељка поче да трепће очима, па се маши у либаде по марамицу. Кистунов узе од ње молбу, па поче да чита.

— Али, молим вас, па шта је ово? — слеже он раменима. — Ја ништа не разумем. Ви сте, госпођо, очевидно, погрешили адресу. Јер, ваша молба се по својој садржини ниуколико не односи на нас. Изволите отићи у оно надлештво у коме је ваш муж служио.

— Јао, лепи мој господине, не знате ви, на пет места сам већ била, па нигде ни молбу да ми приме! — рече Штукина. — Сасвим сам била изгубила главу, али да кажем хвала, Бог му здравља дао, мом зету Борису Матвеићу, он ме к вама упутио. „Отите ви, мама, вели, код господина Кистунова: он је утицајна личност, ако вам он то не сврши, — нико неће"... Помозите ми, ваше превасходство!

— Не можемо ми, госпођо Штукина, за вас ништа учинити... Та то бар морате разумети: ваш је муж, колико ја видим, служио у војном санитету, а наша је установа потпуно приватна, комерцијална, ово је банка. Зар вам то није јасно?

Кистунов још једном слеже раменима, па се окрете господину у војној униформи са повезаним образом.

— Ваше превасходство, — жалостивним гласом отеже Штукина: — имам ја и докторско уверење да ми је муж био болестан! Ево, извол'те, погледајте и сами!

— Врло добро, госпођо, верујем ја вама, — рече Кистунов љутито: — али, понављам вам, то се апсолутно не односи на нас. Ово је чудновато, па чак и смешно! Зар ваш муж не зна коме се треба обратити?

— Не зна он, ваше превасходство, ништа. Запео, па само говори: „Нису то твоја посла! Марш напоље!“ па квит!... Него чија су посла, кад нису моја? Јер он виси о мом врату! О мо-ом!

Кистунов се поново окрете Штукиној, па узе да јој тумачи разлику између војно санитетске установе и приватне банке. Ова га пажљиво саслуша, климну главом у знак сагласности, па рече:

— Тако је, тако је... Разумем ја то све, лепи мој господине, разумем. У том случају, ваше превасходство, наредите да ми исплате макар само петнаест рубаља! Пристајем ја и да не буде све одмах.

— Ух! — уздахну Кистунов, забацујући главу уназад. — Вама се баш не може објаснити! Ама, разумите, забога, да је та ваша молба, упућена нама, исто тако немогућна, као кад би неко поднео молбу за развод брака, например апотекарској комори или заводу за испитивање намирница. Добро, вама су нешто одбили од примања, али откуд ми ту?

— Ваше превасходство, довека ћу се молити Богу за вас, сажалите се на мене, јадну сиротицу, — расплака се Штукина. — Ја сам једна женска страна, слаба, без заштите... Намучила сам се као мученица... Те суђење са самцима, те ово трчкарање због мужа, код куће посла до гуше, а сем тога још и постим, па и зет ми је незапослен... Једем и пи-

јем тек само да се каже, а једва се на ногама држим... Целе ноћи ока нисам склопила.]

Кистунов осети како му лупа срце. Начинивши мученички израз и приневши руку к срцу, он поче поново Штукиној тумачити, али га издаде глас...

— Не, извините, не могу да разговарам са вама, — рече он одмахнувши руком. — Врти ми се у глави. Ви не само што нама сметате, него и сами узалуд губите време. Уф!... Алексије Николаићу, — обрати се он једном између службеника: — молим вас, објасните ви госпођи Штукиној!]

Кистунов, обишавши све молиоце, оде у свој кабинет и потписа већ неких десетак предмета, а Алексије Николаић се још непрестано натезао са Штукином. Кистунов је, седећи у свом кабинету, дуго још чуо два гласа: једнолични уздржани бас Алексија Николаића и плачевни, подврискујући глас Штукине...

— Ја сам једна слаба женска страна, без заштите, ја сам болешљива жена, — говорила је Штукина. — Можда сам на изглед и снажна, али кад би ме неко раставио, не би у мени ниједне здраве жилице нашао! Једва се на ногама држим, па и апетит сам већ изгубила... Ето, пијем јутрос кафу, а као да је за врат сипам.

Алексије Николаић јој је тумачио разлику између појединих установа, и замршени систем којим се крећу акта и молбе. И он се убрзо умори, а замени га књиговођа.

— Изузетно одвратна жентурача! — узбуђивао се Кистунов, нервозно кршећи прсте и свакичас прилазећи флаши с водом. — Ама то је кретенчина, дрво

дрвено! Мене је свег измучила, а и њих ће угњавити, погана женетина! Гле, како ми срце лупа!

После пола сата, Кистунов зазвони. Дође Алексије Николаић.

— Како иде тамо? — запита Кистунов болним гласом.

— Па да зовнемо вратара, Петре Александрићу, Пропадосмо јутрос са њом. Ми у клин, — она у плочу...

— Ја... ја не могу да поднесем више њен глас... Фрас ће ме уватити!... не могу да је чујем више...

— Па да зовнемо вратара, Петре Александрићу, нека је изведе напоље.

— Не, не, никако! — поплаши се Кистунов. — Почеће да вришти, а овде има пуно станова, па ће још богзна шта о нама помислити... Него, драги мој, молим вас, потрудите се, па јој... објасните некако.

Тренутак доцније зачу се поново басирање Алексија Николаића. Кроз четврт сата дође му на смену књиговођин снажни тенор.

— Из-зу-зетно одвратна жентурача! — узбуђивао се Кистунов, нервозно трзајући раменима. — Глупа је као крља, ђаво је њен однео! Ево, изгледа да опет добијам напад... Опет ме глава боли...

У суседној соби Алексије Николаић, измучен, немајући више куд, најзад куцну по столу, па по свом челу.

— Ви, једном речи, немате главу на раменима, — рече он, — него ево ово...

— Де, полако, полако... — нађе се жена увређе-

на. — То ти твојој жени тако лупкај, рђо једна! Припазидер ти мало шта радиш рукама.

А Алексије Николаић, гледајући је пакосно, острвљено, као да би да је прогута, рече тихим, пригушеним гласом:

— Напоље се чисти!

— Шта-а? — цикну наједном Штукина. — Ко ме ви то? Ја сам једна слаба женска страна, без заштите, али то нећу дозволити! Мој муж је чиновник осме класе! Рђо једна! Само кад одем код адвоката Димитрија Карлића, летећеш ти, бато, из службе, све ће се прашити за тобом! Ја сам три самца у апс отерала, па ћеш и ти, ђидо, још доћи да ми љубиш скуте због тих твојих дрских речи! Доћи ћу ја и до вашег генерала, не бој се! Ваше превасходство! Ваше превасходство!

— Губи се одавде, куго! — прошишта Алексије Николаић.

Кистунов отшкрину врата, па провире у канцеларију.

— Шта је то ту? — запита он плачевним гласом Штукина је, црвена као рак стајала наред себе па је, колутајући очима бола прстом кроз ваздух. Чиновници банке су стајали по страни, па су се и они црвени, очигледно измучени, збуњено згледали.

— Ваше превасходство! — полете Штукина према Кистунову. — Ево овај, овај овде... ево баш овај... (она показује на Алексија Николаића)... куцнуо се по челу, па онда по столу... Ви сте му наредили да види моју ствар, а он се шегачи са мном! Ја сам једна слаба женска страна, без заштите...

Муж ми је чиновник осме класе, а ја сам мајорска ћерка!

— Добро, госпођо, — јекну Кистунов: — видећу... наредићу... Само сад идите... а то ћемо вам ми после.

— А кад ћу ја моје паре добити, ваше превасходство? Мени паре још данас требају!

Кистунов превуче дрхтећом руком преко чела, уздахну, па јој поново поче разлагати.

— Ама, рекао сам вам већ једном, госпођо. Ово је овде банка, приватна, комерцијална установа... Шта хоћете ви од нас? И увидите већ једном да нам сметате.

Штукина га саслуша, па уздахну.

— Јесте, знам, тако је... — сложи се она. — Само вас ја као Бога молим, ваше превасходство, будите ми као отац рођени, заштитите ме, довека ћу се Богу за вас молити. Ако ово докторско уверење није доста, ја ћу вам донети уверење од кварта... Наредите да ми се даду моје паре!

Кистунову заигра пред очима. Он издахну сав ваздух, коликогод га је имао у плућима па се изнемогао спусти на столицу.

— Па колико то хоћете да вам се да? — запита он slabим гласом.

— Двадесет четири рубље и тридесет шест копејака.

Кистунов извади из џепа новчаник, извади из њега новчаницу од двадесет пет рубаља, па је пружи Штукиној.

— Узмите, па... па се губите!

Штукина замота новац у марамицу, тури је у џеп, па набравши лице у сладак, деликатан, чак кокетан осмешчић, запита:

— Ваше превасходство, а зар не би мој муж могао опет добити службу?

— Ја идем... болестан сам... — рече Кистунов болним гласом. — Страховито ми лупа срце.

Пошто он оде, Алексије Николаић посла Никиту да донесе капљице против срчаних болести, те сви, узевши по двадесет капи, седоше за посао, а Штукина је још читава два сата седела у претсобљу и разговарала са вратарем, чекајући кад ће се Кистунов вратити.

Долазила је и сутрадан...

ДАМЕ

I

Једног дана, у канцеларији директора народних школа Н-ске губерније, стајао је учитељ Временски пред директором Фјодором Петровићем, који је себе сматрао за правичног и великодушног човека.

— Не, г. Временски, — говорио је директор: — ваша оставка је заиста неминовна. Јер са гласом, као што је ваш, немогућно је наставити учитељску службу. А како сте ви то изгубили глас?

— Био сам ознојен, а нагло сам испио хладно пиво... — прошишта учитељ.

— Штета, заиста штета! Ето, служио човек четрнаест година, па сад наједном наиђе таква напаст! Буди Бог с нама, мора човек да због тако неке будалаштине целу своју каријеру упропастити. Добро, а шта ћете сад?

Учитељ не одговори.

— Имате ли породицу?

— Имам жену и двоје деце, ваше превасходство... — прошишта учитељ.

Наста ћутање. Директор устаде од стола па пређе једном-двапут преко собе, узрујан.

— Просто не знам шта с вама да радим! — рече он. — Учитељ не можете бити, до пензије још ни-
сте догuralи... а отпустити вас на милост и неми-
лост судбине, такође је незгодно. Јер ви сте за нас
свој човек, отслужили сте четрнаест година, дакле
требало би да вам помогнемо... Али како да вам по-
могнемо? Шта могу да учиним за вас? Ето, ставите
се у мој положај: шта могу ја сад за вас да учиним?

Наста ћутање. Директор се замисли па поче да
хода по соби, а Временски, убијен својим јадом, се-
део је на крајичку столице, такође замишљен. На-
једном, директор сав сину у лицу, па чак и прсти-
ма пуче.

— Чудим се како да се раније нисам сетио! —
проговори он брзо. — Дакле, чујте, ево шта бих
вам ја могао предложити... Идуће недеље деловођа
у нашем склоништу иде у пензију. Ако хоћете, сту-
пите на његово место! Куд ћете боље?

Временски, који се није могао надати таквој ми-
лости, такође сину.

— Врло добро, — рече директор. — Одмах још
данас поднесите молбу...

Отпустивши Временског, Фјодор Петровић осети
олакшање, па чак и задовољство: сад већ пред њим
није стрчала згурена фигура шиштећег учитеља, и
мило му је било знати да је, понудивши Временском
упражњено место, поступио правично и по савести,
као добар и на свом месту човек. Али то лепо распо-
ложење не потраја дуго. Кад се вратио кући и сео да
руча, жена му, Настасја Ивановна, наједном се сети:

— Ах, да, умало не заборавих! Јуче ми је била ту
Нина Сергијевна па ме молила за једног младог чо-

века. Чујем да је ту код вас упражњено једно ме-
сто...

— Да, али је то место већ обећано другом, — рече
директор па се намршти. — А ти знаш моје прави-
ло: ја места по протекцији никад не дајем.

— Знам, али за Нину Сергијевну, би ти ипак мо-
гао да учиниш изузетак. Она нас све као своје ро-
ђене воли, а ми јој досад никакво добро нисмо учи-
нили. Немој, Феђа, ни да мислиш да јој одречемо!
Ти ћеш својом тврдоглавсшћу учинити нажао и
њој, и мени.

— А кога она препоручује?

— Пузавчева.

— Каког Пузавчева? Је л' онога, што је о Но-
вој години играо у клубу Чацког? Оног фићфири-
ћа? Нипошто!

Директор изгуби вољу да једе.

— Нипошто! — понови он. — Боже сачувај!

— Али зашто?

— Разуми, драга моја, кад један младић иде не
непосредно, него преко вас, жена, онда је он значи
нико и ништа! Што не дође он лично код мене?

После ручка директор леже у свом кабинету на
отоман па поче да чита добивене новине и писма.

„Драги Фјодоре Петровићу! — писала му је же-
на претседника општине. — Ви некако једном ре-
косте да сам ја добар познавалац срдаца и да умет
да оценим људе. Сад вам се пружа прилика да то
и на делу проверите. Доћи ће вам ових дана да тра-
жи место деловође у нашем склоништу неки К. Н.
Пузавчев, којег ја знам као дивног младића. Тај

младић је веома симпатичан, и ако се за њега заинтересујете, ви ћете се уверити" итд.

— Нипошто! — изговори директор. — Боже сачувај!

После тога није прошао ниједан дан а да директор није добио писма у којима се препоручивао Пузавчев. Једног прекрасног јутра појави се и сам Пузавчев, млад човек, гојазан, са обријаним, цокејским лицем, у новом црном оделу...

— У службеним стварима ја примам не овде него у канцеларији, — рече му директор опором, саслушавши његову молбу.

— Извините, ваше превасходство, али наши заједнички познаници ми препоручише да вам се баш овде обратим.

— Хм!... — промумла директор, с мржњом се загледавши у његове шиљасте плитке ципеле. — Уколико ја знам, — рече он: — ваш тата је имућан човек, и ви не трпите оскудицу. И онда, каква вам је потреба да тражите ово место? Јер, плата је врло бедна!

— Па ја то... не због плате, него... онако! А после... служба је државна...

— Да, да... Него мени се чини да ће вама та дужност кроз три-четири недеље досадити, па ћете је оставити. А ја опет имам молилаца којима би то место било — каријера за цео живот. Јер има сиротана, за које...

— Неће мени служба досадити, ваше превасходство! — прекиде га Пузавчев. — На часну реч, ја ћу се трудити!

Директор плану.

— Чујте ви, — рече он, презриво се смешећи: — па зашто се онда нисте обратили одмах мени, него сте сматрали за потребно да претходно даме узнемирујете?

— Нисам знао да ће вам то бити непријатно, — одговори Пузавчев и збуни се. — Али, ваше превасходство, ако ви не придајете препорукама никаквог значаја, ја вам ево могу дати и уверење...

Он извуче из џепа хартију па је даде директору.

На уверењу, написаном канцелариским стилем и рукописом, био је потпис губернаторов. По свему се видело да је губернатор то потписао и не читајући — само да се отараси неке насртљиве госпе.

— Па сад шта знам?... Сагибам главу... Разумем... — рече директор прочитавши уверење, па уздахну. — Поднесите сутра молбу. Шта знам да радим...

А кад Пузавчев оде, директор се сав предаде осећању одвратности.

— Ништавило! — сиктао је он корачајући преко собе. — Истера он своје, подла улизица, женско улагивало! Олош! Нитков!...

Ту директор гласно пљуну у врата иза којих се Пузавчев изгубио, али се наједном збуни, јер му је у тај мах улазила у кабинет госпођа, жена шефа месне контроле...

— Ја само на часак, на часак... — поче госпа. — Седите, куме, па ме пажљиво саслушајте... Дакле, ја чујем, ви ту имате једно упражњено место... Сутра а можда и данас, доћи ће вам један млад човек, неки Пузавчев...

Госпа и даље настави своје торокање, а директор ју је посматрао мутним, избеченим очима, као човек који тек што није пао у несвест. Гледао ју је и смешкао се из пристојности.

А сутрадан, примајући Временског у својој канцеларији, директор дуго није могао да се одлучи да му каже истину у очи. Он се устезао, бунио се и није могао да се сети одакле да почне, шта да му каже. Хтео је да му се извини, да му исприча целу истину, али му се језик као у пијаног заплитао, уши су му гореле, и дође му наједном као нека увреда и срамота да он мора да изиграва тако ружну улогу у својој канцеларији, па још пред својим потчињеним.

Он наједном тресну шаком по столу, ђипи па се развика:

— Немам ја места за вас! Немам и немам! Оставите ме на миру! Не мучите ме! Оканите ме се већ једном, ако Бога знате!

Па изађе из канцеларије.

ПОЉИЊКА

Два сата је, поподне. У галантериској трговини „Париске новости”, која се налази у једном од пасажа, ври од муштерија. Чује се монотono зујање гласова трговачких помоћника, зујање које се може чути у школи кад учитељ нареди да сви ђаци морају да уче, читајући наглас. Тај једнолики шум не нарушава ни женски смех, ни лупа улазних стаклених врата, ни трчкарање деце.

На средини радње стоји Пољињка, кћи Марије Андрејевне, власнице модног салона, мајушна, жгољава плавуша, и тражи неког погледом. Притрчава јој дечко црних обрва па је пита, загледајући се у њу врло озбиљно:

— Госпођица жели?

— Мене увек служи Николај Тимофејевић, — одговара му Пољињка.

А трговачки помоћник Николај Тимофејевић, ставит црномањаст младић, наколмован, одевен по моди, са великом иглом у кравати, већ је распримио место на тезги, истеглио врат и гледа Пољињку смешећи се.

— Пелагија Сергијевна, моје поштовање! — довикује јој он звучним, здравим баритоном. — Извол'те!

— О, добар дан, — каже Пољињка, прилазећи му.
— Ево мене опет код вас... Дајте ми некаквог аграманта.

— Зашто вам стварно треба?

— За карнериће, за крагницу, једном речи за целу гарнитурицу.

— Одмах ћете бити услужени.

Николај Тимофејевић износи пред Пољињку неколико врста аграманта; она лено бира па почиње да се ценка.

— Али, молићу, па то није скупо — свега рубљу! — уверава је помоћник, снисходљиво се смешећи. — Ово је прави француски аграмант од осам грена... Ако је по вољи, ја ћу вам показати и обичан, фунташ... Тај је четрдесет пет копејака метар, али то није ова роба! Молим вас!

— Треба ми још и ниска перли са дугмадима од аграманта, — каже Пољињка, нагињући се над аграмант, и однекуд уздишући. — А да немате случајно и стаклене ђинђуве у овој истој боји?

— Имамо, имамо, наћи ћу вам.

Пољињка се још ниже нагиње над тезгу па полако пита:

— А зашто сте, Николаје Тимофеићу, ономад онако брзо отишли од нас?

— Хм!... Чудим се како сте то приметили, — говори помоћник са осмејком. — Јер ви сте се тако живо занимали са оним господином студентом, да се... чудим како сте то могли приметити!

Пољињка порумене и ућута. Помоћник затвара кутије па их без икакве потребе ређа једну на дру-

гу. Прсти му нервозно дрхте док то ради. Неко време пролази у ћутању.

— Треба ми још и чипке са шљокицама, — каже Пољињка, дижући поглед према помоћнику који изражава осећање своје кривице.

— Каква је по вољи? Имамо чипке са шљокицама на тилу, црне и у боји — најмодернија израда.

— А пошто су вам?

— Црне по осамдесет копејака а у боји по две и по рубље. И, да знате, више ме код вас нећете видети, — тихо додаје Николај Тимофеић.

— Зашто?

— Зашто? То је бар јасно. Треба и сами да разумете. Зашто да ја сам себе мучим? Чудо Боже! Зар ви мислите да је мени пријатно кад посматрам оног студента како облеће око вас? Јер ја све видим и све разумем. Он вам се још од јесенас жестоко удвара, и ви скоро свакидан шетате с њим, а кад седи код вас у посети, ви се тако упијете погледом у њега, као да је нека, Боже прости, икона! Ви сте се заљубили у њега, он је за вас најбољи човек на свету, па — хвала Богу, шта имамо још да се око тога разговарамо...

Пољињка ћути и збуњена шара прстом по тезги.

— Ја све то одлично видим, — настављао је помоћник. — И онда, шта ћу ја сад код вас? Имам и ја своје самољубље. Има нас и таквих, што не воле да буду девета рупа на свирали. Шта сте оно још желели?

— Мама ми је рекла још нешто да јој узмем, али сам сад заборавила. Да, треба ми још и рајера.

— Какав је по вољи?

— Од бољег, модернијег.

— Сад је дерније кри од птичијег перја. А боја је најмодернија хелиотроп, или ако желите, можете узети и у канак-боји, тојест жуто мелирано са бордо. Имамо огроман избор... А шта ће из свега тога на крају испасти, ја појма немам. Лепо, ви сте се заљубили, али како ће се то завршити?

Око очију Николаја Тимофеића се појављују црвене пеге. Он гужва у рукама нежну паучинасту тканину па наставља да мрмља:

— Ви ваљда помишљате да се за њега удате, је л' тако? Е, знате, што се тог тиче, — боље одмах да баталите то измотавање. Студенти немају право да се жене, а сем тога, зар ви мислите да он долази к вама зато, што има намеру да приведе све то часном крају? Није него! Ама, па ти студенти, баш ти и такви, нас уопште и не броје у људе... Они одлазе код трговаца и код модискиња само зато да би се сити наподсмевали нашој необразованости, и да могу да пијанче. У својој кући и по пристојним кућама је срамота опити се, е, али код простих и необразованих људи као ми што смо, немају рашта да се стиде, ту би могли и на рукама ићи ако им се прохте. Јакако! Дакле, јесте ли се одлучили који ћете рајер узети?... А то, што вам се он удвара и љубав изиграва, то се зна зашто... Кад постане доктор или адвокат, он ће се сећати: „Их, што сам имао, говориће, једну плавушицу! — Много је згодна била! Где ли је сад, Боже?" А тешко да се и сад већ не хвали тамо међу студентима, како има неку малу машамоду у изгледу.

Пољинка седа на столицу, па се замишљено загледа у гомилу белих кутија.

— Не, готово боље да не узимам рајере! — уздише она. — Нек дође мама, па нека сама бира, ја бих могла узети погрешно. Него дајте ви мени шест метара позлаћених ширита, дипломатских, од оних по четрдесет копејака. И још ми дајте за истог дипломата дугмади од кокоса, са рупицама скроз, да се чвршће држе...

Николај Тимофеић јој пакује и ширите и дугмад. Она га гледа погледом окривљеника и очевидно очекује да он настави да говори, али он намрштен ћути и распрема рајере.

— Не смем заборавити још и дугмад за мантил... — каже она после неког времена ћутања, бришући марамицом побледеле усне.

— Какву дугмад желите?

— То шијемо за бакалку, па ми зато дајте нешто што ће да отскаче од обичних дугмади...

— Имате право, ако је за бакалку, морате узети нешто шареније. Ево, на пример, ове. Комбинација плаве, црвене и модерно-златне боје. Те су најупадљивије што их имамо. Деликатније муштерије купују мат црна — једино што им је ивица сјајна... Него ја вас ипак не разумем. Зар вама то није јасно? Зар не разумете куда воде те... шетње?

— Ни сама не знам... — шапће Пољинка и нагиње се над дугмад. — Ни сама не знам, Николаје Тимофеићу, шта се ово са мном збива.

Иза леђа Николаја Тимофеића, пригњечивши га уз тезгу, тиска се задружан помоћник са записци-

ма па, сав озарен најпрефињенијом галантношћу, виче:

— Будите љубазни, мадам, изволите у ово одељење! Жерсејских блузица имамо три врсте: глат, сутажет и са шљокицама! Коју врсту желите?

Истовремено пролази мимо Пољињке дебела дама, која говори дубоким звучним гласом, још мало па у басу:

— Молим вас, само да буду са утканим шавовима, а не са простим саставцима, и плomba мора бити упресована.

— Правите се да бајаги бирате робу, — шапће Николај Тимофеић, нагињући се према Пољињки, и силом се смешећи. — Некако сте, Бог вас видео, побледели и дошли сте као болесни — не би вас човек могао познати. Оставиће вас он једног дана, то да знате, Пелагија Сергијевна! А ако се и ожени са вама, то неће бити из љубави, него од глади, полакомиће се на ваше паре. Од мираза ће се лепо меблирати и дотерати, а после ћете му сметати, стидиће вас се. Криће вас од другова и пријатеља, зато што нисте образовани, а о вама ће говорити: она моја наказа. Зар мислите да можете опстати у адвокатском или докторском друштву? Ви сте за њих ма-шамода, везана врећа, и ништа више.

— Николаје Тимофеићу! — виче неко с другог краја трговине. — Госпођица треба три метра пантљике са гланцом! Имамо ли ми?

Николај Тимофеић окреће лице у оном правцу, искези се, па виче:

— Имамо, имамо!... Имамо пантљике са гланцом, атаман са атласом и атлас моаре!

— Да, умало не заборавих: молила ме Оља да јој узмем мидер! — каже Пољињка.

— Али, забога, очи су вам... пуне суза! — плаши се Николај Тимофеић... — Зашто? Хајдемо тамо, где су мидери, па ћу вас заклонити, јер овако је незгодно.

Са усиљеним осмехом и претерано неусиљеним покретима, помоћник брзо одводи Пољињку у одељење стезника и крије је од публике иза високог бедема од кутија...

— Какав мидер желите? — пита је гласно, а одмах додаје шапатом: — Обришите очи!

— Дајте ми... дајте од четрдесет осам сантиметара! Али, молим вас, само, она је хтела дупли, са поставом... са правим фишбајном... Ја морам говорити с вама, Николаје Тимофеићу. Наиђите још данас!

— Шта имамо да се разговарамо? Немамо ми више никакав разговор.

— Само ме ви... волите, и ја сем вас немам с ким да проговорим.

— Ово није ни трска, ни кост, ово је прави, гарантовани фишбајн... О чем да говоримо? Не, немамо шта... Јер, ви ћете сигурно и данас у шетњу с њим?

— И-ићи ћу.

— Е па онда? Шта имамо да се разговарамо? Не помажу ту разговори... Јер, ви сте заљубљени, је л' тако?

— Да... — шапће Пољињка неодлучно, а из очију јој врцају крупне сузе.

— Па о чему онда да разговарамо? — полугласно говори Николај Тимофеић, нервозно слежући раменима и пребледевши. — Не вреде нам разговори ништа... Боље убришите очи, и толико. Ја... ја ништа више не желим...

У тај мах прилази високој кули од кутија висок, мршав помоћник и говори својој муштерији:

— Је ли по вољи изврсног ластиша за подвезе? Ово је специална израда, која не зауставља крвоток, препоручена од медицинских стручњака...

Николај Тимофеић заклања собом Пољињу па, трудећи се да прикрије и њено и своје узбуђење, криви лице у осмех и гласно говори:

— Имамо две врсте чипака, госпођице! Кончане и свилене! Оријентал, британик, валенсијен, кроше, торшон, — то су кончане, а свилене су рококо, сутажет, камбре... За милога Бога, обришите сузе! Ево, долазе!

Али, видећи да сузе непрестано теку, он још гласније наставља:

— Шпанске, рококо, сутажет, камбре... Чарапе имамо кончане, свилене, фил д'екос...

ДЕВОЈАЧКА СПРЕМА

У свом веку видео сам много кућа, малих и великих, зиданих и од дрвета, старих и нових, али ми се у памет нарочито урезала једна кућа. То уосталом и није кућа, него — кућерак. Мала је, има само један мали спрат и то са три прозора, и страшно личи на малу, грбаву старицу у домаћој капици. Бело окречена, са кровом од црепа и огуљеним димњаком, кућица је сва утонула у зеленило дудова, багрема и топола, што их засадише још дедови и прадедови данашњих власника. Она се не види из зеленила. Та огромна маса зеленила уосталом не смета њеном рангу градске куће. Њено пространо двориште стоји у реду са суседним, исто тако пространим, у зеленило зараслим двориштем, и улази у састав Московске улице. Том улицом се никад нико не провезе, а ретко ко и прође.

Капци на кући су увек притворени: њени становници не осећају потребу светлости. Светлост им не треба. Прозори се никад не отварају, јер становници кућице не воле свеж ваздух. Људи, који стално живе међу дудовима, багремима и трњинама, равнодушни су према природи. Бог је само летње становнике пољских вила обдарио способношћу да ра-

зумевају природне лепоте, док је остало човечанство у односу на те лепоте отупело у дубоком несхватању. Оно, што имају на претек, то људи не цене. Што се каже: „Имаш га, не знаш га”; па не само то, — имамо га, не волимо га. Око кућерка је рај на земљи, зеленило, живе веселе птице, а у кућерку, — авај! Лети је запарно и загушљиво, а зими је врућина, као у амаму, загушљиво и — досадно, досадно...

Своју прву посету том кућерку начинио сам још давно, по поруци: од власника те куће, пуковника Чикамасова, донео сам поздрав који је он послао жени и кћери. Те своје прве посете се одлично сећам. А немогућно би и било да је се не сећам.

Замислите малу, подбулу жену, четрдесетих година, која вас преплашено и изненађено гледа, док улазите из претсобља у салон. Ви сте „странац”, гост, „млади господин” — и то је сасвим довољно да овај свет зачуди и препадне. Ви немате у рукама ни буздован, ни секиру, ни револвер, ви се дружељубиво смешите, али вас дочекају са стрепњом.

— Кога имам част и задовољство да видим? — пита вас дрхтавим гласом жена у годинама, у којој упознајете домаћицу Чикамасову.

Ви се претстављате и објашњавате зашто сте дошли. Страх и запрепашћење бивају замењени продирућим радосним „ах!” и превртањем очију. То „ах” се, као одјек, преноси из претсобља у салу, из сале у салон, из салона у кујну... и тако до самог подрума. Ускоро се цела кућа испуњава разно-

гласним радосним „ах!”. После једно пет минута ви седите у салону, на великом, меком, врелом дивану и слушате како тако исто већ цела Московска улица уздише.

Осећао се мирис прашка за мољце и нових кордованских папуча које су, умотане у марамицу, лежале поред мене на столу. На прозорима здравац, муселинске завесице. На завесицама неке крупне муве. На зиду портрет некаквог владике, рађен уљанним бојама и покривен стаклом са разбијеним крајичком. Од тог владике се отегао читав низ предака са жуто-лимунастим, циганским лицима. На столу је напрстак, калем конца и недоплетена чарапа, на поду мустре за шав и црна блуза са уфирцаним концима. У суседној соби две узрујане, уплашене старице дохватају с пода мустре и комаде тканине...

— Код нас је ту, извините, страшан неред! — рече Чикамасова.

Чикамасова је говорила са мном и збуњено се и постранце загледала у врата иза којих су још не престано купили мустре. Па и врата би се некако збуњено час отшкринула, час затварала.

— Но, шта ти је тамо? — обрати се Чикамасова вратима.

— Où est mon cravatte, lequel mon père m' avait envoyé de Koursk?¹ — запита иза врата женски гласић.

¹ — Где ми је оковратник, што ми га је тата послао из Курска? — Прим. прев.

— Ah, est ce que, Marie, que... Ах, зар је то ред... Nous avons donc chez nous un homme très peu connu par nous¹... Питај Лукерју...

„Нек се зна како ми добро француски говоримо!“ прочитах из очију Чикамасове, која поцрвене од задовољства.

Врата се ускоро отворише, и ја видех високу жгљаву девојку, од својих деветнаест година, у дугој муселинској хаљини и са златним појасем, о коме је, сећам се, висила седефска лепеза. Она уђе, начини „кникс“ па порумене. Испрва јој порумене дуг, мало богињав нос, са носа румен пређе у правцу очију, од очију у правцу слепоочница.

— Моја ћерка! — отпева Чикамасова. — А ово је, Мањечка, младић који...

Ја се упознадох и изразих своје дивљење због множине „шнитова“. Мати и кћи оборише очи.

— Код нас је о Спасовудне био сајам — рече мати. — Ми увек на сајму накупљујемо ваздан разних тканина, па после целе године, до идућег сајма, имамо да шијемо. Ми никад не дајемо да нам други шије. Мој Петар Степанић не зарађује богзна колико, те не смемо да себи раскош дозволимо. Морамо сами.

— Па за кога су вам потребне толике хаљине? Свега сте вас две.

¹ — Ах, па зар, Марија, зар... Та овде је у посети човек, кога врло мало познајемо... (Ове реченице, као и горња, показују недовољно знање француског, што се види и из уметнутих руских реченица, које попуњују празнину). — Прим. прев.

— Ах... Ко би то могао износити? То и није за ношњу! То је спрема девојачка.

— Ах, тамап, шта вам је? — рече кћи, па порумене. — Они би сад збиља могли нешто да помисле... Ја се никад нећу удавати! Никад!

Она то рече, а стварно јој се при речи „удавати“ ужагрише очице.

Донесоше чај, бисквите, слатко, масло, затим ме почастеше малином са обрстом. У седам часова била је вечера од пет јела, а за време те вечере ја чух неко гласно зевање; неко громко зевну у суседној соби. Ја се са чуђењем загледах у врата: тако само мушкарац може да зева.

— То је брат Петра Семјонића — Јегор Семјонић... — објасни Чикамасова, приметивши моје чуђење. — Он од лане живи ту код нас. Ви ћете га извинити, он не може да уђе овамо. Чудан особенак... Бежи од страних лица... Хоће у калуђере. Увредили га нешто у државној служби. Те сад ето због тога...

Чикамасова ми после вечере показа епитрахил што га је Јегор Семјонић својеручно извезао, да га дарује цркви. Мањечка на часак збаци са себе своје устручавање, па ми показа дуванкесу, коју је везла за свог тату. Кад ми је на лицу видела да сам веома изненађен њеним радом, она плану, па шапну нешто мајци на уво. Мама сва сину, па ме позва да пођем са њом у собицу за оставу. Ту видех пет-шест овећих сандука и мноштво сандучића и шапула.

— То је ето... њена спрема! — шапну ми мати. — Све смо то саме посашивале.

Пошто сам мало разгледао те жалосне сандуке, почех да се праштам са гостољубивим домаћицама, а оне ми узеше реч да ћу их још који пут посетити.

Ту реч сам могао одржати неких седам година после моје прве посете, кад сам био послан у ту паланку у својству вештака у једној парници. Сврадивши у познату ми кућицу, ја чух оно исто „ах!”. Познале су ме... А и како не би! Моја пређашња посета била је у њиховом животу читав догађај, а догађаји се тамо, где их мало има, дуго памте.

Кад сам ушао у салон, мајка, која се сад још више била угојила и оседела, клечала је на поду и кројила некакву плаву тканину; кћи је седела на дивану и нешто везла. Исте оне мустре за кројење, исти мирис прашка против мољаца, исти портрет са разбијеним углом. Али, промена је ипак било. Поред владициног портрета је био обешен портрет Петра Семјонића, а жене су биле у црнини. Петар Семјонић је умро недељу дана после свог производства за генерала.

Насташе успомене... Генералица се расплака.

— Ми смо вам у великој жалости! — рече она. — Петра Семјонића смо — не знам да ли ћете знати? — изгубили. Сад смо ја и она сирочад, и морамо да се саме о себи бринемо. Јегор Семјонић је, да речемо, жив, али о њему не можемо ништа добро да вам кажемо. У манастир га нису примили због... због пића. А сад опет од жалости и терета још и више пије. Треба да одем до вође племства, да му се пожалим. Замислите, већ нам је неколико

пута отварао сандуке, вадио Мањечкину спреду па поклањао богомољцима. Два је сандука сасвим испразнио! Ако тако и даље потера, моја ће Мањечка остати сасвим без спреме...

— Та шта говорите то, тамап — рече Мањечка, и збуни се. — Они сад збиља могу богзна шта помислити... Ја се никад, никад нећу удавати!

Мањечка се ту надахнуто, са надом загледала у плафон и очевидно није веровала у оно што је говорила.

Кроз претсобље промаче омања мушка прилика са великом ћелом и у мрком реденготу, у каљачама место ципела, и прошушта као миш.

„Јамачно Јегор Семјонић”, — помислих ја.

Ја погледах и у мајку и у кћер: оне се обе беху страшно збабале и потавнеле. Материна глава се као сребро пресјаивала, а кћи потавнила, увела, те је изгледало да је мајка једва пет година, а не више, старија од кћери.

— Морам да се одвезем до вође племства, — рече ми старица, заборавивши да ми је то исто малочас казала. — Да се пожалим! Јегор Семјонић нам све покупи, све штогод сашијемо, па некуд поклања, за спасење душе. Моја Мањечка остаде без спреме.

Мањечка плану, али сад већ ништа не рече.

— Мораћемо све наново шити, а ми нисмо неке богаташице! Нас две смо сирочад.

— Ми смо сирочад! — понови Мањечка.

Лане ме судбина опет нанесе у познату кућицу. Кад уђох у салон, угледах старицу Чикамасову. У

црнини, са плерезама, седела је на дивану и нешто шила. До ње је седео један чичица у мрком реденготу и у каљачама место ципела. Кад ме виде, старчић скочи па побеже из салона... У одговор на мој поздрав, старица се осмехну, па рече:

— Je suis charmée de vous revoir, monsieur.¹

— Шта шијете то? — запитих је ја после неког времена.

— Кошуљу. Сашићу је, па ћу је однети нашем попи, да је склони, јер ће је Јегор Семјонић опет однети. Ја сад све морам да склањам код попе, — рече она шапатом.

Па, погледавши на кћерин портрет, што је стајао пред њом на столу, уздахну и рече:

— Јер ми смо сад сирочад!

А где ли је кћи? Где је Мањечка? Нисам се распитивао; нисам имао срца да питам старицу, у дубокој црнини. А док сам седео у кућици, и после кад сам одлазио, Мањечка ми се не показује, ја не чух ни њен глас, нити њене тихе, бојажљиве кораке... Све ми је било разумљиво, и било ми је тако тешко у души...

¹ — Очарана сам што вас поново видим, господине. — Прим. прев.

СВАДБА

Сват, у цилиндру и белим рукавицама, задухан, скида у претсобљу свој капут, а израз му такав као да хоће да јави нешто страшно, и улете у собу.

— Младожења је већ у цркви! — објави он тешко предишући.

Настаје тишина. Наједном сви се сневеселе.

Младин отац, потпуковник у оставци, у лицу мршав, испивен, осећа, вероватно, да његова скупљена војничка фигурица у јахачким чакширама не изгледа доста свечано, па добро наду образе и исправи се. Узме икону са стола. Његова жена, омаљена старица, ситна, у капици од тила и са широким тракама, намести се поред њега. Почине благосиљање.

Млада, Љубочка, тихо као сенка, спусти се пред оца на колена, њен вео се залепрша и закачи за цвеће разбацано по хаљини, а из косе јој испаде неколико укосница. Љубочка се поклони пред иконом, пољуби се са оцем, а он још више наду образе, затим она клече пред мајку; вео се опет закачи, а две госпођице, узбуђене, притрче, откаче вео, поправе га и притврде иглицама.

Тишина, сви ћуте, не мичу се, једино деверски момци, као ватрени коњи у руди, стају с ноге на

ногу као да једва чекају да се отисну са свога места.

— Ко ће да понесе икону? — чује се узнемирен шапат. — Спиро, где си? Спиро!

— Са' ћу! — одговара из претсобља детињи глас.

— Бог с вама, Дарја Даниловна! — полугласно теши неко стару госпођу, а она прионула за ћеркино лице па јеца. — Зар сад ваља плакати. Христос са вама! Треба да се радујете, душице, а не да плачете.

Сврши се благослов. Љубочка, бледа, свечана, озбиљна, љуби се са другарицама, па онда сви, у вреви, гурајући се, навале у претсобље. Деверски момци, са немирном журбом, вичући „pardon” без икакве потребе, облаче мали огртач.

— Љубочка, ходи да те бар само још једанпут погледам! — јеца старица.

— Ах, Дарја Даниловна! — уздише неко прекорно. — Треба да се радујете, а ви Бог зна шта сад ту мислите...

— Спиро! Ама где си ти? Спиро! Ох, казна божја с тим дериштетом! Хајде напред!

— Са' ћу!

Један од девера узима младин дугачак скут, и поворка силази низ степенице. На огради степеница, о доворотима свих врата у кући повешале се туђе собарице и њање; једне гутају младу очима, чује се њихово задовољно брујање. У последњим редовима одјекују немирни гласови: неко је нешто изгубио, код некога је младин букет; даље пискавим гласом циче неки и моле да се не чини ово или оно, „неваља се.”

Пред главним уласком одавно већ чекају кола. На коњским гривама цвеће од хартије, а сви кочијаша имају шарене мараме на раменима. На кочијашком седишту у младиним колима седи необична прилика витеза из бајке, са дугом широком брадом, у новом кафтани. Његове унапред испружене руке са стиснутим песницама, устурена глава, необично широка плећа, одузимају му изглед права и жива човека, чини се да је сав окамењен...

— Пст! — утањи он па одмах додаде у дубоком басу: — Мируј! (а отуда се и чини као да у његовом широком врату има два грла). — Пшт! Мируј!

С обе стране улице начетило се много света.

— До-ве-ди! — вичу деверски момци премда нема шта да се доводи јер су младина кола откад још доведена.

Спира са иконом, млада и две њене другарице седају у кола. Вратнице се затворише и улицом одјекну колска зврка.

— Кола за деверске момке, до-ве-дии!

Девери ускачу у кола, и кад кола пођоше они се мало подижу и савијајући се као у грчевима облаче своје капуте. Приводе се и остала кола.

— Софија Денисовна, седајте! — чују се гласови. — Изволите и ви, — Никола Миронићу! Пшт! Не бојте се, госпођо, биће места за све!... Чувааај!...

— Чујеш, Макаре! — виче младин отац. — Из цркве да се вратите другим путем! Тако се ваља!

Кола тутње по калдрми, граја, узвици... Најзад оду сви, опет је све мирно. Младин отац враћа се у кућу; слуге спремају сто у дворници, а у суседној мрачној соби коју сви укућани називају „пролаз-

ном", искашљује се војна музика. Свуда у кући журба, тишма, трка, али се оцу чини да је кућа пуста. Музиканти у својој уској мрачној собици гурају се и петљају, никако не могу да се сместе са својим гломазним пултовима и инструментима. Нису одавно дошли али је ваздух у собици већ знатно гушћи, просто не да се дисати. Осипов, њихов старешина, коме се бркови и оно мало брадице под ушима, скупили као кучине, стоји пред пултом и срдито гледа у ноте.

— А ти, Осипове, још ниси свео своје рачуне, је ли? — вели потпуковник. — Колико има година от- како те ја знам! Двадесет!

— Више, господине потпуковниче, ако се изволи- те сећати. Свирао сам о вашој свадби.

— Да, да... — уздише потпуковник и пада у за- мишљеност. — Тако ти је то у животу, брате... хвала Богу, синове сам иженио, сад и девојку уда- јем, а ја и стара остајемо сами као сироте... Сад више немамо деце... Сасвим смо се раздвојили.

— Ко зна? Може бити, Јефиме Петровићу, Бог ће вам још које подарити, господине потпуковниче...

Јефим Петровић зачуђено гледа у Осипова и сме- је се у шаку.

— Још? — пита он. — Како рече? Бог ће ми још деце подарити? Мени зар?

Он се гуши од смеха, сузе му лете на очи; смеју се и музиканти, из учтивости. Јефим Петровић очи- ма тражи стару да јој каже шта вели Осипов, али и она жури право њему, хитро, срдито, плачних очију.

— Зар се не бојиш Бога, Јефиме Петровићу? — вели она плеснувши рукама. — Ми тражимо рума,

с ногу спадосмо, а ти ту стојиш! Где је рум? Ни- колај Миронић не може без рума, а теби је још мало туговања! Хајде, иди види код Игњата где је оставио рум!

Јефим Петровић иде у подземље где је кујна. Пре- ко прљавих степеница горе-доле иду жене и слуге. Млад војник пребацио копоран на једну степеницу и окреће справу за сладолед, зној цури с његовог црвеног лица. У мрачној и тесној кујни, у облацима дима, послују кувари, који су за данас најмљени из клуба. Један вади дроб из ћурана, други прави зве- здице од мркве, трећи црвен као кумач, гура теп- сију у пећ. Ножеви ударају, звечи посуђе, ври ма- сло. Кад Јефим Петровић упаде у тај пакао, он за- борави шта му је жена казала.

— А зар вама, браћо, овде није тесно?

— Не мари, Јефиме Петровићу, добро је. Ако је тесно, ми нисмо бесни; молим, немајте бриге...

— Е па потрудите се, децо.

Из мрачнога кута расте Игњатова фигура, он је трпезар из клуба.

— Немајте бриге, молим Јефиме Петровићу! — проговара он. — Све ћемо ми спремити што може бити боље. Како заповедате да направимо крем: са румом, са хо-сотерном, или без ичега?

Кад се Јефим Петровић вратио горе, дуго је швр- љао по собама, затим је застао на вратима „собе за пролаз“, и опет заподенуо разговор са Осиповим.

— Тако је то, брате... — поче он. — Остајемо сироте. Док се нова кућа мало не провене младен- ци ће остати код нас, а после збогом! Само што смо их видели, а...

Обојица уздишу... Уздишу и музиканти, из учтивости, а отуда ваздух постаје још гушћи.

— Јесте, брате, — наставља Јефим Петровић тремо, — имамо једну ћерку, па и њу удајемо. Он је образован човек, говори француски... Само воли помало да пије, али ко данас не пије? Пију сви.

— Ништа то није што пије, — вели Осипов. — Главна је врлина, Јефиме Петровићу, да он свој посао не заборавља. А ако рецимо, и попије коју, а зашто да не попије? Може се попити.

— Дабоме; може.

Чује се јецање.

— Зар он уме да осећа? — жали се Дарја Даниловна некој старој жени. — Ми смо њему, драга моја, избројали десет хиљада, све пару по пару, пренели смо на њега Љубочкину кућу, триста ланаца земље... није лако ни рећи! А зар он може имати срца да то осети? Ови данашњи нису такви да умеју осећати!

Сто са јелом и слаткишима већ је готов. Чаше збијено стоје на два послужавника, боце шампања увијене су у убрусце, у трпезарији брује самовари. Слуга без бркова, са брадом око ушију, записује имена званица да их прозива кад треба сести за закуску, па их чита као да хоће напамет да их научи. Неко туђе псето терају из соба... Напрегнуто очекивање... Али ево разлежу се узбуђени гласови:

— Ево их! Ево их! Чика Јефиме Петровићу, иду!

Стара госпођа, сва премрла, са изразом највеће забуне, дохвати со и хлеб. Јефимије Петровић надме образе, и обоје заједно похитају у претсобље. Музиканти, уздржано али ужурбано удешавају инстру-

менте, са улице допире зврктање кола. Онај туђи пас опет уђе споља, терају га, он скичи... Још један тренутак очекивања и у претсобљу бурно и помамно проломи се музика, разлеже се заглушен, дивљи, бесан марш. Ваздух јечи од усклицања, пољубаца, запушачи пуцају, слуге имају озбиљна лица...

Љубочка и њен муж, озбиљан господин у златним наочарима, смеше се. Притискује их заглушна музика, жива светлост, општа пажња, мноштво непознатих лица.

Пије се шампањ и чај, све иде свечано и достојанствено. Небројени сродници, некакви досад невиђени и незвани дедови и бабе, свештенство и њихови службеници, војна лица у оставци, са равним потиљцима, сватовски поочим и младожењина мати, кумови, сви стоје поред стола и пажљиво отпијају чај, разговарају о Бугарима; госпођице као муве се припијају уза зидове, па и деверски момци су изгубили свој узнемирен изглед и смерно стоје код врата.

Али пролази један час, други, и већ се цела кућа тресе од игре и музике. Деверски момци опет имају лице као да су пали с вешала. У трпезарији, где је сто намештен на „покој”, и пун је јестива, тиска се остарина и омладина која не игра; Јефим Петровић, који је већ пет чашица попио, трепће, пуцка прстима и гуши се у смеху. Пало му на ум како би лепо било да ожени девере, и то му се јако свидело, то му се чинило духовито, занимљиво, па му мило, тако мило да не може речима да искаже него се само из гласа смеје... Његова жена, која још од јутрос није ништа јела а сад је шампањ занео блажено се осмејкује и свакоме говори:

— Не може, не може, господо, у спаваћу собу се не може улазити! То није лепо улазити у спаваћу собу. Тамо не завирујте!

А то ће рећи: изволите да видите спаваћу собу. Сва њена материнска таштина и сва њена даровитост отишла је на ту спаваћу собу. И има чиме да се похвали! Насред собе стоје два пуна кревета, ту су навлаке са везовима, свилени покривачи ватирани, са заплетеним неразумљивим почетним словима. На Љубочкиној постељи је капица са ружичастим тракама, а на младожењиној јутарњи огртач мишје боје са плавим китама. Сваки гост кад погледа постеље сматра да му је дужност да значајно подмигне и да изусти: „м-мм”, а стара госпођа сва сија и шапуће:

— Спаваћа соба стаје триста рубаља, мили мој. Није шала! Е, сад идите, мушкарцима не личи да овамо улазе.

У три часа закуска. Слуга са брадом код ушију објављује чије су здравице на реду, а музика свира туш. Јефим Петровић се опија до краја и већ никога не познаје, чини му се да није код своје куће него у гостима, да су му нешто нажао учинили; он у претсобљу облачи капут, меће капу, па тражи каљаче и промуклим гласом виче:

— Не желим да овде дуже останем! Сви сте ви хуље! Ниткови! Извешћу ја вас начисто!

А поред њега говори му жена:

— Смањи, смањи, безбожна душо! Смањи, наказо, чудо, тешка казно моја!

ТАМА

Младо момче, беломујасто, истурених јагодица, у поцепаном кожуху и у великим црним чизмама од ваљаног сукна, сачека док срески лекар, обавивши преглед, пође из болнице кући, па му неодлучно приђе.

— Дођо' код вашег господства, — рече он.

— Шта желиш?

Момче превуче шаком по свом носу одоздо на више, погледа у небо, па тек тада одговори:

— Дођо' код вашег господства... Ту је код тебе, гос'н докторе, у апсу, мој брат Васка, ковач из Варвариног...

— Па шта?

— Па ето, ја сам Васкин брат... Отац има само нас двојицу: њега — Васку, и мене — Кирила. Осим наске има још три сестре, а Васка је да простиш жењет, има и дете... Много нас је, а нема ко да заради... У вигњу нам, безмало, скоро две године ватра не гори. Ја радим у фабрици, у платнари, не знам ковачилук, а отац — зар ми је он за неки рад? Откуд би он могао да ради, кад није у стању ни да једе к'о што треба, — не било примењено, — не може више ни кашиком у уста да потреви.

— Па добро, шта хоћеш ти од мене?

— Пусту Васку, господине, среће ти!

Доктор зачуђено погледа Кирила, па не изустив ни речи, пође даље. Момак истрча пред њега па му се сручи пред ноге.

— Докторе, добри мој господине! — завапи он, трепћући и поново превлачећи шаком преко носа. — Тако ти Бог помогао, пусти Васку кући! Молићемо се Богу за твоје здравље док нас и једнога има! Ваше благородије, пусти га! Цркавамо од глади! Мајка и дању и ноћу кука. Васкина жена кука... Да не да Бог! Не мили ми се просто што сам жив! Учини нам то, пусти га, добри мој господине!

— Ама шта је теби, брате! Ти или си глуп или си полудео? — упита доктор, гледајући га љутито. — Како га ја могу пустити? Па он је апсеник!

Кирило бризну у плач.

— Пусту га!

— Е, баш си чудан! Откуд ја то могу? Шта сам ја, апсанција, ваљда? Мени су га довели у болницу да га лечим, што ја и чиним, а да га пустим, на то имам таман толико права, колико и тебе да затворим. Букова главо!

— Али он на правди Бога апсу лежи! Док је дошло до суда, он је готово целу годину отседао у апси, а сад, зашто сад лежи? Ајде, рецимо, да је убио кога, је л' да је био коњокрадица, али овако, за пра Бога!

— Биће тако, како кажеш, али шта ја ту могу?

— Уапсили човека, ни сами не знају зашто. Накресао се био, ваше благородије, ништа за себе није знао, чак је и оца по увету пљеснуо, осакатио се

по образу, онако пијан налетео на неку грану, а два наща момка — прохтело се браћи турског дувана — почеше да га наговарају да упадну те ноћи сви заједно у Јерменинов дућан, да му дигну дуван. Он, будала, онако пијан, па пристаде. Те тако обише, разумеш, онај катанац, упадоше унутра, па се дадоше на посао! Све живо испретураше, поразбијаше стакларију, испросипаше му брашно. Шта да ти ваздан причам — пијано, па лудо! Еле, одма ти ту дође џандар... оће бити, неће бити, ајд код истражног судије. Целу божју годину одседеше у апси, те им се једва ономад, у среду, одржа суђење, свој тројици, у вароши. Чува их џандар с пушком... народ се заклиње. Васка је био понајмање крив, али господода тако доконаше да је он ту главни коловођа. Ону двојицу момака у затвор, а мој Васка три године робије. А зашто? Кажи и сам, зар је то право?

— Знам, али ја ти ту ама баш ништа не могу. Иди код надлежних.

— Не вреди, био сам већ. Ишао сам у суд, хтедох молбу да поднесем, — не примају. Био сам и код пристава, и код иследника, па сви кажу: нисам надлежан! Па ко је онда надлежан? А овди, у болници, нема нико старији од тебе. Што ти овди наредиш, ваше благородије, то је речено. Радиш што те воља.

— Е, баш си будала! — уздану доктор. — Кад га је порота осудила, онда ти ту нико ништа не може, ни губернатор, ни сам министар, а где ли ће пристав. Све ти је сад трчање узалуд.

— А како оно рече, ко га је осудио?

— Порота. Господа поротници...

— Каква господа, какви бакрачи!... Све сам наш сељак! Андреј Гурјев, па Аљошка Хук, па...

— Е, брате, ја се смрзох овде с тобом...

Доктор одмахну руком па журно пође својим вратима. Кирило као хтеде да пође за њим, али видевши како се врата залупише, стаде. Отстојао је тако, непомичан, десетак минута наред болничког дворишта па је, не мећући капу на главу, гледао у докторов стан; најзад дубоко уздану, полагано се почеша, па се упути излазу:

— Па коме онда да идем? — гунђао је, излазећи на друм. Један каже — није то моја ствар, други каже — није моја ствар. Па чија је онда, доврага! Не, видим ја шта је: не бива ништа од тога док човек не подмаже. И овај доктор, прича ми тамо, а стално ми гледа у шаку — има ли нека банка за њега? Ал' кад ви сви тако, знам и ја шта ћу: идем, вала, самом губернатору!

Клатећи се с ноге на ногу, осврћући се свакичас без икакве потребе, он се лењо вукао путем, те очевидно размишљао камо би сад пошао... Није било тако хладно, снег му је једва мало шкрипутао под ногама. Испред њега се, једва на пола километра даљине, ширила на брежуљку окружна варошица, у којој је недавно било суђење његовом брату. Удесно се црнио затвор са црвеним железним кровом и са стражарама на угловима, а с лева је био велики варошки парк, сав у ињу. Владала је тишина, и само је некакав чича у женској рекли, у грдно великом качкету, ишао испред њега, те кашљао и подвикивао на краву, коју је терао у варош.

— Здраво, стари! — рече Кирило, сустигавши старца.

— Здраво био...

— Је л' то на пазар гониш?

— Јок, нако... — лењо одврати старац.

— Јеси л' овдашњи? А?

Ступише у разговор. Кирило исприча због чега је био у болници и шта је говорио са доктором.

— Оно, наравски, не зна ти доктор та посла, — говорио му је старац, кад су ушли у варош. — Не значи то, што је он господин; тај ти је само научен да лечи разноразним лекаријама, али да ти нешто паметно посаветује, или, да кажемо, протокол да ти напише, — Боже сачувај, ту ти он ништа под Богом не зна. Има друга власт за ту работу. Био си, велиш, код примирителног судије и пристава. Нису ни ти способни за то.

— Па куд онда да идем?

— За ваше сељачке муке и работе ти је најглавнији и зато је и постављен стални дежурни члан. Е, код њега да идеш. Господин Сињеоков.

— Је л' онај, што је у Золотову?

— Тај, тај, у Золотову. Он вам је главни. Ако је нешто што се тиче вашег сељачког посла, ту спроћу њега ни сам комесар нема пуно право.

— Далеко је, бре, брате!... Биће, мислим, петнаест километара, ако не буде и више.

— Коме је невоља, тај ће и свих сто километара да иде.

— Оно јес', што кажеш... Па да му дам молбу, или како то иде?

— Чућеш тамо. Ако треба молба, писар ће ти је очас написати. Стални дежурни члан има писара.

Раставши се са старцем, Кирило отстоја насред трга, промисли, па пође из града. Одлучио се да оде до Золотова.

Кроз пет дана, враћајући се после прегледа болесника кући, доктор опет угледа Кирила у дворишту. Овог пута момак није био сам, него са неким мршавим, веома бледим старцем, који је непрестано климао главом, као шеталица на сату, и мљаскао уснама.

— Ваше благородије, ево мене опет до твоје милости! — поче Кирило. — Ево, и отац је дошао, учини роду глас, пусти Васку! Стални дежурни члан није хтео ни да чује. Каже: „марш напоље!”

— Ваше високородије! — зашишта старац из грла, дижући дрхтаве обрве: — имајте милости! Ми смо убога сиротиња, па се нећемо моћи вашем господству одужити, али ако је вашој милости по вољи, Кирјушка или Васка вам могу одрадити. Нека их, нека раде.

— Одрадићемо вам! — рече Кирило, па подиже руку, као да ће се сад заклети. — Пусти га! Скапвају нам укућани од глади! Кукају, наричу, до Бога се чује, ваше благородије!

Момак баци брз поглед на оца, повуче га за рукав, па се обојица, као под команду, стропошташе доктору пред ноге. Овај одману руком па, не осврћући се, журно пође својим вратима.

МИСЛИЛАЦ

Подневна оморина. У ваздуху нема ни звукова, ни покрета... Цела природа личи на неки врло велики салаш, заборављен и од Бога и од људи. Под лиснатом круном старе липе, на којој је лишће клонуло од оморине, близу стана управника затвора Јашкина, седе крај малог троногог стола сам Јашкин и гост му, надзорник окружне школе Пимфов. Обојица су без капута; прсници су им раскопчани; лица им знојава, црвена, непокретна, од силне врућине су изгубила способност да ма шта кажу... Пимфовљево лице се сасвим стушило и обузето леношћу, очи му се устаклиле, доња му се усна отромбољила. Судећи по очима и челу, Јашкину се примећује да ипак има нешто активности; он очевидно као да мисли нешто... Гледају се тако њих двојица, ћуте и изражавају своје мучење шиштавим дисањем и ударцима дланова по мувама. На столу је флаша ракије, раскувана говеђина, слична кучини и кутија од сардина са сивом сољу. Попили су већ прву, другу, трећу...

— Ја! — пусти некако глас од себе Јашкин, и то тако изнебуха, да се пас, који је дотле ту код стола дремао трже, па с повијеним репом побеже. — Ја, тако вам је то! Можете ви, Филипе Максимићу, рећи

штогод хоћете, али ја кажем да у руском језику има исувише знакова интерпункције!

— Тојест, како то, молићу? — скромно га пита Пимфов, вадећи из чашице крило од муве. — Има их много, истина, али зато сваки од њих има своје значење и своје место.

— Баталите ви то. Немају ти ваши знаци никаквог значења. Чисто, голо мудријашење... Натрпа, чова, по десет запета у један ред, па уобрази да је — врло мудра глава! Ето, например Меринов, заменик државног тужиоца: тај ти после сваке речи удари по запету. А зашто то? Поштовани господине — запета, обишавши затвор тог и тог датума — запета, приметио сам — запета, да затвореници — запета... пхи! Наједном почне да ти игра од тих силних запета! Па и у књигама — исти ђаво... Тачка и запета, две тачке, сврачије ноге! Преседне ми и то читање! А понеки фићфирић, мало му је по једна тачка, него дохвати, па их напише читав ред... А зашто то?

— Тако наука захтева... — уздише Пимфов.

— Наука, велите?... Није то, брате, наука него лудница... Измислила браћа барут, да се могу правити важни... бацају нам прашину у очи... Ето, например, оно „јат” — нема га ни у једном страном језику, а имамо га ми, Руси... Шта ће нам „јат”, ако Бога знате? Напиши хлеб са „јат” или без „јат”, исто ти се вата!

— Бог би вас знао шта ви то говорите, Илија Мартинићу! — нађе се Пимфов увређен. — Зар би се хлеб могао написати са обичним е? Све којешта говорите, непријатно ми и да вас слушам.

Ту Пимфов испија чашицу па, увређено трепћући, одвраћа лице у страну.

— А шта сам се ја најео батина због тог „јата”!

— наставља Јашкин. — Сећам се и сад: прозива ме једном учитељ на таблу, па ми диктира: „Лекар ујехал в город”. Ја потегнем, па напишем „лекар”, са е. Добијем батине. Кроз недељу дана, хајд опет на таблу, пиши опет: „Лекар ујехал в город”. Овог пута га напишем са „јат”. Опет добијем батине. Па зашто, забога, Иване Фомићу? Зар нисте сами рекли, молим вас, да овде треба „јат”? „Е, онда сам, вели, био у заблуди, а пошто сам јуче прочитао чланак неког академика о слову „јат” у речи л е к а р њ, слажем се са академијом наука. А тучем те, јер сам се заклео на верну службу”... И тако ти ја изгутах и друге батине. Ама шта, ето и мом Васјутки су све уши отечене због тог проклетог „јат”!... Да сам ја нешто министар, ја би забранио теби и свем твојем друштву да магарчите свет с тим „јат”.

— Збогом, — уздише Пимфов, трепћући и облачећи капут. — Не могу да дозволим да ви о наукама тако...

— Де, де, де... ал’ сте на крај срца! — говори Јашкин, хватајући Пимфова за рукав. — Ама ја то тек онако, разговора ради... Де, седите, да попијемо још коју!

Увређени Пимфов седне, попије чашицу па окрене лице у страну. Завлада тишина. Куварица Феона пронесе поред браће, заузеле ракијом, карлицу помија. Чује се плесак просутих помија и скичање поливеног пса. Немоћно лице Пимфовљево се још више расплињује; још само мало, па ће се растопи-

ти од врућине и поцурити низ прсник. На Јашкином челу се набирају боре. Он усредсређено гледа у кучинасту говеђину и размишља... Њиховом столу прилази инвалид-служитељ, испод ока мрко гледа флашу, па видећи да је празна, доноси нову порцију... Они и опет пију.

— М-ја! — изговара изненада Јашкин.

Пимфов се тргне, па поплашено погледа Јашкина. Чека: каква је сад нова јерес на реду.

— Ја! — понавља Јашкин, замишљено гледајући у флашу. — По моме мишљењу и наука има одвише.

— Тојест, како то, молићу? — тихо га пита Пимфов. — Које науке сматрате сувишнима?

— Све... Штогод људи више наука науче, све више уображавају. Све се више охоле и горде... Ја би их повешао, све те... науке... Де, де... ето га, опет се нашао увређен! Ал' сте ви, богами, на крај срца, не сме човек реч да рекне! Седите, да попијемо!

Долази Феона, па љутито избацујући лево и десно своје пуначке лактове, ставља пред пријатеље чинију чорбе од зелени. Настаје гласно сркање и мљацкање. Као из земље изникли, појављују се три пса и мачка. Чуче крај стола па умилно гледају у уста, што жваћу. После чорбе долази млечна каша, коју Феона тако бесно доноси, да са стола лете на земљу кашике и корице хлеба. Пре но што ће да се наклопе на кашу, пријатељи ћутке пију.

— Све је на овом белом свету сувишно! — примећује наједном Јашкин.

Пимфов испусти кашику у крило, преплашено погледа у Јашкина, хтео би да протестује, али му се од ракије завезао језик, а и заглавио се у густој каши... Уместо уобичајеног „Тојест, како то, молићу?“ чује се само неко мукање.

— Све је сувишно... — наставља Јашкин. — И наука, и људи... и казнени заводи, и муве... и каша... И ви сте сувишни... Премда сте добар човек, и у Бога верујете, ипак сте и ви излишни...

— Збогом, Илија Мартинићу! — преплиће језиком Пимфов, трудећи се да обуче капут, ал' никако да погоди у рукав.

— Ето, натрзали смо се, набокали се, — а зашто? Тек онако... Све је то излишно... Једемо, а да нас неко пита зашто?... Де, де... ето га, опет се нашао увређен! Ама, ја то тек онако велим, да причамо мало! Куд сте запели? Седите, да проговоримо коју... да попијемо још коју!

Овлада тишина коју тек поклатшто наруши куцање чашицама и пијано искашљавање... Сунце се већ клони западу, а сенка липе постаје све дужа и дужа. Долази Феона, па срдито дувајући на нос и оштро размахујући рукама, простире ћилимче поред стола. Пријатељи ћутке испијају још по једну — последњу — лежу на ћилим па, окренути један другом леђима, почињу да се предају сну...

„Богу хвала, — мисли Пимфов: — данас није дотерао до стварања света и јерархије, а кад дотле дође, човеку се коса на глави дигне, дође ми да виčem у помоћ...“

КЋИ ГОРДОГ АЛБИОНА

Пред кућу поседника Грјабова стигоше прекрасне каруце, са гуменим шинама, гојазним кочијашем и сомотским седиштима. Из каруца искочи обласни вођа племства Фјодор Андреић Очев. У претсобљу га дочека сањиви лакеј.

— Јесу ли господа код куће? — упита вођа племства.

— Не, господине. Госпођа је отишла у госте, заједно са децом, а господин са мамзел-гувернантом пеца рибу. Још одјутрос.

Очев отстоја, промисли се, па пође на реку да тражи Грјабова. Дошавши до реке, нађе га, на једно два километра од куће. Погледавши одозго са стрме обале и угледавши Грјабова, Очев само што не прсну у смех... Грјабов, велики, гојазан човек, са врло великом главом, седео је на песку, скупивши пода се ноге, по турски, и пецао. Шешир му је био на потиљку, машна му се свукла у страну. Поред њега је стајала висока, танка Енглескиња са избуљеним рачијим очима и танким птичијим носем, који је личио пре на удицу него на нос. Она је била обучена у белу хаљину од танке материје, кроз коју се јако провидела мршава жута рамена. На златном

појасу јој је висио златан сатић. И она је пецала. Око њих је владала гробна тишина. Обоје су били непомични као река, по којој су пловили њихови пловци.

— Срећан лов, пецарошу! — насмеја се Очев. — Здраво, Иване Кузмићу!

— А... ти си? — запита Грјабов, не скидајући погледа с воде. — Јеси дошао?

— Као што видиш... А ти се још увек занимаш том беспослицом? Ниси се, зар, одучио?

— Како одучио... По цео дан пецам, од раног јутра... Нешто ми слабо данас иде. Ништа нисам упецао, ни ја, ни ова караконцула овде. Седимо, седимо, па бар неког ђавола да смо упецали! Просто ми дође да запомажем!

— А ти пљуни на то. Хајде, да попијемо по коју!

— Чекај... Можда ћемо ипак нешто уловити. Предвече увек боље трза... Окукао сам овде, од самог јутра. Тако ми се досадило, да не могу да ти опишем. Сам ме ђаво навео да се на ово навикнем! Знам да од тог никакве вајде нема, а ипак седим! Седим као куга, као робијаш, па буљим очи у воду као нека будала! Треба да одем, да обиђем косаче а ја пецам рибу. Јуче је у Хопоњеву преосвећени служио, а ја не одох, него сам цео божји дан преседео овде, са овом сарагом... са том вештицом ту...

— Ама... јеси ти луд? — запита Очев, збуњено погледајући Енглескињу искоса. — Говориш које-какве речи пред дамом... и то још на њен рачун...

— Море, нек је ђаво носи! И тако не зна руски ни да бекне. Можеш је хвалити, можеш грдити —

њој толико и чини! Молим те, погледај јој само тај нос! Да падне човек у несвест од самог тог носа! Ето, седимо тако ту данима заједно, па бар једну реч да смо проговорили! Него ми стоји ту као страшило, избуљила оне њене очекање у воду...

Енглескиња зевну, промени црва па опет баци удицу.

— Е, чудим се, богом брате, не могу да се начудим! — настави Грјабов. — Ето, живи та ченгија већ десет година у Русији, па бар једну реч да је научила!... Наш ти, брате, неки аристокрачић оде код њих, па очас почне да лапара тамо њиховски, а они — ђаво их знао! Погледај јој, молим те, само нос! Нос, нос јој погледај!

— Е, а сад доста... Незгодно је... Шта си напao жену?

— Није жена, девојка је... Сигурно сања младожење, ђавоља лутка. А и удара од ње некаква буђ... Омрзао сам је, брате! Не могу очима да је видим. Кад избуљи те очекање на мене, ја сав претрнем, као да сам лактом о дирек ударио... А и она воли да пеца. Погледај је само: пеца па као да литургију служи! На све с презрењем гледа... Стоји, не било је! — и свесна је да је човек, те да је, према томе, цар природе. А знаш како се зове? Уилка Чарлсовна Тфајс! Их, брате!... да ушинеш језик док изговориш!

Енглескиња, чувши своје име, полако окрете нос према Грјабову, па га презриво одмери. Са Грјабова подиже очи према Очеу, па и њега засу презрењем. И све то ћутећи, достојанствено и лагано.

— Јеси л' је видео? — запита Грјабов, смејући се

у глас. — Извол'те, молићу лепо! Јао, караконцуло моја! Само због деце држим ту ајкулу. Да није деце, не бих је ни на десет километара близу куће пустио... Нос јој као у јастреба... А струк? Та лутка ми личи на дугачак јексер. Тако би је, знашли, слатко докопао, па у земљу забио. Чек', чек'... Изгледа да ми трза...

Грјабов скочи, па повуче удило. Канап се затеже... Грјабов повуче још једном али не извуче удицу.

— Закачила се! — рече он, па се намршти. — Сигурно за камен... Их, камен му!...

На Грјабовљевом лицу се указа израз бола. Он се устумара, уздишући и мрмљајући псовке, па поче да вуче за канап. То му ништа не поможе. Грјабов побледе.

— Их, бре! Морам у воду.

— Море, батали све то!

— Не, морам... предвече добро пада. Куд ме овај белај сад нађе, Боже ме прости! Мораћу у воду. Мораћу! А да знаш како ме мрзи да се свлачим! Морам и Енглескињу да отерам некуд... Незгодно ми да се пред њом свлачим. Каква је, да је — женско је, брате!

Грјабов скиде шешир и машну.

— Мис... ова-а-ај... — окрете се он Енглескињи. — Мис Тфајс! Же ву при... Како да јој кажем? Де, како да ти кажем, да разумеш? Слушајте... тамо! Идите тамо! Чујеш ли?

Мис Тфајс засу Грјабова презрењем па пусти од себе некакав носни звук.

— Како, молим? Не разумете? Губи се одавде, кад ти се лепо каже! Ја морам да се свучем, ђавоља сорто! Бежи тамо! Тамо!

Грјабов повуче мис за рукав, показа јој према жбуњу, па чучну: иди, вели, тамо, иза жбуња, па се тамо сакри.

Енглескиња, енергично мичући обрвама, брзо изговори дугу енглеску реченицу. Поседници прснуше у смех.

— Ово ми је сефте да јој чујем глас... Нема шта, гласић и по! Не разуме! Е, реци ми, молим те, шта да ради човек сад с њом?

— Море батали. Ајдемо на ракију!

— А јок, сад тек настаје време за пецање... Смркло се... Него, шта ћу с њом? Е, баш сам у малеру! Мораћу пред њом да се свучем...

Грјабов скиде капут и прсник, па седе на песак да се изује.

— Слушај, Иване Кузмићу, — рече вођа племства, смејући се у шаку. — Па то је већ, брате, извођење, потсмевање.

— Ја је нисам молио да ме не разуме! То нека им буде запамет, тим странцима!

Грјабов изу ципеле, панталоне, збаци са себе и рубље, па остаде у Адамовом оделу. Очев се ухвати за трбух. Био је црвен — нешто од смеха, нешто од збуњености. Енглескиња поче да мрда обрвама и да мига очима... Преко жутог лица јој претрча надувен, презрив осмех.

— Морам прво да се мало оладим, — рече Грјабов, тапшући се по бедрима. — Е, молим те, Фјо-

доре Андреићу, реци ми, откуд то да ја сваког лета добијем оспу по грудима?

— Ама торњај се што пре у воду, или се бар покри чим год! Животињо!

— Бре, бар да се збунила, гнусно створење! — рече Грјабов, газећи у воду и крстећи се. — Бррр... хладна вода... Погледај је само како мрда обрвама! А неће да се склони... Она је изнад гомиле! Хе-хе-хе... Просто нас и не сматра за људе!

Загазивши у воду до колена и исправивши се у свој својој грдној висини, он подмигну па рече:

— Ово јој, брате, није њена Енглеска!

Мис Тфајс хладнокрвно промени глисту, зевну, па поново забаци удицу. Очев се окрете у страну. Грјабов откачи удицу, загњури се, па шиштећи изађе из воде. Два минута доцније, он је већ седео на песку и поново пецао.

У ТУЋИНИ

Недеља је, поподне. Спахија Камишов седи у својој трпезарији за раскошно постављеним столом па полагао доручкује. С њим је за столом глатко избријани чистунац, старац-Француз м-г Шампун. Тај Шампун је у своје време код Камишова био васпитач: учио му децу лепом понашању, правилном изговору и игрању, а доцније, кад су деца порасла и постала поручници, Шампун је остао као нека врста боне мушког пола. Дужност некадањег васпитача није била компликована. Имао је да се лепо одева, да буде намирисан, да слуша Камишовљева преклапања, да једе, пије, спава — и готово ништа више. За све ово добијао је храну, собу и неодређену плату.

Камишов једе и, по свом обичају, говори беспослице.

— Погибох! — каже он, бришући сузе, што му потекоше после залогаја шунке, дебело намазаног слачицом. — Уф! Ударило ми у главу, свег ме потресло. А видите, од ваше француске слачице ми не би ништа било, све да сам и целу теглицу појео.

— Неко воли руску слачицу, неко опет француску... — кротко изјављује Шампун.

— Не воли Француску нико, сем можда ви Французи. А вама Французима, штогод вам човек да, све ћете појести: и жабу, и пацова, и бубашвабе... брр! Ето, вама се на пример, ова шунка не допада зато што је руска, а да вам човек да печену секиру, па да вам се каже да је француска, појешћете је у сласт, па ћете још фалити како је добра... Кад би човек вас слушао, све што је руско — не ваља.

— Ја то никад нисам рекао.

— Штогод је руско, не ваља, а француско — о, се тре жоли! По вашем мишљењу нема лепше земље од Француске, а ја пак мислим... па добро, шта је Француска, да говоримо поштено? Комадичак земље! Кад би човек послао тамо нашег шефа полиције, он би већ кроз месец дана тражио премештај: не би имао човек где да се окрене! Ту вашу Француску човек може на добрим коњима за дан да обиђе, а код нас, кад изађеш на капију — па нема ни краја, ни конца! Возиш се, возиш...

— Да, monsieur, Русија је огромна земља.

— Е, па то ти кажем! По вашем мишљењу, Французи су први народ на свету. Научен, паметан народ! Цивилизација! Слажем се, Французи су сви учени, имају понашање... све је то тако... Француз никад неће испасти невоспитан: уступиће дами столицу, ракове неће виљушком јести, неће вам плућу на сто али... нема ту оног духа! Духа нема, велим вам! Не могу сад да вам баш тачно разложим, али, како да вам кажем, Французима недостаје нешто тако, овај... (говорник мрда прстима), нешто онако... јуристичко. Сећам се, читао сам не-

где, да сте ви сви стекли памет из књига, а да смо ми паметни по рођењу. Узмите једног Руса, па га само разним тамо вашим наукама научите, тај ће вам све ваше професоре запојас заденути!

— Може бити... — као преко воље каже Шампун.

— Не, не „може бити“, него је баш тако, како рекох! Немојте ми се ту мрштити, ја истину говорим! Руска памет — то је проналазачка памет! Само, разуме се, нема прилике да се изрази, а сем тога, не знамо ни да се рекламирамо... Наш ти човек измисли тако понешто па или сам разбије, или да деци да се играју, а ваш Француз измисли макар какву бургију, па се расквоца да га цео свет чује. Ено, ономад баш, кочијаш Јона направио човечуљка од дрвета: цимнеш за конач, а човечуљак направи — непристојност... Али, брате мој, Јона се не фали с тим...

Не, уопште... Французи ми се не допадају! Ја, разуме се, не говорим о вама лично, него онако, уопште... Неморалан свет! По изгледу као да и лице на људе, а живе, брате, као пси... Ето, да узмемо, на пример, брак. Код нас ти је овако: ако си се оженио, а ти се прилепи уз жену, и готова ствар, а код вас ти је то, ђаво би га знао како. Муж по цели боговетни дан дрежди у кафани, а жена накупи пуну кућу Француза, па удри у канкан!

— То није истина! — не отрпе Шампун, поцрвеневши. — У Француској се породица врло високо цени и држи!

— Знамо ми ту високу цену! А и требало би да вас буде стид што браните тако нешто. Човек треба да је непристрастан: свиње остају свиње... Фала Немцима, што су вас излемали... Богами, кажем, хвала им! Посветила им се!...

— Ако је све то тако, monsieur, ја не разумем, — говори Француз, скочивши и севнувши очима: — ако већ мрзите Французе, онда не разумем зашто и мене држите?

— Па шта да радим с вама?

— Отпустите ме, а ја ћу већ наћи пут до Француске!

— Шта-а-а? И ви мислите да ће вас неко пустити у Француску? Па ви сте, брајко мој, издајници своје отаџбине! Данас вам је Наполеон великан, сутра Гамбета... ни ђаво вас не би могао разумети!

— Monsieur, — говори Шампун француски, прскајући пљувачком и гужвајући салвет. — Ту увреду, што сте је малочас нанели мојим осећањима, не би могао измислити ни мој најцрњи непријатељ! Свршено је!!

Затим, начинивши руком трагичан покрет, Француз елегантно баци салвет на сто, па достојанствено изађе.

Три сата касније на столу је промењен прибор за јело и слуге доносе ручак. Камишов седа за сто, сам. После чашице, што следује пред ручак, Камишев опет осећа потребу да преклапа. Баш му се хоће да мало ћаска, али нема ко да га слуша...

— Шта је са Алфонсом Лудвиковићем? — пита слугу.

— Пакује ствари.

— Е, баш је будала, боже ме прости! — говори Камишов, па одлази к Французу.

Шампун је у својој соби, седи на патосу па дрхтавим рукама слаже у кофер рубље, флашице од мириса, молитвенике, „хозентрегере“, машини... Из целокупне његове пристојне појаве, кофера, кревета и стола просто избија отменост и женственост. Из крупних плавих очију капљу му у кофер крупне сузе.

— Куда се то спремате? — пита Камишов, отстојавши неко време.

Француз ћути.

— Значи одлазите? — наставља Камишов. — Добро, ваша воља... Немам права да вас задржавам... Само се нешто чудим: куд сте пристали без пасоша? Чудим се, кажем вам! Јер ви ваљда знате да сам ја изгубио ваш пасош. Стрпао сам га некуд међу хартије, па се тако и загубио... А код нас је велика строгост у том погледу. Нећете одмаћи ни пет километара, а већ ће вас за врат шчепати.

Шампун диже главу, па се загледа у Камишова с неверицом.

— Јес', јес'... видећете! Познаће вам одмах по носу да немате пасош, па одмах: ко си ти, бато? Алфонс Шампун! Знамо ми, друже, те Алфонсе

Шампуне, не бој се! А је л' вам по вољи да вас стражно спроведемо мало до Сибира?

— Ви се то само шалите!

— А што да се шалим! Врло важно! Само запамтите што ћу вам рећи: немојте ми после кукати и писма писати. Ни малим прстом нећу маћи, кад вас, окованог, буду водили!

Шампун скочи, па блед, разрогачених очију, почиње да хода по соби.

— Шта чините ви то са мном?! — каже он, хватајући се за главу. — Боже милостиви! О, нека је проклет час, кад ми је у главу дошла несретна мисао да отаџбину напустим!

— Де, де, де... шалим се! — каже Камишов, спуштајући глас. — Баш сте ви неки чудан човек, не разумете шалу! Не сме човек ни реч да прослови!

— Драги мој! — цикне Шампун, умирен промененим тоном Камишовљевим. — Кунем вам се да сам се сродио са Русијом, са вама и вашом децом... И тешко ми је да вас оставим, као што би ми тешко било умрети! Али ме свака ваша реч право у срце погађа!

— О, да чудна човека! Откуд то да се ви налазите увређени кад грдим Французе? Ми, брате, грдимо све и свакога, па би онда требало сви да се нађу увређени! Богами сте чудан човек! Што се не угледате на нашег арендатора, на Лазара Исаковића... Ја га на пасја кола наружим и изгрдим, направим пачавру од њега, кажем му и да је Чиву-

тин, и свињско му уво од ревера направим, и за зулуве га доватам... а он ништа, опет се не љути!

— Али, оно је роб! Он ће вам за копејку све прогутати!

— Добро, де... доста је било! Ајде да ручамо! Мир и споразум!

Шампун пудерише своје уплакане образе, те одлази с Камишовим у трпезарију. Прво јело једу ћутке, а после другог почиње иста песма и тако мукама јадног Шампуна никад краја.

КУВАРИЦА СЕ УДАЈЕ

Гриша, мали, седмогодишњи шврћа, стоји пред кухињским вратима, прислушкује и завирује кроз кључаоницу. У кујни се дешава нешто, што се њему чини необично, досад невиђено. За кухињским столом, на коме се обично сече месо и сецка лук, седи крупан, задружан сељак у кочијашком кафтану, риђ, брадат, са крупном капљом зноја на носу. Он држи на пет прстију десне руке удубљену тацну и из ње пије чај, а уз то тако гласно гризе шећер, да Гриши све жмарци уз леђа иду. Спрам њега на прља-вој кухињској столици без наслона седи старица-дадиља Аксиња Степановна, па и она пије чај. Дадиљино лице је уозбиљено, но у исти мах и некаквим свечаним сјајем зрачи.

Куварица Пелагија се нешто узмувала око штедњака па се очевидно труди да сакрије своје лице некуд подаље од света. А на њеном лицу Гриша је читаву илуминацију видео: лице јој пламти и прелива се у свим могућим бојама, почев од црвено-пурпурне, па завршујући мртвачким бледилом. Она непрестано дохвата дрхтавим рукама ножеве, виљушке, дрва, крпе; креће се, гунђа нешто, клопара, у самој ствари ништа не ради. Она још ниједном не погледа у правцу стола, за којим се пије чај, а на

питања, која јој ставља дадиља, одговара отсечно, грубо, не окрећући лица.

— Служите се, Данило Семјонићу! — нуди кочијаша дадиља. — Како то, само чај, па чај? Ту вам је ето и ракија! Послужите се!

И дадиља примаче госту препеченицу и чашицу, с најпакоснијим изразом лица.

— Не занимам се пићем... Не, — бранио се кочијаш. — Немојте ме терати на силу, Аксиња Степановна.

— Ал' сте ви неки... Кочијаш а не пије. Нема то код вас нежењених, да неко не пије. Дед, дед — једну чашицу!

Кочијаш је погледао постранице, час на ракију, час на претворно, пакосно дадиљино лице, па му се и на лицу јављао исти такав претворно-пакостан израз: е вала ме нећеш на танак лед навести, стара вештице!

— Не трошим пиће, извинићете... У нашем послу то никако не пасује. Занатлија-човек може да пије, зашто човек седи све у месту, а ми смо увек свету на погледу. Па зар није? Сврати човек, рецимо, у кафану, а коњ ти увати пут; ако се човек напије — још црње и горе: ил' ће зачас заспати, или се са седишта стропоштати. Такав нам је посао.

— А колико вам се увати на дан пазара, Данило Семјонићу?

— Како кад. По неки дан истера човек и зелену банку, а кад је баксуз дан, ни севте не направим. Како који дан. Испокварио нам се посао, нема више оно, што је некад било. Накотило се кочијаша, има нас тушта и тма, сено скочило, а и муштерије сам

муфљуз: свако ти данас гледа како ће с трамвајем да прође. Него, опет, да кажете, хвала Богу, не можемо да се пожалимо. Имамо што појести, и шта обући, па можемо чак... понеког и усрећити... (Кочијаш погледа испод ока Пелагију)... ако им буде по вољи.

Шта су после још причали, Гриша није чуо. Дошла је мама, па га послала у дечју собу да учи.

— Иди учи, немаш ти овде шта да слушаш.

Отишавши у своју собу, Гриша узе преда се „Нашу реч“, али му није било до читања. Све оно, што је малочас видео и чуо, пробуди му у глави безброј питања.

„Куварица се удаје... — мислио је он. — Баш се чудим. Не разумем зашто се то свет жени? Мама се удала за тату, а тета Верочка — за Павла Андреића. Него, добро, за тату и за Павла Андреића вреди човек и да се уда: они имају златне ланчиће, лепо су обучени, ципеле су им увек очишћене; али кад неко хоће да се уда за оног страшног кочијаша што има црвен нос, а носи чизме... их! Не знам само зашто је она дадиља навалила да уда сироту Пелагију?“

Кад оде гост из кујне, Пелагија дође у собе па поче да спрема. Узбуђење је још није било прошло. Лице јој је било још црвено и као преплашено. Једва је додиривала метлом под и по трипут је сваки ћошак чистила. Она се дуго забави у соби, где је седела мама. Очигледно се бојала самоће и желела је да искаже нешто, да с неким подели своје утиске, да отвори душу.

— Оде! — прогунђа она, видећи да мама не отпочиње разговор.

— Ја бих све рекла да је то добар човек, — рече мама, не дижући очију с веза. — Онако трезвен, сталожен.

— Богами, госпођо, ја се нећу удати! — изненада викну Пелагија, сва црвена. — Богами, нећу!

— Ајде, не буди луда, ниси дете. То је озбиљан корак, ту се мора добро промислити, а не тек тако, напамет врискати. Свиђа ли се он теби?

— Боже, госпођо, шта вам је? — Застиди се Пелагија. — Говорите ми тако, као... Богами, ја...

„Што одмах не каже: не свиђа ми се!“ — помисли Гриша.

— Но, но, шта се правиш ту... Допада ли ти се?

— Ама, па он је, госпођо, стар! Хи-и!

— Ајд, ајд! Измотавај се ти само! — сикну на Пелагију дадиља из друге собе. — Нема човек још ни четрдесету. А и шта ће ти младо? Није сва срећа у младости, лудо... Пођи за човека, па готова посла!

— Богме, нећу! — цикну Пелагија.

— Не ачи ми се ту! Шта би ти још хтела, ког ђавола? Да си паметна, била би сва срећна, а ти — нећу! Знам ја шта би ти: да ти је да се кибицујеш са поштарима и студентима што дају кондиције! Знате, госпођо, да јој очи побелеше, гледајући за оним ђаком, што подучава Гришу. Ух, срамото једна!

— Јеси ли знала тог Данила од раније? — запита госпођа Пелагију.

— Одакле да га знам? Никад га моје очи нису виделе, Аксиња га однекуд довела... несрећу кочијашку... И откуд баш на мене, несрећницу, да наиђе!

О ручку, док је Пелагија служила око стола, сви су јој загледали у лице и задиркивали је због кочијаша. Она је страшно црвенела и усиљено се смејала.

„Биће, значи, да је то срамота — удавати се... — размишљао је Гриша. Страшно срамота!“

Сва су јела била преслана, из недопечених пилића је цурила крв, а да би невоља била потпуна, Пелагији су за време ручка непрестано испадали из руку ножеви и виљушке, као са искривљене полице, али јој нико за то ниједном речју не пребаци, јер су сви схватили у каквом се узбуђењу она сад налази. Једино што је тата у један мах огорчено бацио салвет, те рекао мами:

— И шта се ти стално заузимаш, те увек неког жениш или удајеш! Што бринеш туђу бригу? Нек се свако жени за свој рачун, како зна!

После ручка, кроз кујну поче дефиле комшиских куварица и собарица, па се све до мркле ноћи чуло шаптање. Како су оне то нањушиле да има нешто око удаје — то сам Бог зна. Пробудивши се после поноћи, Гриша чу како дадиља и куварица шапћу иза завесе у дечјој соби. Дадиља је наговарала и доказивала, а куварица је час јецала, час се тихо смејала. Кад је после тога заспао, Гриша усни како зли Черномор и вештица отимају Пелагију...

Сутрадан завлада затишје. Кухински живот потече својим утврђеним редом, као да кочијаш уоп-

ште није никад ни постојао. Само би се дадиља тек покатакд огрнула новим шалом, узимала на се свечано-суров изглед, па одлазила некуд, очевидно да преговара... Пелагија се више није састајала са кочијашем, а кад би јој га ко поменуо, она би поцрвенела, па цикнула:

— Ама, бестрага му глава, зар ја и о њему да водим бригу! Их!

Једне вечери, баш кад су дадиља и Пелагија у кујни нешто вредно кројиле, уђе мама, па рече:

— Ти се, Пелагије, разуме се, можеш за њега удати, то су твоје личне ствари, али, то мораш знати: он неће овде живети... Ти знаш, ја не волим кад ми неко у кујни седи. И онда, да знаш, то запамти... Ни тебе нећу пуштати да одлазиш преко ноћи.

— Бог с вама, госпођо, откуд вам сад то паде напамет! — потцикну куварица. — И зашто ми не престано због њега пребацујете? Ђаво га однео његов, и кад су га моје очи виделе!

Завирнувши једног недељног јутра у кујну, Гриша се укочи од чуда. У кујни се све гушило, колико је људи било. Ту су биле куварице из целог комшилука, вратар, два жандара, подофицер са ширитима, мали Фиљка... Тај се Фиљка обично луња око перионице и игра се тамо са псима, а сад је био очешљан, умивен, а у рукама је имао икону у сјајном металном оквиру.

Насред кујне је стајала Пелагија у новој цицаној хаљини, закићена цветом за косу. Крај ње је стајао — кочијаш. Обоје младенаца су били црвени, знојави и јако су жмиркали и трептали очима.

— Е... па, време је... — поче подофицер после дужег ћутања.

Пелагија згрчи лице, па поче да запева... Подофицер узе са стола велики хлеб, стаде крај дадиље, па поче да благосиља. Кочијаш приђе капла-ру, паде на земљу пред њим, па га цмокну у руку. Исто то учини и пред Аксињом. Пелагија је махи-нално чинила што и он. Најзад се широм отворише спољна врата, кујна се напуни беле магле, а сав онај свет заграја, па се упути из кујне напоље.

„Јадница, јадница! — помисли Гриша, послушкујући куварицино јецање. — Куд је то воде? И зашто је тата и мама не бране?”

После венчања се у перионици до мрклог мрака орила песма и свирка на хармоници. Мама се не престано једила што од дадиље заудара ракија, и што нема ко да нам загреје самовар. Гриша је већ полазио у кревет, а Пелагија се још не врати.

„Сиротица, сигурно сад плаче негде у мраку! — мислио је он. — А кочијаш на њу тек само: бау! бау!...”

Сутрадан изјутра, куварица је већ била у кујни. И кочијаш наврати за часак. Захвали се мами па, сурово погледавши Пелагију, рече:

— А ви, госпоја, молим вас, припазите на њу. Будите јој место матере. А и ви, Аксиња Степановна, немојте је упуштати из вида, да буде све поштено... без врдања... И још нешто, госпоја, дозволите ми пет рубаља на конту њене плате. Треба ми да купим нов ам.

И ето опет за Гришу задатка: живела је Пелагија као птица на грани, како јој се допадало, ником није имала да полаже рачун, кад се сад наједном појави, као чупоглавац из кутије, неки странац који однекуд стече власт над њеним владањем и својином! Гриша се растужи. Он страсно, до суза, зажеле да помилује и утеши ову жртву (тако је он бар мислио) човечјег насиља. Изабравши у остави највећу јабуку, он се ушуња у кујну, тутну је Пелагији у руку, па као без душе побеже из кујне.

ШИЛО У ЦАКУ

На најмљеној тројци, сеоским путевима, чувајући строг инкогнито, возио се Петар Павловић Пасуђин у среску варошицу Н. куда га је позивало једно анонимно писмо, које је био добио.

„Пашћу... као гром из ведре неба... мислио је он и увлачио лице у јаку своје бунде. — Направили чуда, неваљалци, и уживају, мисле да се неће обелоданити... Ха-ха!... Замишљам њихов ужас и чуђење кад усред благовања чују: „Де, дајте рачуне!“ То ће бити забуна! Ха-ха.

Пошто се довољно наразмишљао, Пасуђин ступи у разговор са својим кочијашем, и као човек који воли популарност, он пре свега упита за самога себе.

— А познајеш ли ти Пасуђина?

— Како да га не знам, церио се кочијаш. — Знамо ми њега!

— Што се смејеш?

— Па чудно питање! И најмањег писара знаш, а што да не би знао Пасуђина! Зато је он овде и постављен, да га сви знају.

— Па јесте... А је ли? Шта ти мислиш о њему? Је ли добар?

— Па онако... — зевну кочијаш. — Добар господин, познаје свој посао... Нема ни две године како су га овде послали, а он већ урадио пуно ствари...

— А шта је он тако нарочито урадио?

— Учинио је много добра, нека му Бог да здравље. Довео нам је железничку пругу. Уклонио Хохрихова из нашег среза... А том Хохрихову нико није могао да дохака. Био је лупеж и препредењак, сви пређашњи ишли су му на руку, а кад дође Пасуђин оде Хохрихов дођавола, ни да се помене... Видиш, брате! Пасуђина, брате, нећеш поткупити, аја! Можеш да му понудиш сто, или хиљаду, а он ти неће узети грех на душу... Ајак!

„Хвала богу, што су ме с те стране схватили — мислио је Пасуђин и радовао се у себи. — То је врло лепо.

— Образован господин... — продужи кочијаш: — није горд. Наши ишли код њега да се жале, а он разговара с њима као са господом: са свима се руковао „седите"... Тако вредан и брз. Тај ти ниједну реч не каже полако, већ све фике! фике! Да ти он нешто ногу пред ногу — ни помена — већ све у трку, све у трку! Наши нису стигли честито ни да му кажу, а он „прежи" и право овамо. Дошао и све свршио... није узео ни копејке. Кудикамо бољи од оног, пређашњег! А оно и пређашњи је био добар! Тако наочит, достојанствен, нико од њега није могао јаче да виче у целој губернији... Дешавало се, иде он, а чујеш га на десет километара; али ако хоћеш по спољашности или по унутрашњем, садашњи је кудикамо згоднији. Код садашњег у гла-

ви има стопута више мозга... Једно само не ваља... Врло добар човек, само несрећа: пијаница!

„Дивота!" помисли Пасуђин.

— Откуд ти знаш, — упита он: да сам ја... да је он пијаница.

— Оно, право да кажем, ваше благородије, ја га лично нисам видео пијаног, нећу да лажем, али људи причају. И ти људи нису га видели пијаног, такав га глас бије... Пред светом, или кад оде у госте, на балу, или кад је у друштву, — никад не пије. Код куће љушти... Устане изјутра, протрља очи и прва му је ствар — ракија. Собар му донесе стакло, а он већ друго тражи. И тако тера по цео дан. И ето сад ти буди паметан: пије, и ништа му се не види. Уме да влада собом. Бивало је да се и наш Хохрихов напије, али тада не само свет, већ и пси то виде. А код Пасуђина, ако је теби, то је и њему поцрвенео нос. Затвори се код куће у канцеларију и лоче... Да свет не примети, направио је у столу једну фијоку са цевчицом. Увек у тој фијоци ракија... Нагнеш се на цевчицу, посисаш и пијан... Кад је у колима, исто тако у торби...

„Откуд они знају? — препаде се Пасуђин. Боже мој и све је истина! Каква срамота!

— А није с раскида ни за жене... Угурсуз! (кочијаш се насмеја и одмахну главом). Безобразлук, те још какав! Има он десетак тих жентурина! Две му живе код куће... Једна код њега, она Настасја Ивановна, заузима место економке, друга... како се оно дођавола зове? — Људмила Семјоновна, као бајаги писарица... Најглавнија је Настасја. Што она хоће, он све уради... Окреће га као кучка реп. Она

има највишу власт... Ни њега се толико не боје као ње... Ха... ха... А трећа жентурина станује у Качаљној улици... Срамота!

„Чак им и имена зна, помисли у себи Пасуђин и поцрвене. И ко то зна? Мужик, кочијаш... који никад није ни био у вароши... Како је то одвратно... гадно... ниско...

— Откуд ти то све знаш? — упита он љутитим гласом.

— Причају људи... Ја сâм нисам видео, већ сам слушао од људи. Зар је тешко нешто сазнати? Собару или кочијашу нећеш отсећи језик... Па чак и сама Настасја иде по сокацима и хвали се женама својом срећом. Ништа се не да сакрити од света. Ето тај Пасуђин измислио начин да иде крадом у инспекције... Пређашњи кад је хтео негде да иде, знало се на месец дана, а кад пође галама, грми, звони... да те Бог сачува! Јашу испред њега и позади њега и са стране. Дође где је наумио, испава се, наједе се, напије и почне да се дере по службеној дужности. Промукне, треска ногама, опет се испава и онда истим редом натраг... А садашњи, чим што чује, има ту нарав да пође кришом, брзо, да нико не види и не зна... Смешно... Изиђе не приметно из куће, да га чиновници не виде па на воз... Стигне до станице где треба, и не узме ни пошту, нити каква боља кола, већ сељачка. Завије се ко баба и целог пута шишти ко матор пас, да га не би познали по гласу. Просто да пукнеш од смеја кад људи причају. Иде та будала и мисли да га нико не познаје... А ништа лакше да га позна за сваког иоле паметног човека...

— По чему га познају?

— Врло просто. Раније кад је наш Хохрихов путовао кришом, познавали смо га по тешкој руци. Ако неко удари по зубима, онда је то Хохрихов. А Пасуђина одмах можеш да познаш. Прост путник, просто се и понаша, а Пасуђин није такав да из њега бије простота. Дође, рецимо, на поштанску станицу, и онда почиње. Њему и смрди и загушљиво је и хладно... Дај пилиће, воће и свакојака јела... Онда на станицама и знају: а ко неко зими тражи пилиће и воће, то је онда Пасуђин. Ако неко ословљава са „мили мој” управника поште и шаље свет да му донесе разне ситнице, врло лако може бити да је то Пасуђин. Од њега и не мирише као од других људи и на свој начин леже да спава. Легне на станици на диван, попрска мирисом око себе и нареди да му око јастука мету три свеће. Лежи и чита акта... Онда не само поштар, већ и његова мачка зна ко је то.

„Заиста, заиста... мислио је Пасуђин. — Како да ми то раније не падне напамет!”

— А коме је стало до тога, он и без воћа и пилића зна. Све се јави телеграфом... Кад још ниси ни увио лице ни прерушио се, а овде већ знају да идеш. Чекају. Пасуђин још није ни изишао из куће, а овде посвршавали што треба, све готово! Дође он да их изненади, да их да под суд, или да некога смени, а они му се исмевају. Ето ти си, веле, ваше благородије, дошао изненада, а видиш: код нас све чисто!... Он се окреће, окреће се да оде са оним са чим је и дошао... Још их и похвали, пружи им свима руку и моли за опроштај што их је узнеми-

рио... Ето како! А ти мислиш како? Хо-хо, ваше благородије! Овде је свет препреден, све препреденији од препреденијег! Просто милина видети! Ево да узмемо данашњи случај... Идем ја јутрос празан, а са станице ми лети у сусрет Јеврејин бифеџија. „Куда ћеш, питам ја, ваше јеврејско благородије?” — А он каже: У варош Н. возим вино и закуску. Тамо сад чекају Пасуђина. Зар није препредено? Пасуђин се сада спрема да пође, или завија лице, да га не би познали. Можда већ иде и мисли да нико не зна да он путује, а већ за њега, молићу, спремљено вино, младица, и сир и разне закуске... А? Иде он и мисли: „Обрали сте бостан, децо!”, а деци ни бриге! Нека иде! У њих је давно све прикривено!

— Натраг! — викну промуклим гласом Пасуђин.
— Окрени натраг, животињо!

И зачуђени кочијаш окрете натраг.

ДРАМА

— Павле Васиљиху, дошла тамо некаква дама и пита за вас. — пријављује Лука. — Већ читав сат чека.

Павле Васиљевић тек што је био доручковао. Чувши за даму, он се намргоди и рече:

— Нека иде дођавола! Реци, да сам заузет.

— Она је, Павле Васиљиху, већ пет пута долазила. Вели да је врло нужно да вас види... Само што не плаче.

— Хм... Па лепо, уведи је у кабинет.

Павле Васиљевић није много журио да навуче реденгот, узе у једну руку перо, у другу књигу и, правећи се да је веома заузет, пође у кабинет. Тамо га је већ чекала гошћа, висока, пуна с црвеним меснатим образима и с наочарима, по изгледу врло поштена и одевена боље него што јој је приличило (на њој је био турнир са четири карнера и висок шешир с црвенкастом птицом). Угледавши домаћина она преврну очима и склопи руке у молитву.

— Ви се свакако не сећате мене, поче она високим, мушким тенором, приметно узбуђена.

— Ја... ја сам имала то задовољство да се упознам с вама код Хруцких... Ја сам... Мурашкина...

— А... хм... седите! Чиме могу да вас услужим?

— Видите, ја... ја... продужи дама, седе и још више се збуну. Ви се мене не сећате... Ја сам... Мурашкина... Видите, ја сам велика поклоница вашег талента и увек с насладом читам ваше списе... Немојте мислити да ласкам — не дај Боже... ја само одајем дужно поштовање... Увек, увек вас читам! И ја сам помало ауторка, тојест, наравно... ја не смем себе да назовем списатељком, али опет и моја капља меда је у кошници. Ја сам штампала у разним временима три дечије приче, — ви их, наравно, нисте читали... много сам преводила... и мој покојни брат сарађивао је у „Делу“.

— Тако... е... Чиме могу да вас услужим?

— Видите... (Мурашкина обори очи и порумене.) Ја познајем ваш талент... ваше гледиште, Павле Васиљевићу, и хтела бих да знам ваше мишљење, или боље... да замолим за савет. Ја сам се, морам вам рећи, *pardn pour l'expression*, ослободила бремена једне драме, и хтела бих, пре но што је пошашљем на цензуру, да знам ваше мишљење.

Мурашкина нервозно, с изразом ухваћене птице, потражи по хаљинама и извади велику, дебелу свеску.

Павле Васиљевић волео је само оно што сам напише, туђи списи, које је морао прочитати или слушати, производили су на њега увек утисак топовске цеви управљене у његово лице. Видећи свеску он се предаде и похита да каже:

— Добро, оставите... прочитаћу.

— Павле Васиљевићу, — изговори малаксало Мурашкина, подиже руке и склопи их као за молитву.

— Ја знам, ви сте заузети... вама је сваки минут скуп и ја знам да ви сад у души шаљете мене дођавола, али... будите добри, дозволите да вам сад прочитам моју драму... Будите љубазни...

— Ја бих радо... промуца Павле Васиљевић: — али, госпођо... заузет сам. Ја... ја сад морам да идем.

— Павле Васиљевићу! — зајеча госпођа и њене се очи напунише сузама. — Ја тражим жртву! Ја сам дрска и наметљива, али будите великодушни! Сутра путујем у Казан и хтела бих данас да знам ваше мишљење. Поклоните ми пола сата вашу пажњу... само пола сата! Молим вас.

Павле Васиљевић био је по души слаб и није умео да одбије. Када му се учинило да се госпођа спрема да заплаче и да падне на колена, он се збуну и промрмља изгубљено:

— Добро, извол'те... слушаћу... Пола часа могу.

Мурашкина крикну радосно, скиде шешир и седнувши поче да чита. С почетка је читала о томе како лакеј и собарица спремајући раскошну дворану дуго говоре о госпођици Ани Сергијевној, која је отворила у селу школу и болницу. Собарица је, кад је лакеј изишао, изговорила монолог о томе, да је знање — светлост, а незнање — мрак; затим је Мурашкина вратила лакеја у дворану и пустила га да изговори дуг монолог о господину генералу, који не трпи убеђења своје кћери, спрема се да је уда за богатог камерјункера и налази да је спас народа у потпуној непросвећености. Затим, кад је послуга изишла, појавила се сама госпођица и објавила гледаоцима да није спавала целу ноћ и да је мислила

о Валентину Ивановичу, сину сиромашног учитеља, који без награде помаже своме болесном оцу. Валентин је прошао све науке, али не верује ни у пријатељство, ни у љубав, не види да живот има смисла и жели смрт и зато, она, госпођица, мора да га спасе.

Павле Васиљевић је слушао и с тугом се сећао свог канабета. Он је злобно погледао у Мурашкину, осећао како му у бубне опне удара њен мушки тенор, ништа није разумевао и мислио је:

„Који те ђаво донесе. Баш ми треба да слушам твоју бесмислицу!... Па шта сам ја крив, што си ти написала драму? Боже, како је дебела свеска! Права несрећа!

Павле Васиљевић погледа на зид, где је висила слика његове жене и сети се да му је жена казала да купи и донесе у летовалиште пет метара пантљике, фунту сира и прашка за зубе.

„Да нисам изгубио мустру од пантљике, — мислио је он. — Где сам је само метуо? Чини ми се у плавом прснику... А те проклете муве већ успеле да многим тачкама упљују женин портрет. Треба да кажем Олги да опере стакло... Чита XII појаву, значи да је близу крај првог чина. Зар је по овој врућини и са оваком корпуленцијом, као у ове дебеле жене, могуће надахнуће? Уместо што пише драме боље да једе хладну чорбу од кваса и да спава у подруму...

— Ви не налазите да је овај монолог помало дуг? запита изненада Мурашкина, подигавши очи.

Павле Васиљевић није ни слушао монолог. Он се

збуни и рече тако понизним тоном, као да није госпођа, већ он сам написао тај монолог:

— Није, није, нимало... Врло пријатан...

Мурашкина засја од среће и продужи читање:

„— Ана. — Вас је упропастила анализа. Ви сте исувише рано престали да живите срцем и предали сте се разуму.

— Валентин. — Шта је срце. То је анатомски појам. Као условни термин за оно што називамо осећањима, ја га не признајем.

— Ана (нерасположено). — А љубав? Да није и она продукт асоцијације идеја? Кажите отворено: Јесте ли кадгод волели?

— Валентин (с горчином). — Нећу да позлеђујем старе, још незалечене ране. (Пауза.) О чему ви размишљате?

— Ана. — Мени се чини да сте ви несрећни."

За време XVI појаве Павле Васиљевић зевну и неочекивано шкљоцну зубима као пас кад хвата муве. Он се уплаши од тог непристојног звука и да би га прикрио начини веома пажљиво лице.

„XVII појава... Када ће крај? — мислио је он. — О, Боже мој! Ако се ово мучење продужи још десет минута, викаћу за помоћ... Неиздржљиво!"

Али најзад госпођа поче читати брже и јаче, подиже глас и прочита: „завеса”.

Павле Васиљевић одахну и хтеде да устане, али у истом тренутку Мурашкина је преврнула страницу и продружила да чита...

— Други чин. Позорница претставља сеоску улицу. Десно школа, лево болница. На степеницама болнице седе сељаци и сељанке.

— Опростите... прекиде Павле Васиљевић. — Колико има чиновна?

— Пет, — одговори Мурашкина и одмах, као да се бојала да слушацац не побегне, брзо настави: Са прозора школе гледа Валентин. У дну позорнице виде се сељаци како носе храну у крчму.

Као осуђеник који је уверен у немогућност помиловања, Павле Васиљевић није више чекао краја, није се ни у шта више надао, већ се једино старао да му се очи не заклопе и да му с лица не нестане израза пажње.

Час, када ће госпођа свршити драму и отићи, чинио му се тако далек, да није ни мислио о њему.

— Тру-ту-ту-ту... звонио му је у ушима глас Мурашкине. — Тру-ту-ту... Жжж... ж...

„Заборавио сам да узмем соде — мислио је он. — О чему сам мислио? Јест, о соди... По свему изгледа да имам катар у желутцу... Чудновато: Смирновски по цео дан љушти ракију, па ни до данданас нема катара... Каква је оно птица стала на прозор?... Врабац...”

Павле Васиљевић се упињао да развуче стегнуте слепљене обрве, зевну не отворивши уста и погледа на Мурашкину. А она се замаглила, љуљала се у његовим очима, постала трглава и главом упрла у таваницу...

— Валентин. — Не, дозволите да одем...

— Ана (уплашено). — Зашто?

— Валентин (за себе). — Она је побледела! (њој) Не гоните ме да објасним разлог. Ускоро ћу умрети и ви нећете сазнати тај разлог.

— Ана (после паузе). — Ви не можете отићи...

Мурашкина поче да се надувава, наду се као нека грдосија и стопи се са сивим ваздухом кабинета; једино се видело како јој се мичу уста; затим одједном је постала мала као мала боца, заљуља се и заједно са столом оде у дубину собе...

— Валентин (држи Ану у загрљају). — Ти си ме васкрсла, показала си ми смисао живота. Ти си ме обновила, као што пролетња киша обнавља пробужену земљу! Али... касно, касно! Моје груди разрива неизлечива болест...

Павле Васиљевић се трже и устави се избледелим, мутним очима на Мурашкиној; један минут гледао је непомично, као да ништа не разуме...

— Појава XI. Пређашњи. Барон полициски писар са жандарима...

— Валентин. — Водите ме!

— Ана. — Ја га не дам! Водите и мене! Да, водите и мене! Ја га волим, волим га више него живот!

— Барон. — Ана Сергијевна, ви заборављате да тим губите свог оца...

Мурашкина се опет стала надимати. Дивље осврнувши се, Павле Васиљевић се подиже, крикну грудним, непријатним гласом, дохвати са стола тешки притискач и не појимајући самога себе, замахну што игда може и удари Мурашкину по глави...

— Вежите ме, ја сам је убио! — рече он после једног минута послужи која је дотрчала.

Порота га је ослободила.

УМЕТНИЧКО ДЕЛО

Држећи под пазухом нешто завијено у 223-ћи број „Берзанског гласника“, Саша Смирнов, јединац син у матере, начини кисело лице и уђе у кабинет доктора Кошељкова.

— А, драги младићу! — пресрете га доктор. Но, како се осећате? Шта нам добро доносите?

Саша затрепта очима, мету руку на срце и рече узбуђеним гласом:

— Поздравила вас је, Иване Николајевићу, мамица и рекла да вам захвалим. Ја сам јединац син у матере и ви сте ми спасли живот... излечили ме од опасне болести... и ми обоје не знамо како да вам се благодаримо.

— Доста, младићу, — прекиде га доктор топећи се од задовољства. — Ја сам урадио оно што би и сваки други учинио на мом месту.

— Ја сам јединац у матере... Ми смо сиромашни људи и наравно не можемо да вас платимо за ваш труд... нама је то врло мучно, докторе, па вас, мамица и ја... јединац син у матере, врло много молимо да примите у знак захвалности... ову ствар, која је... ствар врло драгоцене, од старинске бронзе... ретко уметничко дело.

— Нисте требали! — љутну се доктор. Зашто то?

— Не, молим вас, не одбијајте... — продужи да брбља Саша развијајући свежањ. Ако одбијете увредићете и мене и мамицу... Врло лепа ствар... од старинске бронзе... Остала нам је од покојног татице и ми смо је чували као драгу успомену... Мој татица је скупљао старинску бронзу и продавао је љубитељима... Сад и мамица и ја то исто радимо...

Саша разви ствар и са тријумфом је постави на сто. То је био онизак свећњак од старинске бронзе, уметнички рад. Престављао је групу: на пједесталу су стајале две женске фигуре у Евином костиму и у позама за чији опис ја немам ни смелости ни потребног темперамента. Фигуре су се кокетно смешиле и уопште изгледало је, кад не би морале да држе свећњак, да би скочиле са пједестала и у соби начиниле такав покор, о коме је, читаоче, чак и мислити непристојно.

Погледавши поклон, доктор се лагано почеша иза уха, уздахну и неодлучно убриса нос.

— Јесте, ствар одиста дивна, — промрмља он: — али... како да кажем онако... сувише нелитерарна... То није већ деколте, него ђаво би га знао шта је...

— Јесте, али зашто?

— И она змија што је преварила Адама не би измислила ништа гадније. Видиш, метути на сто оваку фантасмагорију, значи загадити цео стан.

— Како, ви докторе, чудно гледате на уметност! — наљути се Саша! Забога то је уметничка ствар, погледајте! Толико лепоте и финоће, да се човеку душа пуни узвишеним осећањима, а у грлу застају

сузе! Кад човек види такву лепоту, заборави све земаљско... Погледајте, колико покрета, колико ваздуха, израза.

— Све ја то врло добро знам, драги мој, — прекиде га доктор: али забога ја сам човек с породицом, код мене овде трче дечица, долазе даме...

— Наравно ако посматрамо са тачке гледишта гомиле, — рече Саша — онда наравно ова високо уметничка ствар преставља се у другој светлости... Али, докторе, будите виши од гомиле, тим пре што ћете одбијањем дубоко огорчити и мене и мамицу. Ја сам јединац у матере... ви сте ми спасли живот... Ми вам дајемо најдражу за нас ствар и... ја жалим једино што немате пар за овај свећњак...

— Хвала, голубе, веома сам благодаран... Поздравите мамицу, али побогу, сами пресудите. Код мене овде трче дечица, долазе даме... Но, уосталом, нека остане. Видим да вам не вреди објашњавати.

— И не треба објашњавати, — обрадова се Саша. — Овај свећњак метите ви ту поред вазе. Штета што нема пара! Каква жалост! Е, збогом, докторе!

Пошто је Саша отишао, доктор је дуго гледао у свећњак, чешао се у мислима иза уха и размишљао.

„Нема спора, ванредна ствар, — мислио је он: — штета је бацити је... А задржати је код куће није могуће... Хм... То је проблем. Коме да је поклоним, да је жртвујем.”

После дугог размишљања, он се сети свог доброг пријатеља, адвоката Ухова, коме је био дужан за парницу.

— Одлично, — одлучи доктор. — Њему је, као пријатељу, незгодно да од мене узме новац, и биће

врло лепо ако му ја поклоним ову ствар. Однећу му ту ђаволију. Он је иначе бећар и лакомислен...

Не одлажући тај чин за доцније, доктор се обуће, узме свећњак и пође Ухову.

— Здраво, пријатељу, рече он затекавши адвоката код куће. — Ево ме... Дошао сам да ти благодарим, брате, за твој труд... Кад нећеш да узмеш новац, онда узми ову стварчицу... Погледај брате... Ствар... дивота једна!

Видевши свећњак адвокат паде у усхићење.

— Како дивна ствар! закикота се он. — Ах ђаво да га носи, како су, врагови једни, измислили само овако што! Дивно! Изванредно! Где си набавио ову дивоту?

Пошто је излио своје усхићење, адвокат плашљиво погледа на врата и рече:

— Него ти, брате, носи свој поклон. Ја га нећу узети.

— Зашто? — уплаши се доктор.

— Зато... Код мене долази мати, клијенти... па срамота ме је и од послуге.

— Не, не, не... Не смеш одрећи! — замлатара доктор рукама. То би била свињарија с твоје стране! Ствар је уметничка!... колико покрета... израза... Нећу ни да разговарам. Увредићеш!

— Да је замазано, или бар да су метути смокови листови...

Али доктор још јаче замлатара рукама, излете из Уховљевог стана и задовољан што се ослободио поклона, пође кући.

По његовом одласку, адвокат стаде разгледати свећњак, пипати га са свих страна прстима и, као

и доктор, дуго је лупао главу питањем: шта да уради са поклоном?

„Дивна ствар, — мислио је он: — штета је баци-ти је, а држати је код куће није пристojно. Најбоље... поклонити је некоме... Ето да однесем вече-рас овај свећњак комичару Шашкину. Тај угурсуз воли овакве ствари, а уз то данас му је и корис-ница...”

Речено — учињено. Увече је брижљиво завијени свећњак био однесен Шашкину. Целе вечери у ње-гову гардеробу улазили су мушкарци да се нагле-дају поклона. Све време у гардероби је владао оду-шевљен кикот и смех, налик на рзање коња. Ако би нека од глумица дошла до врата и упитала: је ли слободно? одмах би се чуо промукли глас коми-чара:

— Не, не, драга моја! Нисам обучен!

После претставе комичар слеже раменима, раз-махну рукама и рече:

— Куда да метем ову гадост? Ја станујем у при-ватној кући. Долазе ми глумице! Није то фотогра-фија, па да је метнеш у фијоку од стола.

— А ви је, господине, продајте, — посаветова власуљар који је свлачио комичара. — Овде у пред-грађу има једна старица, која купује старинску бронзу... Отидите и питајте за Смирнову... Њу свако зна...

Комичар послуша...

После два дана седео је доктор Кошељков у свом кабинету и наслонивши прст на чело размишљао је о киселини у стомаку. Одједном отворише се врата и у кабинет улете Саша Смирнов. Он се смешио,

сијао се и цела његова појава одавала је задовољ-ство...

У рукама је држао нешто завијено у новину.

— Докторе, поче он задихано. Замислите моју радост. За вашу срећу, нама је пошло за руком да нађемо пар вашем свећњаку!... Мамица је срећ-на... Ја сам јединац у матере... Ви сте ми спасли живот...

И Саша, дрхтећи од осећања захвалности, мету испред доктора свећњак. Доктор отвори уста, хте-де нешто да каже, али не рече ништа: језик му се одузео.

ОРДЕН

Наставник ниже војне гимназије, чиновник четрнаесте класе Лав Пустјаков, становао је заједно са својим другом, поручником Љеденцовим. Њему се он и упути изјутра на Нову годину.

— Видиш, у чему је ствар, Гриша — рече он поручнику после уобичајеног новогодишњег поздрава. — Ја те не бих узнемиравао да није крајња нужда. Позајми ми, голубе, за данас, твога Станислава. Данас, видиш, ја ручам код трговца Спичкина. А ти знаш тог подлаца Спичкина: он страшно воли ордене и поготову сматра за ниткове све оне код којих ништа не виси о врату, или о рупици капута. А уз то он има и две ћерке... Насћу, знаш, и Зину... Говорим ти као другу... Ти ме разумеш, мили мој! Деде, смилуј се!

Све ово изговорио је Пустјаков муцајући, црвенећи и плашљиво гледајући на врата. Поручник га је изгрдио, али је дао пристанак.

У два сата поподне Пустјаков се возио Спичкину и раскопчавши мало бунду гледао је у своје груди. На грудима је блистао у злату и преливао се у емаљу туђи Станислав.

„Некако човек осећа више поштовања према самом себи! — мислио је професор, искашљујући се.

— Мала стварчица, пет рубаља, не вреди више, а какве само фуроре прави.”

Стигавши пред кућу Спичкина, он је раскопчао бунду и стао лагано да исплаћује кочијаша. Учини му се, да се кочијаш, спазивши његове еполете, дугмета и Станислава, просто скаменио. Пустјаков се накашља задовољан самим собом и уђе у кућу. Скинувши у претсобљу бунду, он погледа у дворану. Тамо је за дугим столом за ручавање седело већ око петнаест особа и ручало. Чуо се разговор и звекет посуђа.

— Ко је то звонио, чуо се глас домаћина. — О, Лаве Николајевићу! Изволите! Мало сте одоцнили, али не мари... Тек што смо сели за сто.

Пустјаков истури напред груди, подиже главу и трљајући руке уђе у дворану. Али ту он виде нешто ужасно. За столом, поред Зине, седео је његов колега из гимназије, наставник француског језика, Транблан. Показати Французу орден, значило би изазвати масу веома непријатних питања, значило би осрамотити се до века, обрукати се... Прва мисао Пустјакова била је да скине орден и да побегне на траг, но орден је био чврсто пришивен, а отступање је већ било немогуће. Брзо је сакрио десном руком орден, погурио се, поклонии се невешто свима и ником не пруживши руку, сручио се на слободну столицу управо према колеги Французу.

„Мора да је пијан!” — мислио је Спичкин, гледајући његово збуњено лице.

Пред Пустјакова ставише тањир супе. Он узе левом руком кашику, но сетивши се да није пристојно

јести левом руком у отменом друштву, изјави да је већ ручао и да неће јести.

— Ја сам већ јео... Merci... — промрмља он. — Био сам у посети код деде, протојереја Јељејева и он ме је замолио... овај... да ручам.

Душа Пустјакова испуни се тешком тугом и злобним једом: супа је укусно мирисала, а кувана јесе-тра пушила се необично привлачно. Наставник је покушавао да ослободи десну руку и да сакрије орден левом, али се то показало незгодно.

„Приметиће... Била би пружена рука преко целих груди, као да хоћу да певам. Господе, само да се овај ручак брзо сврши. Јешћу већ у гостионици.”

После трећег јела, он плашљиво, једним оком, погледа у Француза. Трамблан због нечега врло збуњен, гледао је у њега и такође није ништа јео. Кад им се сусретоше погледи обојица се још више збунише и оборише очи у празне тањире.

„Приметио је подлац! — мислио је Пустјаков. — По носу му видим, да је приметио. А он је, хуља једна, смутљивац. Сутра ће испричати директору!”

Домаћин и гости појели четврто јело, појели, хвала богу, и пето...

Дигао се неки високи господин са широким, длакама обраслим ноздрвама, кукастим носем и од природе зачкиљеним очима. Он се погладио по глави и објавио:

— Е-е-е... еп... еп... епредлажем да се испије у здравље наших дама.

Гости се подигоше са шумом и дохватише чаше. Громко „ура” разлеже се по свим одајама. Даме су

се осмехивале и пружале руку да се куцну. Пустјаков се дигао и узео своју чашу у леву руку.

— Лаве Николаићу, будите добри и дајте ову чашу Настасји Тимофејевној, — рече му неки мушкарац дајући му чашу. — Натерајте је да испије!

Овога пута је Пустјаков на свој велики ужас морао да упосли и своју десну руку. Станислав са светло црвеном лентом угледао је најзад светлост и за-сијао. Наставник је пребледео, сагао главу и уплашено погледа на страну Француза. Овај је гледао на њега зачуђеним и питајућим погледима. Усне су му се лукаво смешиле и са лица је лагано нестајало збуњености...

— Јулије Августовићу! — обрати се домаћин Французу. — Дајте ову боцу коме треба!

Трамблан је неодлучно пружио десну руку према боци и... о среће! Пустјаков је видео на његовим грудима орден. И то не Станислава, већ читаву Ану! Дакле и Француз је варао. Пустјаков се насмеја од задовољства, седе на столицу и испружи се... Сада више није било нужно скривати Станислава! Обојица су упали у исти грех и онда нико неће достављати и срамотити...

— А-а-а... хм! — промрмља Спичкин, видевши орден на грудима наставника.

— Да, рече Пустјаков. — Чудна ствар, Јулије Августовићу! Како је мало било код нас одликовања пред празнике! А колико је нас, па добили само ви и ја. Чуд-на ствар!

Трамблан весело климну главом и истури напред леву рупицу на капуту на којој се црвенила Ана 3-ћег степена.

После обеда Пустјаков је ишао по свима собама и показивао госпођицама орден. У души му је било лако, пријатно, и ако је у стомаку осећао завијање од глади.

„Да сам само знао, — мислио је он завидљиво погледајући на Трамблана који је разговарао са Спичкином о орденима: — Ја бих Владимира обесио. Али де, кад се нисам сетио!

Једино та мисао мучила га је. Иначе је био потпуно срећан.

ЧИНОВНИКОВА СМРТ

Једне врло лепе вечери, исто тако лепа екутор, Иван Дмитрић Червјаков, седео је у другом реду фотеља и гледао кроз доглед „Корневиљска звона“. Гледао је и осећао се на врхунцу среће. Али изненада... У приповеткама често сусрећемо то „изненада“. Писци су у праву: живот је тако пун изненађења! Али изненада његово се лице намрштило, очи упола затвориле, дисање се зауставило... скинуо је доглед с очију, нагао се и... а — пћи!!! Кинуо, као што видите. Кијати није забрањено никоме и нигде. Кијају и мужици и шеф полиције, а понекад чак и чиновници треће класе. Сви кијају. Червјаков се није нимало збунио, убрисао се марамицом и као васпитан човек погледао је око себе: да није случајно узнемирио кога својим кијањем? Али сад се тек збунио. Видео је да је старчић, који је седео испред њега у првом реду фотеља, брижљиво брисао рукавицом своју ћелу и врат и нешто гунђао. У старчићу Червјаков упозна статског генерала Бризжалова који је служио у министарству саобраћаја.

„Попрскао сам га! — помисли Червјаков. — Није мој шеф, туђ, али ипак није згодно. Треба се извинити.“

Червјаков се накашља, наже се горњим делом тела напред и шану генералу на ухо:

— Извините, ваше превасходство, ја сам вас испрскао. Учинио сам случајно...

— Ништа, ништа...

— Тако вам Бога опростите. Та ја... нисам хтео.

— Ах, седите, молим вас. Оставите ме да слушам!

Червјаков се збуну, глупо се осмехну и поче гледати на позорницу. Гледао је он, али више није осећао блаженство. Почело га је мучити неспокојство. За време одмора он се приближио Бризжалову, ишао поред њега и савладавши плашљивост, промрмљао:

— Ја сам вас испрскао, превасходство... Опростите... Богами... нисам имао намеру...

— Ал, којешта... Ја сам већ заборавио, а ви све о томе! — рече генерал и нестрпљиво задрхта доњом усном.

„Заборавио, а у очима му злоба”, помисли Червјаков и подозриво погледа на генерала. — Неће ни да говори. Треба му објаснити, да ја никако нисам хтео... да је то природни закон, јер ће помислити да сам хтео плунути. Сад не мисли, али ће после мислити.

Дошавши кући Червјаков исприча жени о својој недаћи. Жена, како му се учинило, сувише је лакотомислено гледала на тај догађај; она се прво била уплашила, а затим кад је чула, да Бризжалов „није наш”, умирила се.

— Па ипак отиди и извини се... — рече она. — Мислиће да не умеш да се понашаш у друштву!

— То је баш оно! Извињавао сам се, а он некако чудно... ниједне честите речи да каже. А није било ни времена за разговор.

Сутрадан Червјаков обуче нов мундир, потшиша се и пође Бризжалову да се објасни. Ушавши у генералову собу за примање он угледа тамо много молилаца, а међу молиоцима и самог генерала, који је већ почео да прима молбе. Испитавши неколико њих, генерал управи поглед и на Червјакова.

— Синоћ у „Аркадији”, ако се сећа, ваше превасходство, — поче да рапортира езекутор: — ја сам кинуо и... нехотице попрскао вас... Опрос...

— Којешта... Оставите се забога! Шта ви желите? — обрати се генерал следећем молитељу.

„Неће да говори! — мислио је Червјаков, пребледевши. — Дакле, љути се... Не, то не може тако остати... Објаснићу му...”

Кад је генерал завршио разговор и с последњим молиоцем и пошао у унутрашња одељења, Червјаков коракну за њим и промрмља:

— Ваше превасходство! Ако досађујем вашем благородију, ја то чиним, могу рећи, једино из осећања кајања! Није намерно, сами изволите видети!

Генерал искриви зловољно лице и одмахну руком.

— Па ви се просто потсмевате, драговићу, — рече он и ишчезе из врата.

„Какво потсмевање? — помисли Червјаков. — У свему томе нема никаквог потсмевања! Генерал, па не може да разуме! Кад је тако, онда нећу више ни да се извињавам таквом фанфарону! Нека га ђаво носи. Написаћу му писмо, али нећу ићи. Богами, нећу ићи!”

Тако је мислио Червјаков идући кући. Али није написао писмо генералу. Мислио је, мислио, али никако није могао да измисли то писмо. Свршило се на томе што је сутрадан отишао да му објасни.

— Ја сам долазио јуче да узнемирим ваше преваходство, — замуца он кад генерал управи на њега питајући поглед: — не зато да се исмевам, као што сте ви изволели рећи. Ја сам се извињавао зато што сам кинувши попрскао вас... а нисам ни мислио да се исмевам... Смем ли ја да се исмевам? Кад би се ми потсмевали, онда, значи, никаквог поштовања према личностима... не бисмо имали...

— Напоље! — грмну одједном генерал који је сав био помодрео и дрхтао.

— Шта?... — запита шапатом Червјаков сав клоуно од ужаса.

— Напоље! — понови генерал трескајући ногама.

У утроби Червјакова нешто се прекиде. Ништа не видећи, ништа не чујући, он се упути вратима, изиђе на улицу и оде посрћући...

Дошавши несвесно кући, не скидајући мундир, леже на диван и... умре.

О ЗАДУШНИЦАМА

За певницом стоји клисар Отлукавин и држи у својим испруженим дебелим прстима — изгрижено гушчије перо. Његово ниско чело је намрштено, нос му се прелива у свима могућим бојама, почињући од црвене па до модрикасте.

Пред њим, на кожном повезу Цветног Триода, леже две хартијице. На једној је писало „за здравље“, на другој — „за упокој“ — а испод оба наслова је по један низ имена... Поред певнице стоји мала старица са забринутим лицем, и са упртњачом торбом на леђима. Замислила се...

— Кога ћеш још? — пита црквењак, лено се чешући иза увета. — Смисли брже, стрина, јер ја немам кад, сад морам часове да читам.

— Одмах, пријане... Но, пиши... За здравље рабова Божјих: Андреје са дечицом... Митрија, па опет Андреје, Антипа, Марије...

— Чекај, куд летиш... Нико те не јури, полако!

— Јеси ли написао Марију? Садекана Кирила, па Гордија, новопрестављеног младенца Герасима, Пантелију... Јеси л' записао покојног Пантелију?

— Чекај... Па је л' умро Пантелија?

— Умро је... — уздише старица.

— Па што онда кажеш да га „за здравље” запишем? — љути се клисар, прецртавајући Пантелију, и преносећи га на хартију — „за упокој”. — Ето, видиш... Ти, стрина, лепо говори, немој да се буниш. Кога ћемо још „за упокој”?

— За упокој? Чекај... одмах... Пиши... Ивана, Авдотју, па Дарју, Јегора... Запиши... војника Захара... Како је отишао у службу још пре четири године, од то доба ни гласа, ни јава од њега...

— Значи, умро је?

— А ко га зна! Можда је и умро, а можда није... Ти га запиши...

— Куд да га запишем? Ако је рецимо, умро, онда за упокој, а ако је жив, онда за здравље... Мука с вама простацима!...

— Хм!... Ти га, синовче, на обе хартијице запиши, па ће се после видети. Њему је, брате, свеједно, ма где га записао: он је и онако пропалица — ништа од њега... Јеси л’ записао? Садекана за упокој Марка, Левонтија, Арину... па ето и Кузму и Ану... па болесну Федосју...

— Болесну Федосју за упокој? Их!

— Па зар ти мене за упокој? Јеси л’ ти луд мајци, шта ли ти је?

— Их, брате! То си ме ти, кукумавко, збунила. Кад још ниси умрла, а ти брате, кажи лепо, да ниси умрла, а не да срљаш у „заупокој”! Само ме буниш! Сад да бришем ову Феодосју, па на друго место да попуним... сву сам хартију избрљао! Слушај сад, да ти прочитам... За здравље Андреје, Дарје са чедом, паки Андреје, Антипија, Марије, Кирила, упокојеног младенца Гера... Охо, чекај... молим

те, како је доспео овамо тај Герасим? Новопрестављени покојник, а он овде „за здравље”! Сасвим си ме збунила, грдна не била!

Клисар маше главом, прецртава Герасима и преноси га у одељак „за упокој”.

— Пази сад! За здравље Марије, Кирила, војника Захара... Кога још?

— Јеси записао Авдотју?

— Авдотју... Хм!... Авдотју... Евдокију... — прегледа клисар обе хартијице. — Сећам се да сам је записао, а сад, ђаво би је знао... никако не могу да је нађем где је... А, ево је! За упокој је записана!

— Авдотју за упокој? — чуди се старица. — Нема ни година дана како се удала, а ти је већ сарањујеш! Ти, брате, и сам бркаш, а на мене вичеш! Ти лепо, побожно пиши, а ако будеш у срцу злобу имао, онда ђаволу радост причињаваш. То тебе ђаво води и омета...

— Чекај, не сметај ми...

Клисар се мршти, па, размисливши, прецртава Авдотју на „заупокојном” листићу. Перо на слову „д” зацврча и начини огромну мрљу. Клисар се збуњује па се чеше иза врата.

— Ондак ћемо Авдотју одавде да избацимо... — мрмља он збуњено: — па да је запишемо тамо... Хоћемо ли тако? Чекај, ако је метнемо тамо, онда за здравље, а овамо је за упокој душе... Сасвим си ме збунила! Па и овај војник Захарија се сад нашао тамо... Ђаво га однео... Ништа не разумем! Морам поново...

Клисар отвара фијоку и вади одавде осмину табака чисте хартије.

— Избаци Захарију, кад је већ тако... говори старица — Бог с њим, избаци га...

— Не причај!

Клисар полако замаче перо у мастило, и преписује имена с обе хартијице на нову хартију.

— Ја ћу их све ђутуре записати, — говори он: — а ти носи ово оцу ђакону... Нека он види, ко је жив, а ко је мртав, он је богословију свршио, а ја та посла... да ме убијеш, ништа не разумем.

Старица узима хартију, даје клисару излизан бакарни новац од једне и по копејке, па прилази ситним корацима олтару.

ХИРУРГИЈА

Самоуправна болница. За време осуства лекара, који је отишао да се жени, болеснике прима лекарски помоћник Курјатин, дебео човек, четрдесет година у изношеној платненој блузи и излизаним панталонама од трикоа. На лицу израз осећања дужности и пријатности. Између кажипрста и средњег прста леве руке — цигара, која шири смрад.

У собу за примање болесника улази црквењак Вонмигласов, висок, здепаст старац у мркој мантији са широким кожним појасом. Десно око му је превучено белим и полузатворено, на носу брадавица, издалека налик на велику муву. Црквењак један тренутак тражи икону, и не наставши је, крсти се према стаклу с карболним раствором, затим вади из црвене марамице поскурицу и поклонивши се меће је пред лекарског помоћника.

— А-а-а, моје поштовање! — зева помоћник. — Шта извољевате?

— Сретна вам света недеља, Сергије Кузмићу... Дођох вашој милости. Лепо је и тачно, да простите, речено у псалтиру: „Пиће моје с плачем мешах”. Седнем ономад с мојом бабом да пијем чај и — ни дај Боже, ни капљице, ни мрвице, просто да легнем

и изданем... Сркнеш мало — аја ни помена! А осим што у самом зубу, већ и цела ова страна... Све штреца, штреца! Пређе у уво, да простиш, као да је у њему ексер, или нешто друго: тако сева, сева! Сагрешисмо и безаконовасмо... Јер стидним гресима окаљах душу своју и у лењости живот свој проведох... Због грехова је то, Сергије Кузмићу, због грехова... Отац попа кори ме после литургије: „Теби се језик завезао, Јефиме, и уњкаш. Певаш, а ништа се не разуме.” А какво ми је, судите и сами, ту појање кад не могу да отворим уста, све отебло, да простите, и целу ноћ нисам спавао...

— Па да... Седите... Отворите уста!

Вонмигласов седе и отвори уста.

Курјатин се мршти, гледа у уста и међу пожутелим зубима од година и дувана, угледа један зуб шупаљ на два места.

Отац ђакон су рекли да мећем ракију с реном — није помогло. Гликерја Анисимовна, нека им Бог да здравље, дали су ми да носим око руке узицу из Свете Горе и рекли су да топлим млеком испирам зуб, а ја, право да кажем, метнуо сам узицу, а што се тиче млека нисам послушао: бојим се Бога, пост...

— Предрасуда... (пауза) Треба га извадити, Јефиме Михејићу.

— Ви боље знате, Сергије Кузмићу. За то сте ви и учеван, да ту ствар разумете онако како је, да ли треба вадити, или капљицама или нечим другим... За то сте ви, добротворитељи, и постављени, нека вам Бог да здравља, да се ми за вас и дан и ноћ, оци рођени, до гроба живота...

— Ситница... — прави се помоћник скроман, прилази орману и претура по инструментима. Хирургија — ситница... Ту ти је све навика, чврстина руке... Док пљунеш... Ето ономад, као и ви, довео се у болницу властелин Александар Иванић Египатски... Такође зуб... Образован човек за све се распитује, у све улази како и зашто... Рукује се и титулише... Живео седам година у Петрограду, све професоре консултирао... Дуго смо ми тако с њим... а он ме преклиње Богом: извадите ми га ви, Сергије Кузмићу! Зашто да га не извадим? Може се извадити. Само ту треба разумевати, без разумевања нема ништа... Има разних зуба. Један вадиш кљештима, други козјом ножицом, трећи кључем... Како коме...

Помоћник узима козју ножицу, гледа је упитно један минут, затим је оставља и узима кљеште.

— Де, отворите мало више уста... — говори он и прилази с кљештима црквењаку. — Сад ћемо ми њега... зачас... док пљунеш... Само да расечем десни... да начиним тракцију по вертикалној оси и готово... (реже десни).

— О ви наши добротвори... Нама будалама ни на крај памети, а вас је Господ просветио...

Немојте филозофирати кад су вам уста отворена... Овај се лако може извадити, али има и таквих од којих је остала само шкрботина. Овај је готов — док пљунеш... (намешта кљеште). Станите, не мичите се... Седите мирно... За трен ока... (прави тракцију). Главно, да га што дубље ухватим (вуче)... да се круница не сломије...

— Ах, оци наши... Мајко пресвета... Ввв...

Ни тамо... ни овамо... Како онда да га извучем? Не хватајте рукама! Пустите руке! (вуче). Сад ће... Ево... ево... Богами није то баш лака ствар...

— Светитељи... родитељи... (јауче). Ангели! Јао-јао... Та чупај га, чупај! Зашто вучеш пет година?

— Е, то није проста ствар... то ти је хирургија... Не може то одједаред... Сад ће, сад ће...

Вонмигласов диже колена до лаката, мрда прсти-ма, буљи очи, испрекидано дише... На поцрвенелом лицу избија зној, у очима сузе... Курјатин стеже, скакуће пред црквењаком и вуче... Пролази мучно пола минута... и кљеште оклизну са зуба. Црквењак скаче и трпа прсте у уста. У устима налази зуб на старом месту.

— Зар се тако вуче! — говори он плачућим и у исто време потсмешљивим гласом. Дабогда те тако вукли на оном свету. Хвала лепо! Кад не умеш да вадиш, онда немој ни да почињеш... Излудећу...

— А ти, што хваташ рукама? — љути се болничар. — Ја вучем, а ти ме под руку гураш и говориш разне глупости... Будало!

— Ти си будала!

— Ти мислиш, гејаче, да је лако извадити зуб? Пробај само! Није то да се попнеш на звонару и да удараш у звона! (подражава га) „Не умеш, не умеш!” Ти ћеш да ме учиш! Хајде... Вадио сам зуб... господину Египатском, Александру Иванићу, а он ништа, ни речи. Финији човек од тебе, па не хвата рукама... Седи! Седи, теби говорим!

— Излудећу... Пустите да дођем себи... Ох! (сед-

не). Не вуци тако дуго, већ вади. Не вуци, него вади... Одједанпут!

Зар ти да ме учиш! Боже, Боже, ала је ово глуп свет! Живи ти са таквима, па ће куга да те умори!... Отвори уста... (намешта кљеште). Хирургија, брате, није мачији кашаљ... Није то певати за певницом... (прави тракцију). Не вуци ме... То ти је неки матор зуб, пустио дубоко корен... (вуче). Не мичи... тако... тако... Не мичи се... Но... но... (чује се неко крцкање). Знао сам да ће тако бити.

Вонмигласов седи један тренутак непомично, потпуно неосетљив. Ошамућен је... Очи му тупо гледају у даљину, на бледом лицу зној...

— Требо сам козју ножицу... мрмља болничар. — Откуд да се догоди!...

Дошавши себи, црквењак стрпа прсте у уста и на месту оболелог зуба нађе два оштра крндака

Губ-бава несрећо... — изговори он. Ко вас постави овде, Ироди једни, да главе изгубимо!

— Де, још ме грди!... — мрмља болничар остављајући кљеште у орман. Глупаче... Мало си ти батина појео у богословији!... Господин Египатски, Александар Иванић, живео је седам година у Петрограду... образовање... једно само одело кошта га сто рубаља... и он није псовао! А каква си ти мустра? Неће ти бити ништа, нећеш црћи!

Црквењак узима са стола своју поскурицу и држећи руку на образу одлази одакле је и дошао...

ВИНТ

Једне ружне јесење ноћи Андрија Степановић Пересолин, возио се из позоришта. Возио се и размишљао о користи, коју би пружила позоришта кад би се у њима давали комади моралне садржине. Проставши поред канцеларија управе он престаде да мисли о користи и поче гледати у прозоре куће, у којој је он, да се изразимо језиком песника и морнара, управљао крмом. Два прозора, која су гледала из дежурне собе, била су јако осветљена.

„Зар се они досад петљају с рачуном? — помисли Пересолин. — Тамо су њих четири будале и досад нису свршили! Још ми то треба да помисли свет да им и ноћу не дам мира. Идем да их отерам... Заустави, Гурије!

Пересолин изиђе из фијакера и пође у управу. Главна врата била су закључана, а задњи улаз, који је имао само једну покварену резу, био је широм отворен. Пересолин се користи последњим и већ после једног минута стајао је пред вратима дежурне собе. Врата су била мало отшкринута и Пересолин, погледавши унутра, угледа нешто необично. За столом, претрпаном многим рачунским листовима, при светлости двеју лампи, седели су четири чиновника и играли карте. Занети, непомишни,

с лицима зелено осветљеним од абажура, они су потсећали на чаробнике из прича, или, не дај Боже, на коваче лажног новца. Још тајанственијим чинила их је њихова игра. Судећи по њиховим манирима и карташким терминима, које су они понекад изговарали, то је био винт; судећи по свему ономе, што је чуо Пересолин, та се игра није могла назвати ни винтом, нити уопште игром карата. То је било нешто нечувено, чудно и тајанствено. У чиновницима Пересолин је познао Серафима Звиздуљина, Степана Кулакевића, Јеремију Недојехова и Ивана Писуљина.

— Како то подилазиш, ђаволе холандски, — љути се Звиздуљин и љутито погледа свога партнера прекопута. Зар се може тако подићи? Ја држим у рукама голог Дорофејева, Шепељева са женом, па Шопку Јерлакова, а ти подилазиш Кофејкином. Изгубили смо и једног и другог. Требао си, шупља главо, да пођеш Поганкином.

— Па шта би онда било? — издра се партнер. — Пошао би Поганкином, а Иван Андреић има у рукама Пересолина.

— „Зашто су уплели моје име... слеже раменима Пересолин. — Не разумем!”

Писуљин је понова поделио карте и чиновници су продужили:

— Државна банка...

— Два... Пореска управа...

— Без адута...

— Ти без адута?? Хм! Губерниска управа — два — гине — и тај гине! Малочас сам остао без шти-

ха на Министарству просвете, сад сам платка на Губерниској управи. Пљујем!

— Фус од Министарства просвете!

„Не разумем!” прошапта Пересолин.

— Полазим државним... Бацај, Вања, неког титуларног или губерниског.

Шта ће нам титуларни? Узећемо их Пересолином.

— А ми ћемо твога Пересолина по глави... Код нас је Рибњиков. Остаћете без три штиха! Бацајте Пересолинку! Не треба да чувате ту бештију за сечење!

„Дирају и у моју жену”... — помисли Пересолин.
— „Не разумем.”

И не желећи да и даље остане у недоумици, Пересолин отвори врата и уђе у дежурну собу. Да се пред чиновницима појавио сам ђаво с роговима и репом, не би их тако изненадио и уплашио, као што их је уплашио и изненадио управник. Да се пред њих појавио рачуноиспитач који је умро прошле године и проговорио им гробним гласом: „Пођите за мнош, анђели, на место спремљено за лупеже”, и да је дахнуо на њих гробном хладноћом, они не би тако пребледали, као што су пребледали видевши Пересолина. Недојехову је чак и крв пошла из носа од престрављености, а Кулакевићу је почело да бубња у десном уву и машина му се сама од себе откопчала. Чиновници побацаше карте, устадоше лагано и разрогачено гледали су у под. Један тренутак владала је тишина у дежурној соби.

— Лепо ми ви преписујете! — поче Пересолин. — Сад је појмљиво што ви толико развлачите с обрачуном... Шта сте сад радили?

— Само смо за тренутак, благородије... — прошапта Звиздуљин, — разгледали фотографије... Да одахнемо...

Пересолин приђе столу и лагано слеже раменима. На столу су лежале не карте, већ фотографије уобичајеног формата, скинуте с картона и прилепљене на карте за играње. Слика је било много. Разгледајући их, Пересолин спази себе, своју жену, много својих потчињених и познаника...

— Каква је то глупост... Како ви то играте?

— То нисмо ми измислили, благородије... Не дај Боже... Само смо узели за пример...

— Де објасни, Звиздуљине! Како сте играли? Ја сам све видео и чуо како сте ме тукли Рибњиковом... Шта се устежеш! Та нећу те појести? Говори!

Звиздуљин се дуго устручавао и прибојавао. Најзад, кад Пересолин поче да се љути, да фрче и црвени од нестрпљења, он послуша. Скупивши фотографије и промешавши их, он их разреди по столу и поче да објашњава.

— Свака слика, благородије, као и свака карта има своју вредност... свој значај... Као и у шпилу тако су и овде педесет две карте и четири боје... Чиновници Пореског одељења — каро — Губерниске управе — треф, службеници Министарства просвете — херц, а пикови су одељење Државне банке. Сад... чиновници четврте класе су код нас кечеви, пете класе — краљеви, супруге лица четврте и пете класе — даме, чиновници шесте класе — пубови, чиновници седме класе — десетке и тако даље. Ја

сам например, ево моје фотографије — тројка, као будући чиновник дванаесте класе...

— Гле молим те, ја сам онда, значи, кец?

— Трефовски, а њено превасходство — дама...

— Хм! Оригинално... А сад, поделите да играмо! Да видим...

Пересолин скиде горњи капут и неверљиво смећећи се седе за сто. Чиновници седоше такође по његовој заповести и игра поче...

Служитељ Назар, који је дошао у седам часова изјутра да почисти дежурну собу, био је поражен. Призор који је угледао, ушавши с метлом, био је тако поразан, да га се он сећа чак и тада, кад мртав пијан лежи без свести. Пересолин, блед, сањив и разбарушен стајао је пред Недојеховим, држао га за дугме и говорио:

— Разуми једном да ниси могао да пођеш Шепелевим, кад си знао да имам кварт. — Код Звиздуљина Рибњиков са женом, три професора гимназије па моја жена, код Недојехова банкарски чиновници и три ситна службеника из губерниске управе. Требао си да пођеш Кришкином! Немој ти да гледаш што они полазе пореским одељењем. Они знају шта раде.

— Ја сам, благородије, пошао деветом класом, јер сам мислио да је код њих четврте класе.

— Ах, голубе, тако не може да се мисли! То није игра! Тако играју само шустери! Размисли... Кад је Кулакевић пошао секретарем губерниске управе,

ти си требао да бациш Ивана Ивановича Гренландског, јер си знао да он има Наталију Димитријевну у терцу с Јегором Јегорићем... Све си покварио!... Сад ћу да ти докажем. Седите, господо, да одиграмо још једну игру!

И отеравши зачуђеног Назара, чиновници седоше и продужише игру

КАПЕТАНСКА УНИФОРМА

Јутарње сунце обасјало је мутно среску варош, кокошке тек што се биле протегле на седалу, а у крчми чича Рилкина већ је било посетилаца. Било их је тројица: кројач Меркулов, градски позорник Жратва и порески послужитељ Смјехунов. Сва тројица били су напители.

— Не говори! И не говори! — филозофирао је Меркулов држећи позорника за дугме. — Чин у грађанској служби, нарочито ако се узме неки виши чин, увек ће у кројачком смислу натрљати нос генералу. Узмимо садекана за пример коморника... Какав је то човек?... Какав чин? А ти рачуњај... Четири аршина најбољег штофа из фабрике Приндеља и синови, дугмад, златан оковратник, беле чакшире са златним лампасима, све груди у злату, на врату, на рукавима и на рупицама сјај! А ако садекана шијеш господи хофмајсторима, шталмајсторима, церемонијалмајсторима и другим министрима... Разумеш ли? Сећам се тога, шили смо ми за хофмајстора грофа Андреју Семјонића Вонљаревског. Униформа — не смеш да приђеш. Узмеш је у руке, а дамари ти бију — дам! дам! За благородну господу ако шијеш, онда им не смеш досађивати. Узмеш меру и шијеш, а да идеш да пробаш, да до-

терујеш, никако није могуће. Ако си прави кројач ти одједаред по мери саши. С торња да скочиш па право у чизме — ето тако мора да буде! А близу нас је била, брате мој, као сад се сећам, жандармериска касарна. Наш мајстор Осип Јакљић, бирао међу жандарима, који су подесни, да одговарају стасу муштерије, ради пробе. Ал' да видиш сад... изабрали ми, братац мој, због грофовског мундира једног подесног жандара. Позвали га... Облачи, рито, и благуј!... Полако! Обукао он, ето само мундир саде, погледао на груди — и шта би! Обамро, знаш, задрхтао, пао у несвест...

— А јесте ли шили за полицајце? — упита Смјехунов.

— Гле сад, чудна ми чуда! У Петрограду има полицајаца ка кусих паса... Овде се пред њима скидају капе, а тамо — као поред турског гробља. Шили смо ми за господу офицере па онда за личности прве четири класе. Има разлике између личности и личности... Ако си, претпоставимо, пете групе, ти си... ситница... Дођеш кроз недељу дана и све готово — осим оковратника и рукава, и нема ништа да се ради. А ако је неко четврте класе, или треће, или, претпоставимо, друге, тад наш мајстор само нас шамара и трчи у жандармериску касарну. Шили смо ми једном, братац мој, за персиског конзула. Пришили ваљада хиљаду и по неких златних переча. Мислили смо да неће дати паре, а он не, платио. У Петрограду су чак и Татари отмени.

Дуго је причао Меркулов. У девет часова, под навалом успомена, почео је плакати и горко се жалити на судбину, која га је бацила у ову варошицу

пуну самих трговаца и занатлија. Позорник је већ био отерао двојицу у полицију, послужитељ ишао двапут на пошту и у пореско одељење и опет се враћао, а он је још непрестано јадиковао. У подне стајао је пред црквењаком, ударао се рукама у груди и роптао:

— Нећу ја да шијем за битанге! Не примам. У Петрограду ја сам лично шио за барона Шпуцеља и за господу офицере! Одлази од мене, рђо мантијашка, да те не гледам својим очима! Одлази!

— Ви сте себи високо уобрази́ли, Трифоне Пантелејићу — убеђивао је црквењак кројача. — Можете ви бити и уметник у свом занату, али Бога и веру не смете заборављати. Арије се исувише погордио, као рецимо ви, и умро је ружном смрћу. Јесте, умрећете и ви!

— Па нек умрем. Ако, боље да умрем, него да шијем гуњеве.

— Је ли ту она моја анатема? — чу се одједном иза врата женски глас и у крчму уђе Меркуловљева жена Аксиња, постарија жена са засуканим рукавима и кецељом припасаном око трбуха. — Где је тај безверац? — изговори она и презривим погледом одмери присутне. — Иди кући, пуста ти остала, тражи те тамо неки офицер!

Какав офицер? — зачуди се Меркулов.

— А враг би га знао. Вели да је дошао да поручи.

Меркулов почеша целом шаком свој велики нос, што је чинио сваки пут кад је хтео да изрази крајње узбуђење и промрља:

— Јела баба бунике... Петнаест година нисам видео отменог лица и одједаред сад у посан дан — офицер са поруџбином! Хм. Идем да видим!

Меркулов изиђе из крчме и похита батргајући се кући... Жена га није преварила... На вратима своје собе, он угледа капетана Урчаева, ађутанта код команданта гарнизона.

— Куда ти то луњаш? — сусрете га капетан. Чекам читав сат... Можеш ли да ми сашијеш униформу?

— Ваше благородије... Боже! — замуца Меркулов, загрцну се и скиде с главе капу заједно са прамењом косе. — Ваше благородије! Зар ми је то првина? Ах, Господе! Шио сам за барона Шпуцеља... Едуарда Карлића... Господин потпоручник Зембулатов и данданас ми дугује десет рубаља. Ах, жено, та дај његовом благородију столицу, убио ме Бог... Заповедате ли да узмем меру, или дозвољавате да шијем од ока?

— Добро... Твој штоф и да за недељу дана буде готово... Колико ћеш узети?

— Смилујте се, ваше благородије... Што ви тако... — осмехну се Меркулов. — Ја нисам неки ћифта. Знамо ми, хвала Богу, како треба с господом... Кад смо шили за персиског конзула, па без речи...

Пошто је узео меру капетану и пошто га је испратио Меркулов је читав сат стајао наред себе и ту погледао жену. Изгледало му је да је све неверица...

— Ето, хвала Богу, дивна прилика! — изусте он напоследку. — Где ћу да узмем новац за штоф? Аксиња, дај ми, к'о брата те молим, на зајам онај новац што си добила за краву!

Аксиња му је показала шипак и пљунула. Није прошло много времена, а у њеним рукама су радиле машице, разбијала је о главу мужу крчаге, чупала га за браду, побегла на улицу и викала: „Помагај, ко у Бога верује! Уби ме! Али ти протести нису довели ни до чега. Сутрадан она је лежала у постељи и крила од шегрта своје модрице, а Меркулов је ишао по дућанима, свађао се с трговцима и бирао подесан штоф.

За кројача је била наступила нова ера. Изјутра кад би се пробудио и погледао мутним очима свој мали свет не би гњевно пљунуо. А што је најлепше од свега, престао је да иде у крчму и утонуо је у рад. Помоливши се тихо Богу, метао би велике наочаре у гвозденом оквиру, уозбиљио би се и побожно развијао штоф на столу.

Кроз недељу дана униформа је била готова. Испе главши је, Меркулов изиђе на улицу, обеси је на плот и удуби се у чишћење; скине кончић, удаљи се два корака, посматра дуго униформу па опет скине кончић — и тако пуна два сата.

— Мука је са том господом! — говорио је он пролазницима: — Намучио сам се к'о нико. Образовани, деликатни — па дед сад угоди им.

Сутрадан после чишћења Меркулов је намазао главу зејтином, очешљао се, завио мундир у нов чаршав и упутио се капетану.

— Немам ја времена да разговарам с тобом, будало, — искосио би се на сваког кога би срео.

— Зар не видиш да носим униформу капетану? После пола часа вратио се од капетана.

— Честитам вам зараду, Трифоне Пантелеићу! — пресрела га Аксиња, широко осмехујући се и стидећи се.

Баш си будала! — одговори муж. Зар отмена господа плаћају одмах? Није то неки трговчић — узео па да ти изброји паре! Будало...

Два дана је Меркулов лежао на зиданој пећи, није јео, није пио и предавао се осећању дивљења самоме себи, баш исто као Херкул по завршетку свих својих чуда. Трећег дана он се упути по зараду.

— Је ли устало њихово благородије — прошапута он ушавши у претсобље и обративши се посилном.

И, добивши одречан одговор стајао је као стуб у углу и чекао.

Најури га! Реци, да дође у суботу! — чуо је он после дугог чекања храпав капетанов глас.

То исто чуо је он опет у суботу, у једну, затим у другу. Цео месец ишао је он капетану, проводио дуге часове у претсобљу и место новаца добијао је налог да иде дођавола и да дође у суботу. Но њему није било досадно, није роптао, већ напротив... Чак је био задовољан... Њему је ушло у крв дуго чекање, „најури га“, звучало му је као нека пријатна мелодија.

— Одмах познаш отменог господина! — одушевљавао се сваки пут вративши се кући од капетана. — Код нас у Пићеру сви су били такви...

Меркулов би мирне душе до краја свог живота ишао капетану и чекао у претсобљу, да није било Аксиње, којој је требало вратити новац добијен за краву.

— Је си ли донео новац? — пресретала га је она сваки пут. — Ниси? Шта радиш са мном, изроде људски? А? Мићка, где су машице?

Једном предвече ишао је Меркулов с трга с врећом ђумура на леђима. За њим је каскала Аксиња.

— Даћу ја теби код куће! Чекај само — мрмљала је она мислећи на новац добијен за краву.

Наједном Меркулов застаде као укопан и радосно ускликну. Из крчме „Веселе“, мимо које су пролазили, излете један господин у цилиндеру с црвеним лицем и пијаним очима. За њим је јурио капетан Урчаев с билијарским такм у руци, без капе, разбарушен, раскопчан. Нова униформа била му је сва убрљана кредом, једна палетушка искривљена.

— Мораш да играш, варалице! — викао је капетан бесно машући такм и тарући зној с чела. Научићу те ја, архибештијо, како се игра с поштенним људима!

— Погледај, будало! — прошапта Меркулов и повуче жену за руку и насмеја се. Одмах познаш отменог човека. Кад трговчић направи одело за своју гејачку њушку, не уме ни да га носи, десет година га вуче, а овај већ похабао униформу! Може да шије нову.

— Иди тражи од њега паре! — рече Аксиња. — Иди!

— Шта, будало! На улици! Не, не...

Иако се Меркулов противио, жена га је натерала да приђе побеснелом капетану и да тражи новац.

— Торњај се! — одговори му капетан. — Дојадио си ми!

— Ја разумем, ваше благородије... Ја ништа... али жена... неразуман створ. И сами знате како ствар стоји у погледу памети код те женске багре...

— Дојадио си ми, кажем ти! — продра се капетан, буљећи у њега пијаним, мутним очима.

— Торњај се!

— Разумем, ваше благородије. Али ја сам ради жене, затим изволите знати, онај новац је од краве. Продали смо је Јеврејину...

— А-а-а... ти још разговараш, гле!

Капетан размахну и... пљас! С Меркуловљевих леђа просу се ђумур, а пред очима избише светлаци, из руку испале капа... Аксиња претрну! Један минут стајала је она непомично као Лотова жена, претворена у стуб соли, затим приступи напред и бојажљиво погледа у мужа. На њено велико чуђење по лицу Меркулова пливао је блажени осмех, у насмејаним очима блистале сузе...

— Одмах познаш отменог господина! — мрмљао је он. — Људи деликатни, образовани... Баш исто је било... по овом истом образу кад сам носио бунду барону Шпуцељу, Едуарду Карлићу... Замануо и — пљас! И господин потпоручник Зембулатов такође... Дошао код њега, а он скочио и што игда може... Ех, прођоше, жено, златна времена! Не разумеш ти ништа! Прођоше златна времена!

Меркулов махну руком и покупивши ђумур пође кући.

ЖИВА ХРОНОЛОГИЈА

Салон чиновника пете класе Шарамкина сав је увијен у пријатан полумрак. Велика бронзана лампа са зеленим штитом осветљава зелено, à la „Украинска ноћ”, зидове, намештај, лица... Покаткад у пригуљеном камину, букне цепаница која тиња и за тренут обасја лица црвеном бојом пожара. Али ово не квари општу хармонију светлости. Општи је тон, као што веле уметници, одржан.

Пред камином у наслоњачи, у пози човека који тек што је ручао, седи сам Шарамкин, старији господин са седим чиновничким записима и с благим плавим очима. По лицу му је разливена нежност, усне скупљене у тужан осмех. Крај његових ногу, опруживши ноге према камину и лењо се теглећи, седи на клупици вице-гувернер Лопњев, крепак човек, од својих четрдесет година. Око клавира играју се Шарамкинова деца: Нина, Коља, Нада и Вања. Из мало отшкринутих врата, која воде у кабинет г-ђе Шарамкин, бојажљиво пробија светлост. Тамо иза врата, за својим писаћим столом седи Шарамкинова жена, Ана Павловна, претседница месног одбора госпођа, жива и пикантна дамица, од својих тридесет година без празника. Њене црне, живе очи, лете кроз лорњон по страницама францу-

ског романа. Под романом лежи раскупусан извештај одбора за прошлу годину.

— Пре је наша варош у том погледу била сретнија — говорио је Шарамкин, жмирећи својим благим очима у тињајући жар. — Ниједна зима није пролазила без тога, а да не дође каква било звезда. Били су и чувени глумци и певачи, а сад... ђаво би знао шта! осим мађионичара и верглаша нико не долази. Никаквог естетског задовољства... Живимо као у шуми. Да... А сећате ли се, ваше превасходство, оног талијанског трагичара... Како се звао? Онај црномањаст, висок... На врх ми језика... А, да! Луиђи Ернесто де Руђеро... Изванредан таленат!... Сила! Дешавало се да каже само једну реч, а позориште удари у пљесак. Моја Ањуточка много се заузела за његов таленат. Она му је израдила да добије позориште и распродала му карте за десет претстава... Он ју је због тога учио декламовању и мимици. Душа од човека! Долазио је он овде... да не слажем... пре једно дванаест година... Не, није тако... Мање, пре десет година... Ањуточка, колико је година нашој Нини?

— Десет година! — виче из свог кабинета Ана Павловна. — А зашто?

— Ништа, мамице, ја онако... Дешавало се да су долазили и добри певачи. Сећате ли се *tenore di grazia* Прилипчина? Што је то био душа од човека! Каква спољашност! Плав, лице тако изразито, париски манири. А тек глас, ваше превасхотство! Само једна несрећа, неке је ноте певао из трбуха и „ге” узимао из фистуле, а иначе све је било лепо. Причао је да је учио код Тамберлика... Ја и Ању-

точка смо му израдили салу у друштвеним просторијама и он нам је из захвалности за то понекад певао читаве дане и ноћи. Ањуточку је учио да пева. Дошао, колико се сад сећам, у велики пост, године... има једно дванаест година. Не више... Памет ме издала, да Бог сачува! Ањуточка, колико је година нашој Нађечки?

— Дванаест!

— Дванаест... кад додамо десет месеци... Па да, тако и јесте... тринаест!... Пре је и код нас у вароши било некако више живота... Узмимо на пример добротворне вечери. Како су дивне некад биле код нас те вечери. Дивота! И певају и играју и читају!... После рата, сећам се, кад су овде били турски заробљеници, Ањуточка је приређивала вече у корист рањеника. Скупили смо хиљаду и сто рубаља... Турски официри, сећам се, били су поделени због Ањуточиног певања и све јој руку љубили. Хе, хе... Ма да су азијати, ипак захвалан свет. Вече је тако успело, да сам га ја, верујете ли, чак и у дневник записао! То је било, колико се сад сећам, ... седамдесет шесте... није!... седамдесет седме... не! Чекајте, кад су оно код нас били Турци? Ањуточка, колико је година нашем Кољечки?

— Седам година, тата! — одговори Коља, црномањаст дечко са гаравим лицем и црном као угаљ косом.

— Да, остарели смо и нема више оне енергије!... — одобрава Лопњев уздахнувши. Ето у томе је ствар... Старост, пријатељу! Нема нових иницијатора, а стари остарели... Нема више оне ватре. Ја, кад сам био мало млађи, нисам волео да друштво чами... Ја

сам био први помоћник ваше Ане Павловне... Ако је требало приредити вече у добротворне сврхе, или лутрију, или помоћи неку знаменитост која је дошла — напустио бих сав други посао и само се о томе старао. Сећам се, једне зиме, толико сам се намучио и натрчао, да сам се чак и разболео... Ту зиму не могу да заборавим... Сећате ли се какву смо само преставу дали ја и ваша Ана Павловна у корист погорелаца?

— Које је то године било?

— Не тако давно... Седамдесет девете... не, чини ми се, осамдесете. Молим вас, колико је година вашем Вањи?

— Пет! — виче из кабинета Ана Павловна.

— Е онда, то је било пре шест година... Да, пријатељу, то је било време! Сад већ тога нема! Нема те ватре!

Лопњев и Шарاميкин утонуше у мисли. Дрво у камину плану последњи пут и претвори се у пепео.

ЗНАК ЧУЋЕЊА

(Божична прича)

Увече на Бадњи дан Јефим Фомић Перекладин, чиновник десете класе, легао је да спава озлојеђен и чак увређен.

— Бежи од мене, нечиста сило! — издра се он с гњевом на жену, кад га је она упитала што се тако намргодио.

Ствар је била у томе, што се он малопре вратио из посете, где је било речено пуно непријатних и за њега увредљивих ствари. Испочетка су говорили о користи образовања уопште, затим су не приметно прешли на оцену образованости чиновника, и том приликом је било изречено много жалби, прекора, па чак и ироније на рачун њиховог ниског нивоа образованости. И тад, као што бива у свима руским друштвима, од општих разговора прешли су на појединце.

— Ето да узмемо, на пример, вас, Јефиме Фомићу, обратио се Перекладину један младић.

— Ви заузimate прилично место... а какву сте спрему добили?

— Никакву. Та код нас се и не тражи спрема, — одговорио је благо Перекладин. — Пиши правилно и то је све...

— А где сте ви то научили правилно да пишете?

— Навикао сам се. За четрдесет година службе може се рука научити... Оно, најзад, спочетка је било мучно, правио сам погрешке, али сам се после навикао... па добро...

— А интерпункција?

— И интерпункција добро... Правилно стављам...

— Хм!... — збуни се младић. — Али навика није потпуно исто што и образовање. Није доста што ви знаке интерпункције правилно мећете... није доста! Треба метати с разумевањем! Ви ставите запету, а треба да знате зашто је стављате... Јесте! А тај ваш несвесни... рефлексивни правопис не вреди ни паре. То је производ машине и ништа више.

Перекладин је ућутао и чак се благо осмехнуо (младић је био син чиновника пете класе и сам је имао право на чин десете класе), но сада кад је легао да спава, он се сав био претворио у негодовање и злобу.

„Служио сам четрдесет година, — мислио је он: — и нико ме није назвао будалом, а сад, видиш, какви се критичари нашли! „Несвесно! Лефрексивно! Машински производ"... Ах, нека те ђаво носи! Па ја може бити, боље од тебе знам, иако нисам био на твојим универзитетима!"

Пошто је излио на адресу критичара све њему познате псовке и пошто се загрејао под покривачем, Перекладин је почео да се примирује.

„Ја знам... разумем... мислио је он успављујући се. — Не мећем тамо две тачке где треба запета, дакле, знам, разумем. Јесте. Тако је то, млади

господине... Треба прво поживети мало, прослужити, па онда критиковати старије”...

Пред затвореним очима Перекладина који је заспао, кроз гомилу тамних насмејаних облака, пролетела је као метеор огњена запета... За њом друга, трећа и ускоро сва бескрајна, тамна позадина, која се ширила пред његовом уобразиљом, прекри се густим гомилама летећих запета...

„Ето, да узмемо ове запете... — мислио је Перекладин, осећајући како му удови слатко трну од наступајућег сна. — Ја их одлично знам... За сваку могу наћи место, ако хоћеш... и... и свесно, а не онако... Испитуј и видећеш... Запета се меће на разна места где треба и где не треба. У колико је акт замршенији, у толико треба више запета. Оне се мећу пред „који” и пред „да”. Ако се у акту набрајају чиновници, свакога од њих треба одвојити запетом... Знаш!...”

Златне запете се завртеше и уклонише се у страну, на њихово место долетеше огњене тачке...

„А тачка се ставља на крају акта... Где треба мало више предахнути и погледати на слушаоце, тамо се такође меће тачка. После свих других места треба метути тачку да секретару не би истекла плувачка. Више се нигде тачка не меће...”

Опет долећу запете, оне се мешају с тачкама, врте се и Перекладин види читав скуп тачке и запете и двеју тачака...

„И њих знам... — мисли он. — Где је мало запета, а много тачака, ту треба тачка и запета. Пред „али” и „дакле” увек мећем тачку и запету... Ето,

а две тачке? Две тачке се мећу после речи: „утврдили”, „одлучили”...

Тачке и запете и две тачке се угасише. Наступила је поворка знакова питања. Они су банули из облака и почели да играју...

„Ех, ко да нисам видео: знак питања! Нека их је хиљаду, свима ћу наћи места. Они се мећу увек, кад се пита, или, рецимо, кад се расправља о акту... „Где је пренет остатак суме за ту и ту годину?” или, — „Зар полициска управа не налази за потребно да дотичну Ивановну, итд.”

Знаци питања климнуше одобравајући својим кукама и за тренут, као по команди, претворише се у знаке чуђења.

„Хм! Тај знак чуђења често се меће у писмима. „Милостиви господару мој!” или „Ваше превасходство, оче и добротворе!” А кад се меће у актима?”

Знаци чуђења се још више издужише и осташе у ставу ишчекивања.

„У актима се они мећу, кад... овај... онај... како беше? Хм! У самој ствари, кад се они мећу у актима?... Чекај... помози Боже да се сетим... Хм!...”

Перекладин отвори очи и окрете се на другу страну. Но тек што је понова склопио очи кад се у тамној позадини опет појавише знаци чуђења.

„Нека их ђаво носи... Где их оно треба метнути? — размишљао је он, трудећи се да из своје маште одагна незване госте. — Зар сам заборавио? Или сам заборавио, или их... никада нисам метао...”

Перекладин се стаде сећати садржине свих аката, које је он написао за четрдесет година своје служ-

бе; но маколико да је мислио, маколико да је на-
бирао чело, не могаде наћи ниједног знака чуђења
у својој прошлости.

„Какав случај! Четрдесет сам година писао и ни-
једном нисам метнуо знак чуђења... Хм! Али, кад се
меће тај дугорепи ђаво?”

Иза реда огњених знакова чуђења указа се руж-
но насмејано лице младића критичара. И сами зна-
ци су се осмехивали и стопише се у један велики
знак чуђења.

Перекладин стресе главом и отвори очи.

„Ђаво би знао шта је ово... — помисли он. —
Сутра треба устати на јутрење, а мени ова враго-
лија не излази из главе... Уф! Али... кад се оно
меће? Ето ти навике! Ето тако си научио руку! За
четрдесет година ниједног знака чуђења! А?”

Перекладин се прекрсти и затвори очи, али их од-
мах отвори; на тавној позадини стајао је још једна-
ко велики знак...

„Уф! Овако целу ноћ нећеш заспати.” Марфуша,
окрете се он својој жени, која се често хвалила ти-
ме што је завршила курс у пансионату, — Знаш ли,
душице, кад се у актима меће знак чуђења?

— Како да не знам! Нисам узалуд седам година
учила у пансионату. Знам напамет целу граматику.
Тај се знак меће при обраћању, ускликивању и из-
ражавању заноса, негодовања, радости, гнева и
других осећања...

Чиновник десете класе се замисли... Четрдесет
година писао је он акта, написао их је хиљадама,
десетинама хиљада, али се не сећа ниједног реда,

који би изражавао занос, негодовање, или нешто
томе слично.

„И друга осећања... — мислио је он. — Па зар
су у актима потребна осећања? Њих може писати
и човек без осећања...”

Лице младића критичара опет се појави иза ог-
њеног знака и пакосно се осмехну. Перекладин се
подиже и седе на кревет. Глава га је болела, чело
облио хладан зној. У углу је умиљато горела лам-
па, намештај је имао празнични чист изглед, из све-
га је вејала нека топлина и присуство женске руке,
али је бедном чиновничкију било хладно, неугодно,
као да је оболео од врунице. Знак чуђења није ви-
ше стајао иза затворених очију, већ пред њим, у
собу, код жениног сточића за тоалету и потсмеш-
љиво му намигивао.

— Писаћа машина! Машина! — шаптало је при-
виђење, дувајући на чиновника неку суву хладноћу.
— Пањ без осећања!

Чиновник прекри главу покривачем, али и под по-
кривачем он виде привиђење, приљубио се лицем
уз женина леђа, али је и иза леђа вирило то исто...
Свуноћ се мучио јадни Перекладин, али га приви-
ђење није оставило ни на дану. Он га је видео сву-
да: у обученим ципелама, у тацни с чајем, на Ста-
ниславу...

„И друга осећања... — мислио је он. — Истина
је, да никаквих осећања није ни било... Сад ћу од-
мах да идем код шефа да се упишем у књигу... зар
се то ради од срца? Тек, онако... Машина за че-
ститање...”

Кад је Перекладин изишао на улицу и викнуо кочијаша, њему се учини да је место кочијаша дотрчао знак чуђења.

Дошавши у претсобље шефа, он место служитеља виде такође исти знак... И све му је то говорило о заносу, негодовању, гневу...

Држаља пера такође је личила на знак чуђења. Перекладин је узе, замочи перо у мастило и написа: „Чиновник десете класе Јефим Перекладин!!!”

И стављајући та три знака он се усхићивао, негодовао, радовао, кипео од гнева.

— Ето ти! Ето ти! — мрмљао је он притискујући перо.

Огњени знак се задовољи и ишчезе.

ЕХ, ТАЈ СВЕТ!

— Доста је било, нећу више да пијем!... Ни... зашта на свету! Крајње је време да се опаметим! Треба радити, трудити се... Кад волиш да примаш плату, а ти онда ради поштено, усрдно, савесно, заборави и на одмор и на сан... Немој да се мазиш... Навикао си, брате мој, да бадава примаш плату, а то није лепо... и није лепо...

Очитавши себи неколико оваквих придика, возовођа Подћагин поче осећати неодољиву жељу за радом. Било је већ два попоноћи, али не обазирјући се на то, он буди кондуктере и заједно са њима иде по вагонима да прегледа карте.

— Ваш-у карту!... — узвикује он весело звецкајући мамузама.

Сањива лица, увијена у полумрак вагона, трзају се, одмахују главама и пружају карте.

— Вашу... карту! — обраћа се Подћагин путнику друге класе, мршавом, жилавом човеку завијеном у бунду и покривач и окруженом јастуцима. — Вашу... карту!

Жилави човек не одговара. Утонуо је у сан. Возовођа га дрма за раме и нестрпљиво понавља:

— Вашу... карту!

Путник се трза, отвара очи и с ужасом гледа у Подћагина.

— Шта? Ко? А?

— Вама говорим људски: вашу... карту! Пожурите!

— Боже мој, — поче жилави човек направивши плачевно лице. — Господе Боже мој! Ја патим од руматизма... три ноћи нисам спавао, баш као за пакост узео сам морфијум, да би заспао, а ви... с картом. Та то је бездушно, нечовечно! Кад бисте ви знали како је мени тешко да заспим, не бисте ме узнемиравали таквим ситницама... Бездушно, ружно! И шта вам треба моја карта? То је чак и глупо!

Подћагин мисли да ли да се увреди или не — и реши да се увреди.

— Немојте да вичете овде! Није ово крчма! — вели он.

— Да, у крчми су људи човечнији... — кашље путник. — Како сад да заспим по другипут! Чудна ствар: путовао сам свуда по иностранству и нико од мене тамо није тражио карту, а овде као да их ђаво вуче за рукав, свакичас, свакичас.

— Па идите у иностранство, ако вам се тамо допада!

— Глупо, господине! Јесте! Зар вам је мало што морите путнике гаром, промајом и смрадом, већ хоћете, ђаво да вас носи, да их поубијате формалностима. Карта му треба! Гле, баш сте вредни! Добро би било кад би се то радило због контроле, али ето половина путника иде без карте!

— Чујте, господине! — плану Подћагин... Ако ви не престанете да вичете и узнемиравате публику, бићу принуђен да вас скинем на првој станици и да саставим записник о свему овоме.

— То је гадно! — љути се около свет. — Зар се тако поступа с болесником! Слушајте, имате ли ви сажаљења!

— Па они ме грде! — трза се Подћагин. — Добро, ја нећу узети карту... Како хоћете. Али знате и сами да то моја служба захтева... Кад не бих био у служби, онда наравно... Можете да запитате и шефа станице... Питајте когагод хоћете...

Подћагин слеже раменима и удаљи се од болесника. С почетка он осећа да је увређен и да се с њим неправедно поступало, затим, пошто је прошао два-три вагона, он почиње осећати у својим грудима возовође некакво неспокојство, налик на грижу савести.

„Стварно, није требало будити болесника, — мисли он. — Уосталом, нисам ја крив... Они тамо мисле да ја то из беса, што немам друга посла, а не знају да то служба захтева... Ако не верују могу им довести шефа станице.”

Станица. Воз стоји пет минута. Пред трећи знак у поменути вагон друге класе улази Подћагин. За њим корача шеф станице с црвеном капом.

— Ето тај господин, — почиње Подћагин, — каже да ја немам права да тражим од њих карту и... вређају се. Молим вас, господине шефе станице, објасните им — да ли по службеној дужности ја

тражим карту или онако? Господине, — обраћа се Подћагин жилавом човеку. — Господине! Ево можете питати шефа станице, ако ми не верујете.

Болесник се трза, као да га је змија ујела, отвара очи и прави плачевно лице и одваја се од наслона на седишту.

— Боже мој! Узео сам други прашак и тек што сам задремао, а он опет... опет! Молим вас, имајте милости!

— Можете да говорите с господином шефом станице... Имам ли ја право да тражим карту, или не!

— То је неиздржљиво! Ево вам ваше карте! Ево! Купићу још пет карата, само ме пустите да на миру умрем! Зар ви нисте никада били болесни! Неосетљив свет!

— То је просто шиканирање! — љути се неки господин у официрској униформи. — Иначе ја не могу да разумем та досађивања.

— Оставите... — мршти се шеф станице и вуче Подћагина за рукав.

Подћагин слеже раменима и лагано одлази за шефом станице.

„Дед сад, угоди! — размишља он. — Ја сам због њега позвао шефа станице, да би разумео, умирио се, а он — псује.”

Друга станица. Воз стоји десет минута. Пред други знак, кад Подћагин стоји код бифеа и пије селтерску воду, к њему прилазе два господина, један у униформи инжењера, други у официрском шињелу.

— Чујте, господине возовођо! — обраћа се инжењер Подћагину. — Ваше понашање према болесном путнику узбудило је све очевидце. Ја сам инжењер Пузицки, а ово је... господин пуковник. Ако се ви не извините путнику, ми ћемо предати жалбу шефу саобраћаја, нашем заједничком познанику.

— Господо, богами ја... ето ви... — збуни се Подћагин.

— Не треба нам објашњења. Али предочавам вам, ако се не извините, ми узимамо путника под своју заштиту.

— Добро, ја... молим, извинићу се... Молим...

После пола сата, Подћагин, пошто је измислио реченицу за извињење, која би задовољила путника, а не би смањила његово достојанство, улази у вагон.

— Господине! — обраћа се он болеснику. — Слушајте, господине!

Болесник се трза и скаче.

— Шта?

— Ја овај... како да кажем? Немојте се наћи увређени...

— Ох... воде... — поче да дише тешко болесник, хватајући се за срце. — Трећи прашак морфијума сам узео, задремао и... опет! Боже, када ће се једном свршити то мучење?

— Ја овај... ви извините...

— Слушајте... Скините ме на идућој станици... Нисам у стању да и даље трпим. Ја... ја умирем.

— То је гнусно, гадно, узбуђује се около свет. — Одлазите одавде. Платићете за овакво шиканирање! Напоље!

Подћагин одмахну руком, уздахну и изиђе из вагона. Одлази у службени вагон, седа изнемогло за сто и јадикује:

— Ето, свет! Изволите угодити му! Изволите сад служити, трудити се! И нехотице мораш да пљунеш на све и да пијеш... Ништа не радиш — љуте се, почнеш да радиш — такође се љуте... Онда пиј!

Подћагин испи надушак пола литра и више није мислио о раду, дужности и части.

ПРЕТЕРАО

Геометар Гљерб Гавриловић Смирнов допутовао је на станицу „Гњилушка“. До имања на које је био позван због разграничења требало је још путовати колима тридесет до четрдесет километара. (Ако кочијаш није пијан, а коњи нису раге, онда неће бити ни тридесет километара, а ако је кочијаш повукао и коњи су заморени, онда ће, богами, бити и педесет.)

— Реците ми, молим вас, где овде могу да нађем поштанска кола? — обрати се геометар жандарму на станици.

— Каква? Поштанска. Овде на сто километара нећеш наћи ни честитог пса, а камоли поштанска кола... А куда путујете?

— У Ђевкино, на имање генерала Хохотова.

— Знате шта? — зевну жандарм. — Изиђите иза станице, тамо у дворишту понекад има сељака који возе путнике.

Геометар уздахну и упути се позади станице. Тамо после дугог тражења, разговора и колебања, нађе једног здравог сељака, мргодног, богињавог, у поцепаном сукненом гуњу и опанцима.

— Ђаво ће га знати каква су ти то кола! — мр-

штио се геометар улазећи у кола. — Не знаш где је предњи, а где задњи крај.

— А шта има ту да се зна. Где је коњски реп, онамо је напред, а где седи ваша милост тамо је позади.

Кљусе је било младо, али мршаво, с раскреченим ногама и потсеченим ушима. Кад се кочијаш попе и ошину га бичем, начињеним од узице, оно само затресе главом, а кад опсова и ошину још једном, кола зашкрипаше и почеше се трести као у грозници. После трећег удара кола се заљуљаше, а после четвртог кретоше се с места.

— Хоћемо ли ми тако ићи целим путем, — упита геометар, осећајући силно труцкање и дивећи се способности руских кочијаша који сједињују лаган пужељев ход с трескањем које кида утробу.

— Стићи ћемо, — умири га кочијаш. — Кобила је млада, жуфра... Пусту је само да се растрчи, па је после не заустави... Но... проклетињо!

Кад су кола изишла из станице био је већ сумрак. Десно од геометра пружала се тавна замрзнута равница без краја и конца... Ако пођеш њом стићи ћеш зацело ђаволу под своје. На хоризонту где се она губила и сливала с небом, лењо је догоревало хладно јесење вечерње руменило. Лево од пута у ваздуху који је почео да тавни издизали су се некакви брежуљци, да ли прошлогодишњи стогови или село. Оно што је било напред, геометар није видео, јер су с те стране сав видик заклањала широка, незграпна леђа кочијашева. Било је мирно, али хладно, мраз.

„Баш је ово неко забачено место! — мислио је геометар, трудећи се да покрије уши јаком од шињела. Нигде куће, нигде ничега. Не дај боже — да те нападну и опљачкају, нико не би ни чуо, ма из топова пуцао. А и кочијаш није поуздан... Видиш колика су му само леђа! Овакво дете природе нека те само прстом такне, оде ти душа! И њушка му је зверска, сумњива.”

— Еј, пријатељу, — упита геометар: — како се зовеш?

— Је л' ја? Клим.

— Па како је, Климе, овде код вас? Је ли опасно? Да не нападају уз пут?

— Нема ништа, хвала Богу... Ко ће да напада?

— То је лепо што не нападају... Али за сваки случај ја сам ипак понео три револвера, — слага геометар. — А с револвером, знаш, нема шале. Можеш изићи на крај с десет разбојника...

Смркло се. Кола наједном зашкрипаше, застењаше, затруцкаше се и као нехотице окренуше на лево.

„Куда ли ме он то вози? — помисли геометар. — Возио је све право и наједаред лево. Може бити одвешће ме, нитков, у неки густиш и... и... Богме, дешавало се тако нешто!” — Слушај, — обрати се он кочијашу. — Дакле, ти велиш да овде није опасно? Баш ми је криво... Ја волим да се бијем с разбојницима. По изгледу ја сам слаб, болешљив, али је у мени снага као у бика... Једном напали на мене три разбојника... Шта мислиш? Једнога сам тако ударио, да му је... да му је, знаш, душа излетела, а друга двојица су због мене отишли у Сибир на робију. И откуд ми дође та снага, не знам. Ухватим

једном руком какву људескару, као ти например и... заврнем му шију.

Клим се осврну на геометра, затрепта целим лицем и ошину кљусе.

— Јесте, брате... — продужи геометар. — Не дај Боже да са мном имаш посла. Не само да ће разбојник остати без руку и без ногу, него ће и пред судом одговарати. Све судије и сви полицајци су моји познаници. Ја сам званично лице... Ја сад ето путујем, а власт зна то... и гледа да ми се какво зло не деси... Свуда на путу за жбуњем пуно стражара и пандура. Стој! — раздра се одједном геометар. — Где си то ушао? Куда ме возиш?

— Па зар не видите? Шума!

„Одиста шума... — помисли геометар. — А ја се уплашио. Него не треба одавати своје узбуђење. Он је већ приметио да се ја бојим. Зашто је почео тако често да се осврће на мене? Вероватно, нешто намерава... Пре је ишао као од беде, ногу пред ногу, а где сад како јури!

— Чујеш, Климе, зашто ти тако тераш коња?

— Ја је не терам. Сама се разиграла... А кад се разигра, онда је никаквим сретствима не можеш зауставити... Није она крива што су јој такве ноге.

— Лажеш, брате! Видим да лажеш! Само ја ти не саветујем да тако брзо возиш... Заустави коња... Чујеш ли?... Заустави!

— Зашто?

— Зато... што за мном са станице треба да дођу четири друга. Треба да нас стигну... Они су обећали да ће ме стићи у овој шуми... Са њима ће бити пријатно путовати... То су момци, крепки, снаж-

ни... Сваки има пиштољ... Што се ти једнако осврћеш и вртиш као на иглама? А? Ја, брате, овај... брате... Нема се шта на мене освртати... Нема ничег интересантног на мени... једино ови револвери... Ако хоћеш ја ћу да их извадим, покажем... Изволи...

Геометар се правио као да претура по џеповима, али се у том тренутку догоди нешто чему се он није могао надати у свом великом страху. Клим одједном искочи из кола и четвороношке побеже у густу шуму.

— У помоћ! — завапи он. — У помоћ! Узми, проклетниче, и коња и кола, само ми душу остави! У помоћ!

Чуше се брзи кораци који се удаљују, пуцање грања... и све се стиша...

Геометар који није очекивао овакав завршетак, одмах заустави коња, затим се намести угодније у колима и поче мислити.

„Побегао... уплашио се, будала... Али шта сад? Сам да продужим пут — не иде, јер не знам пута, а може се помислити да сам му украо коња... Шта да се ради? Климе! Климе!”

— Климе!... — одговори одјек.

При помисли да ће целу ноћ морати преседети у тавној шуми, по хладноћи и слушати само вукове, одјек и рзање мршаве кобилнице, геометра поче нешто да жмари по леђима као хладна турпија.

— Климушка! — узвикивао је он. — Голубе! Где си Климушка?

Сат-два викао је тако геометар и тек после тога, кад је промукао и помирио се с мишљу да преноћи

у шуми, тихи поветарац донесе до њега нечије је-
чање.

— Климе! Јеси ли ти то, пријане? Хајдемо!

— У... убићеш ме!...

— Та ја сам се само шалио, брате! Тако ми Бо-
га, шалио сам се! Откуд мени револвери? Ја сам то
од страха лагао! Смилуј се! Хајдемо! Смрзнућу се!

Клим, увидевши вероватно да би прави разбој-
ник већ давно ишчезао с коњем и колима, изиђе из
шуме и неодлучно приђе своме путнику.

— Де, чега си се, будало, уплашио? Ја... ја се
нашалио, а ти се уплашио... Седај!...

— Иди с милим Богом, господине, — прогунђа
Клим ушавши у кола. — Да сам знао не бих те по-
везао ни за сто рубаља. Умало што нисам умро од
страха...

Клим ошину кљусе. Кола се задрмаше. Клим оши-
ну још једном и кола се заљуљаше. После четвртога
удара, кад се кола покретоше с места, геометар по-
кри уши јаком и утону у мисли. Пут и Клим му ви-
ше нису изгледали опасни.

МАНИЋ

Летње јутро. У ваздуху тишина; само што на
обали зриче зрикавац и негде плашљиво кликће ор-
лица. На небу непомично стоје перјасте облаци,
налик на расут снег... Код купатила које се гради,
под зеленим гранама врба, барата по води зи-
дар Герасим, висок, мршав сељак с риђом кудра-
вом главом и с лицем обраслим длакама. Он стење,
дува и страшно колута очима, труди се да нешто
дохвати испод врбових жила. Лице му је обливено
знојем. На два метра од Герасима, до гуше у води,
стоји зидар Љубим, млад, гурав сељак с троугла-
стим лицем и са узаним кинеским очицама. Као и
Герасим, тако исто и Љубим, обојица су у кошуљи
и гаћама. Обојица помодрели од хладноће, јер ви-
ше од сата како седе у води...

— А што једнако гураш руком? — виче гурави
Љубим, дрхтећи као у грозници. — Букова главо!
Држи га, држи, јер ће побећи, анатема једна. Држи,
кад ти кажем!

— Неће утећи... Куд да утекне? Он се забио под
корен... — говори Герасим промуклим, потмулим
басом, који је долазио не из грла, већ из дубине тр-
буха. — Клизав је, ђаво један, и немаш зашта да
га ухватиш.

— Ти хватај за шкрге, за шкрге!

— Где да му видим шкрге... Чекај, ухватио сам за нешто... За уста сам га ухватио... Ала гризе, обешенјак!

— Не вуци за уста, не вуци — испустићеш! Хватај га за шкрге, за шкрге! Опет си почео да гураш руком. Да глупога гејака, сачувај Света Богородице! Хватај!

„Хватај”... — подражава га Герасим. — Гле ти командира... Оди овамо па га ватај сам, гурави ђаволе... Што стојиш?

— Ухватио би га ја, кад би се могло... Откуд ја овако мали могу да стојим под обалом? Тамо је дубоко!

— Ништа, што је дубоко... Пливај...

Грбоња размахну рукама доплива до Герасима и хвата се за гране. При првом покушају да стане ногама, потоне преко главе и пушта клобуке.

— Не рекох ли да је дубоко! — говори он љути-то и преврће очима. — Ваљда да ти седнем на главу?

— А ти стани на жилу... жила има много, као степенице су...

Грбоња напипа петом жилу и ухвативши се снажно за неколико грана одједном, намести се на њој... Постигавши равнотежу и утврдивши се на новој позицији он се саже и пазећи да му вода не уђе у уста почиње десном руком да тражи међу жилама. Заплићући се у воденој трavi, клизећи по маховини, која је покривала жиле, рука му доспе у оштре кљеште рака.

— Још си нам ти фалио, репати ђаволе! — вели Љубим и љутито баца рака на обалу.

Најзад његова рука напипа Герасимову и по њој се спушта и долази до нечег љигавог, хладног.

— Ево га!... — смеши се Љубим. — Повелики, обешенјак! Склони те прсте, сад ћу ја њега... за шкрге... Чекај... Не гурај се лактом... сад ћу ја њега... сад... само док га зграбим... Далеко се, обешенјак, подвукао под жиле, немаш зашта да га ухватиш... Не могу да му стигнем до главе... Једино трбух могу да му напипам... Уби ми на врату тог комарца — поједе ме! Сад ћу ја... њега за шкрге... Заобиђи с бока, гурај га, гурај! Боди га прстом!

Грбоња надуо образе, зауставио дисање, избечио очи и по свој прилици већ залази прстима „под шкрге”, али се у том тренутку гране за које се држао левом руком ломе и изгубивши равнотежу — он бућну у воду. Као поплашени беже од обале кругови таласа, а са места пада избијају клобуци. Грбоња се појављује над водом, фрче и хвата се за гране.

— Још ћеш се удавити, несрећо, па ћу да одговарам због тебе!... — промукло говори Герасим. — Излази, иди бестрага! Ја ћу га сам извући.

Почињу псовке... А сунце пече ли пече. Сенке постају краће и увлаче се у себе као рогови пужа... Висока трава, загрејана сунцем, почиње да пушта јак, бљутаво меден мирис. Већ је скоро подне, а Герасим и Љубим још баратају под врбом. Промукли бас и прозебли пиштећи тенор непрестано нарушавају тишину летњег дана.

— Вуци га за шкрге, вуци. Чекај, ја ћу да га гурнем. Куда ћеш с том песницом? Прстом, а не пес-

ницом, њушко! Заобиђи с бока! С лева зађи, с лева јер с десна је отсек. Иначе оде ти ђаволу на вечеру! Вуци за уста!

Чује се пуцање бича... Благом обалом ка појишту лењо се вуче стадо, а за њим пастир Јефим. Пастир, оронuo старац с једним оком и искривљеним устима иде оборене главе и гледа преда се. Прво долазе на воду овце, за њима коњи, за коњима краве.

— Погурај га одоздо! — чује он глас Љубима. — Провуци прст! Јеси ли глув, несрећо, је ли? Уф!

— Кога ви то, браћо? — виче Јефим.

— Манића! Никако да извучемо! Завукао се под жиле! Заобиђи с бока, заобиђи, заобиђи!

Јефим један минут жмирка својим једним оком на рибаре, затим изува опанке, скида с рамена торбу и свлачи кошуљу. Да скине гаће нема стрпљења, крсти се, млатара мало мршавим, поцрнелим рукама и улази у гаћама у воду. Око педесет корак гази по плитком дну, а затим почиње да плива.

— Чекајте, децо! — довикује он. — Чекајте! Не вуците тек онако, упустићете га. Треба то умети...

Јефим се придружује зидарима и сва тројица, гурајући један другогa лактовима и коленима, стењући и псујући, гурају се на једном истом месту... Грбави Љубим грца и кроз ваздух одјекује његов оштар, језиви кашаљ.

— Где је пастир? — чује се с обале викање. — Јефи-ме! Пастиру! Где си? Стадо ушло у башту! Терај, терај из баште! Терај! Па где је тај матори разбојник!

Чује се мушки, затим женски глас... Иза оgrade властеоске баште указује се спахија Андреј Андреић у домаћој хаљини од персиског шала с новинама у руци... Он упитно гледа у правцу галаме која долази с реке и затим се брзо упути купатилу.

— Шта је то ту? Ко се то дере? — пита он строго, угледавши кроз врбово грање три мокре главе риболоваца. — Шта ту гацкате?

— Ри-рибицу хватамо... — тепа Јефим, не дижући главе.

— Даћу ја теби рибицу! Стадо ушло у башту, а он рибицу!... Када ће бити готово купатило, је ли врагови једни? Два дана како радите, а шта сте урадили?

— Би — биће готово... — стење Герасим. — Дуго је лето, стићи ћеш још, вашескородије и да се окупаш... Пфрр... Никако с овим манићем да изиђемо на крај... Завукао се под жилу, па као у рупи: ни тамо ни амо...

— Манић? — пита спахија и очи му се превлаче сјајем. — Онда га извуците што пре!

— Даћеш по рубље... Ако те обрадујемо... Дебљи манић него она твоја газдарица. Вреди, вашеродије, по рубље... за труд... Не стежи га, Љубиме, не стежи, јер ће црћи! Гурај одоздо! Вуци ту жилу горе, пријатељу... како ти оно беше име? Горе, а не доле, ђаволе! Не бућкајте ногама!

Пролази пет минута, десет... Спахија постаје нестрпљив.

— Василије! — виче он, вративши се к имању. — Васка! Нека ми неко зовне Василија!

Дотрчи кочијаш Василије. Он нешто жваће и сав је задуван.

— Улази у воду, — заповеда му спахија — помози им да изваде манића... Манића не могу да извуку!

Василије се брзо свлачи и улази у воду.

— Сад ћу ја... — мрмља он. — Где је тај манић? Сад ја... зачас ми њега! А ти, Јефиме, да изиђеш! Шта се ти ту, стар човек, мешаш у оно што ти није посао! Где вам је тај манић? Сад ћу ја њега... Ево га! Пуштајте руке!

— Зашто да пустимо руке! Знамо и ми: пуштајте руке! Хајде, извуци га!

— Да нећеш тако да га извадиш? Треба за главу!

— А глава под жилом! Знамо и ми, како се ради, будало!

— Хајд не лај, јер кад те залепим! Вуцибатинио!

— Пред господином такве речи... — муца Јефим.

— Не извукосте га ви браћо. Тај се ту добро завукао!

— Чекајте мало, сад ћу ја... — говори спахија и почиње да се свлачи. — Вас четири будале и не можете да извучете једног манића!

Пошто се свукао Андреја Андреић почека да се мало расхлади и уђе у воду. Али то што се и он умешао не доведе ни до чега.

— Треба пресећи жилу! — одлучи напослетку Љубим. — Герасиме, иди по секиру! Дајте секиру!

— Немој да отсечеш некоме прсте! — говори спахија, кад почеше да се чују подводни ударци секире о жилу. — Јефиме, излази напоље одавде! Чекајте, ја ћу да извучем манића... Немојте тако...

Жила је пресечена. Полако је ломе и Андреја Андреић, на велико своје задовољство, осећа како му прсти улазе под шкрге манића.

— Вадим га, браћо! Не гурајте се... Стојте... Вадим га!

На површини показује се велика манићева глава и за њим црн, читав метар дуг труп. Манић снажно удара репом и покушава да се отме.

— Батали... не свирај, брате! Свршио си! Аха!

По свим лицима разлива се меден осмех. Пролази часак у ћутљивом посматрању.

— Крупан манић! — муца Јефим, чешући се испод кључних костију. — Биће богами пет кила...

— Па да... — слаже се спахија. — Цигерица му се све надима... Све је нешто напиње изнутра. А... ах!

Манић одједном неочекивано начини снажан покрет репом на горе и риболовци чуше силан пљесак... Сви раширише руке, али је већ било доцкан: манић отишао да се не врати.

КАМЕЛЕОН

Преко пијаце иде полициски надзорник Кугин у новом шињелу и са неким завежљајем у руци. Иза њега корача риђобради жандар и носи решето, пуно узапћеног некрижаног дувана. Унаоколо је тишина... Отворена врата од бакалница и кафана гледају на овај Божји свет суморно, као гладне чељусти уста; поред њих нема чак ни просјака.

— А, 'оћеш да се уједаш, проклет не био! — чује наједном Кугин. — Држ'те га, народе! У данашње време је уједање строго забрањено! Држ' га! Уа-а!

Чује се псећа цика. Кугин погледа на ту страну, одакле долази цика и види овакву сцену: из дрваре трговца Репомајева, скачући на три ноге и осврћући се, трчи псето. За њим јури човек у уштирканој цицаној кошуљи и у раскопчаном прслуку. Он вија псето па, нагнувши се целим телом унапред, падне и ухвати пса за стражње ноге. Чује се поново цика и узвик: „Држ'те га, народе!“ Из дућана се помаљају сањива лица и убрзо се испред дрваре, као да је из земље израсла, скупља гомила света.

— Чинимиске да је оно тамо неред, ваше благородство!... — каже жандарм.

Кугин учини један окрет полулево и упути се гомили. Поред самих врата дрваре, примети Кугин:

стоји онај поменути човек у раскопчаном прслуку, па уздигавши десну руку, показује гомили крвав прст. На његовом полупијаном лицу као да је написано: „Наплатићу ти се ја, хуљо!“ па чак и тај прст има изглед победе. У том човеку познаје Кугин златара Дерњава. У средини гомиле, раскречивши предње ноге, дрхтећи целим телом, чучи и сам виновник целог скандала — бео, млад хрт са шиљатом њушком и жутом пегом на леђима. У сузним његовим очима види се израз туге и страха.

— Услед каквог је узрока он ту? — пита Кугин, упадајући у гомилу. — Зашто баш ту? Зашто си ти, бре, ...тај прст? Кој се драо малочас?

— Идем ја, ваше благородије, знате, никог не дирам... — почиње Дерњава, искашљујући се у песницу: — због дрва, знате, са Митријем Митрићем. — Кад наједаред а ова цукела скочи па ме зграби за прст!... Ви мене, молим вас, извините, али ја сам човек радник. Ја радим ситне, fine ствари. Наредите да ми се плати, зашто знате — ја овим прстом сад, можда, нећу моћи недељу дана да макнем... То, господине, није ни по уставу, да човека може свака живина да сакати... Ако ћемо ми сви да се уједамо, онда боље да нас нема на овоме свету!...

— Хм!... Добро... — говори Кугин строго, кашљући и мичући обрвама. — Добро... Чије је то псето? Ја, море, нећу то тако оставити. Научићу ја вас како се пси чувају! Време је већ да обратимо пажњу на ту господу, што неће да се покуравају уредбама! Кад га оглобим, ниткова једног, дознаће одма' шта значи псето и остале животиње-скитнице! Научи ћу ја њега пошто је ока шљива! Чекрко-

ве, — обрати се он жандарму: — да дознаш, чије је то псето, да саставиш записник! А псето одма' да уништиш. Одма'! Мора бити да је бесно... Чије је то куче, питам ја вас?

— То је канда ђенерала Жигалова. — добаци неко из гомиле.

— Ђенерала Жигалова? Хм... скини ми, молим те, Чекркове, капут... Страшно је врућина! Мора бити пред кишу... Само једно, брате, не могу да разумем: како је могло тако нејако псето да те уједе? — обраћа се Кугин Дерњава. — Зар је могло да ти довати до прста? Ово је, братац, мало псета, а ти, погледај се само кол'ка си ти људина! Ти си јамачно рашчепркао прст јексерчићем, па ти онда дошао ђеф да нас слажеш. Јер ти си, брате... позната сорта света! Знам ја вас све, битанге једне!

— Он му је, ваше благородије, цигару у уста трпао од комендије, а она се, богме, не да, па држ!... Никакав то човек није, ваше благородије!

— Лажеш, ђопо! Кад ниси ништа видео, што причаш и лажеш господина? Њихово благородство је паметан господин, па одма' виде к'о лаже, а к'о истину говори, као на исповести... А ако лажем, нека нас судија пресуди. Он има све то у закону исписано... Данас смо бар сви једнаки... И ја братац, имам брата у жандарима... ако желите знати.

— Хајд', причај!

— Не, неће бити генералово... — важно примећује жандарм. — Не држи генерал такве кучиће. Он држи већином зечаре...

— Знаш сигурно?

— Сигурно ваше благородство...

— То знам и ја. Генералови су пси све скупоцени, од расе, а ово, — ђаво би га знао шта је! Нит му је длака лепа, ни ноге, — једном речју, не ваља ни луле дувана... И такве псе неко држи?! Па где им је памет? Да се стрефи случајно у Петрограду или Москви овакво псето, знате ли, море, шта би било? Тамо, брате, не би гледали на закон, него моментално — за врат! Ти си, брате Дерњава, страдао, па немој ту ствар тако да остављаш... Треба их научити памети! Време је...

— А можда је и генералово... — гласно мисли жандарм. — На њушки јој, брате, ништа не мош прочитати... Ономад сам му у дворишту овако једно видео.

— Па наравно да је генералско! — чује се један глас из гомиле.

— Хм!... Придржи ми, брате Чекркове, капут... Нешто је захладнело... Ево, сав се тресем... Одвешћеш пса код генерала, па ћеш тамо питати. Казаћеш да сам га ја нашао и послао... Рећи ћеш још и то, да га више не пушћају на улицу... Псето је, можда скупо, а ако јој свака свиња буде трпала цигару у њушку, може пас да липше. Јер пас ти је живинче нежно... А што ти, будало ту руку не спустиш! Немаш шта да нам показујеш — тај твој лудачки прст! Сам си крив!...

— Еве га генералов кувар, да га питамо... Еј, Прохоре! Одидер прико, овамо! Је л' ваше ово псето?

— Ајд, не причај којешта! Од како себе памтим, такве нисмо имали.

— Ама не треба ни питати, — рече Кугин. — То је очевидно неко мангуп псето! Шта има ту... Кад

вам ја кажем да је мангуп, знајте да је мангуп... Треба га уништити па квит посла!

— То није наше, — наставља Прохор. — То је генераловог брата, што је ономадне дош'о. Наш господин баш не мари за хртове. То њихов брат...

— Па зар је њин брат дошао? Владимир Иванић? — пита Кугин, а лице му сину радосним осмехом. — Гле ти, молим те! А ја нисам ни знао. Дош'о у госте? А!

— У госте...

— Гле ти, молим те... Зажелели се брата... А ја нисам ни знао! Дакле, ово је њихово псетанце? Врло ми је мило... Поведи га... Лепо псетанце... Него живо, па хам-м! Довати ти овог прику за прст! Ха-ха-ха... Но, шта ти је, шта дрхтиш? Ррр... Рр... Љути се, обешењак... куца мала...

Прохор зове пса па одлази од дрваре... Свет се смеје Дерњави.

— Пашћеш ми ти шака! — прети му Кугин, па, умотавши се у шињел, наставља свој пут по пијаци.

КЛЕВЕТА

I

Наставник краснописа Сергије Капитонић Лупеталов удавао је своју кћер Наталију за наставника историје и земљописа Ивана Петровића Коњарског. Свадбено весеље је текло као намазано. У дворани се певало, свирало, играло. По собама су као манити јурили из грађанског клуба позајмљени келнери у црним фраковима и белим умрљаним машнама. Брујала је врева и галама.

Професор математике Гагричин, Француз Падекоа и заменик рачуноиспитача државне контроле Јегор Венедиктић Вајдица, седећи један до другог на канабету, журећи се и прекидајући један другом реч, причаху гостима разне случајеве о живим сарањенима и исказиваху своје мишљење о спиритизму. Они, сва тројица нису веровали у спиритизам, али су признавали да на овом свету има много шта, што људски ум нигда постићи неће. У другој соби професор књижевности објашњавао је гостима случајеве у којима жандарм има право да пуца на провалнике.

Разговори беху, као што видите, страшни, али веома пријатни. Кроз прозоре су са улице и дворишта

загледали у овај стан људи који по свом друштвеном положају немају права да уђу унутра.

Тачно у поноћ домаћин Лупеталов пође у кујну да види је л' све готово за вечеру. У кујни од патоса па до таванице беше дим и пара који се састојали од гушчијих, пачијих и многих других мириса. На два стола беху размештене и у уметничком реду наслагане закуске и пиће. Око столова се мувала куварица Марта, једра сељанка са двоструким, оклембешеним трбухом.

— Дедер, снашо, баш да видим ту јесетру! — рече Лупеталов, трљајући руке и облизујући се. — Их, брате, какав диван мирис, каква миазма! Просто да човек сву ову кујну поједе! Но, дедер, покажи ми ту јесетру!

Марта приђе једној клупи па пажљиво диже масне новине. Под том хартијом, на једном огромном служавнику, почивала је велика јесетра у мајонезу, која се шаренила од краставчића, маслина и мркве. Лупеталов погледа у јесетру па се запрепасти. Лице му сину, очи зажмирише. Он се саже и направи уснама звук неподмазаног точка. Заставши ту малко, он пуче од задовољства прстима и једанпут јако цвркну уснама.

— Охо! Звук врелог пољупца! С киме се ти то љубиш, Марта? — зачу се глас из суседне собе, а на вратима се показа кратко ошишана глава помоћника разредних старешина, Вањкина. — С киме се ти то?... А-а-а... лепо, лепо! Са Сергијем Капитонићем! Изванредан дека, шта ту! Са женским полонезом насамо — тет-а-тет!

— Откуд се ја љубим?! — збуни се Лупеталов: —

ко ти је то, будало, казао? Ја сам то... овај... цвркнуо уснама у погледу... у смислу задовољства... кад видех рибу...

— Причајте ви то неком другом!

Глава Вањкинова се широко насмехну па ишчезе иза врата. Лупеталов поцрвене.

„Баво би га знао! — помисли он. — Сад кад оде, покварењак, па кад наинтригира... Обрукаће ме, животиња једна, по целој вароши...”

Лупеталов бојажљиво уђе у дворану, па испод ока погледа: где ли је Вањкин? Вањкин је стајао поред клавира, па, зајапурено се нагнувши, шаптао је нешто инспекторској сестричини која се смејала.

— То јој он о мени говори! — помисли Лупеталов. — О мени, цркџ дабогда! А она му верује... верује! Смеје се! Ех, Боже, Боже! Не, ја не могу то тако оставити... не... мораћу ја то некако уде-сити па да му нико не верује... Испричаћу им свима како је било, па ће он лепо да у очима целог света испадне као један обичан угурсуз и сплеткарош.

Лупеталов се почеша, па још непрестано збуњен, приђе Французу Падекоа.

— Баш сам сад био у кујни, гледао сам шта је с вечером, — рече он Французу. — Ја знам, ви воли-те рибу, али ја што имам јесетру, има човек шта да види! Метар и по! Хе-хе-хе-хе. Него, збиља... ума-ло нисам заборавио... У кујни сад, са том, јесетром, брате — читава прича! Улазим, знате, ја у кујну, да видим шта је са вечером. Гледам јесетру, па од задовољства, од пикантности... цвркнух усти-ма! А у исто време уђе она будала, Вањкин, па тек каже... ха-ха-ха... па опет: „А-а-а... па ви се ту

љубите?" И то са Мартом, са куварицом! Нашао, шмокљан, шта ће да измисли! Ви ваљда знате нашу Марту — права мечка, а он „љубити се"! Клипан један!

— Ко је то клипан? — пита професор математике Гагричин прилазећи им.

— Ама, онај Вањкин! Улазим ја, знате, у кујну...

И он исприча догађај са Вањкиним.

— Искидô сам се од смеја! А ја се брате, са њом ни кроз девет поњава не би љубио, — додаде Лупеталов, обрте се те угледа иза себе рачуноиспитача Вајдицу.

— Ја причам овде о Вањкину, — рече му он. — Луд човек! Улази, знате, у кујну, видео ме, човек, поред Марте, па почео разне теореме да измишља. „А ви се, вели, ту љубите?" Учинило му се, онако пијаном. Ја бих се, кажем му ја, пре са корњачом пољубио, него са њом. Осим тога, рекох, ја, брате, имам жену, стоко једна без репа! Искидао сам се на резанце од смеја!

— Какве то резанце? — упита катихета, прилазећи Лупеталову.

— Причам за Вањкина. Стојим ја, знате, у кујни, па на јесетру гледам...

И тако даље. За непуних пола сата већ су сви гости знали за јесетру, за Марту и за Вањкина.

„Вала, сад нек им прича!" — мислио је Лупеталов, трљајући руке. — Само нек зине. Јер чим он почне да прича, они ће њему одма': „Немој, море, будало, да млатиш празну сламу! Знамо ми све како је било!"

И Лупеталов се толико умири, да од силне радости чак попи три-четири чашице ракије више. Кад испрати после вечере младенце у спаваћу собу, он леже и заспа мирно као најневиније детенце, и сутра већ сасвим заборави случај са јесетром...

II

Али авај! Човек каже, а Бог располаже. Зли језици израдише своје погано дело, те Лупеталову не поможе његово лукавство! Тачно после недељу дана, а управо у среду, после трећег школског часа, кад је Лупеталов стајао насред професорске канцеларије, те причао о порочним наклоностима ученика Чавкина, приђе му директор, па га изазва у страну.

— Знате шта, Сергије Капитонићу — рече му директор. — Извините ме, али... То, истина, није моја ствар, али сам ја дужан да вам скренем пажњу... То је моја дужност... Видите ли, прича се да ви живите са том тамо... са куварицом. То, додуше, није моја ствар, али... Живите брате, с њом, љубите се, радите штогод хоћете, али само, молим вас, немојте баш тако јавно! Молим вас! Немојте забрављати да сте ви педагог!

Лупеталов се сав олади и претрну. Као да га је одједном цео рој пчела изуједао, или да га је неко врелом водом посуо, оде кући. Иде он тако кући, а све му се чини да цео свет гледа на њега, баш као да се катраном намазао. Код куће га је нова мука чекала.

— Што не ждереш то? — упита га за ручком жена. — Шта си се замислио? О љубавању мислиш? Мора да си се зажелео твоје Марте? Све ја Ироде,

знам! Отворили су ми очи добри људи! Ух... душманине!

Па плус њега преко образа! Он се диже од стола, па, не осећајући земљу под ногама, без горњег капута и без капе, пође Вањкину. Вањкина нађе код куће.

— Нитков си ти, брајко! — обрати се он Вањкину. — Што ме тако пред целим светом блатом укаља! Што ме тако оклевета!

— Ко је вас оклеветао? Шта измишљате!

— А да ко је то наинтригирао да сам се ја бајаги љубио са Мартом? Је л' велиш, ниси ти? Ниси ти, битанго једна?

Вањкин поче да мига и трепће свима дамарима свога отрцаног лица, подиже очи према икони, па проговори:

— Бог да ме убије, и дабогда црко! Очи ми испале ако сам макар једну речицу реко за вас! Дабогда ми се за гроб не знало! Куга ме сатрла!...

Вањкинова искреност је била несумњива. Очигледно је било да сплетку није он направио.

„Али ко је онда? Ко? — замисли се Лупеталов, сећајући се свих својих познаника, и лупајући се у прса. — Ко је?“

— Ко је? — питамо и ми читаоца...

ШВЕДСКА ШИБИЦА

(Криминална прича)

I

Изјутра 6 октобра 1885 год. у канцеларију полициског пристава 2-ге испоставе С-ског среза уђе један пристојно одевен млад човек и изјави, да је његов газда, резервни коњички потпоручник гарде, Марк Ивановић Кљаузов, убијен. Изјављујући ово млади човек је био блед и веома узбуђен.

— С ким имам част да говорим, — упита га полициски пристав.

— Псјеков, настојник Кљаузова. Агроном и механичар.

Кад полициски пристав и сведоци дођоше заједно с Псјековим на место догађаја, нађоше следеће. Код оног крила куће у коме је становао Кљаузов гурала се маса света. Вест о догађају брзином муње пролетела је по околини и свет, пошто је био празник, скупио се овде из свих околних села. Врата Кљаузовљеве спаваће собе нађена су закључана. Изнутра вирио је кључ.

— Очеvidно да су се злочинци увукли код њега кроз прозор, — примети Псјеков при прегледу врата.

Одоше у врт куда је гледао прозор из спаваће собе. Прозор је изгледао мрачан, злослутан. Био је застрт једном зеленом похабаном завесицом. Један крај те завесице био је мало заврнут, те је било могуће завирити у спаваћу собу.

— Је ли ко од вас гледао кроз прозор, — упита пристав.

— Боже сачувај, ваше високородије, рече вртар Јефрем, ситан старчић, седе косе, с лицем негдашњег подофицира. — Ко ме је ту до гледања, кад се човеку коса диже на глави!

— Еј, Марко Иванићу, Марко Иванићу, — уздахну пристав гледајући кроз прозор. — Говорио сам ја теби да ћеш рђаво завршити! Говорио сам ја теби, брате мој, — а ниси послушао! Порочан живот не води добру!

— Нека је хвала Јефрему, — рече Псјеков: — да није било њега не би се ни досетили. Њему је првом пало напамет, да овде није све к'о што треба. Дошао јутрос код мене и каже: „А зашто нам господин тако дуго спава? Већ недељу дана како не излази из спаваће собе!” Кад ми то рече, а мени пуче пред очима... Одмах ми сину у глави... Он се није појављивао од прошле суботе, а ето данас је недеља! Седам дана — зар је то ситница!

— Да, јадник... — уздахну још једном пристав. — Паметан млад човек, образован и тако добар. У друштву може се рећи први. Али распусник, Бог да му душу прости! Очекивао сам ја овако нешто! Степане, обрати се он једном од присутних — иди овај час мојој кући и пошљи Андријушу код среског поглавара, нека обавести надлежне! Кажи: убили

Марка Иванића! Затим отрчи до жандармериског наредника — шта се он ту скањера. Нека дође одмах овамо! А ти лично отрчи што брже можеш до иследника, Николаја Јермолаића и реци му да дође овамо. Чекај, написаћу му писмо.

Пристав постави око крила куће стражу, написа иследнику писмо и пође код настојника имања на чај. После десет минута он је седео на табурету, савесно грицкао шећер и гутао врео као жеравица чај.

— Ето... — говорио је он Псјекову. — Ето... Властелин, богат човек... љубимац богова, може се рећи, као што се изразио Пушкин, а шта је било од њега? Ништа! Пијанчио, блудничио и... ето!... убили!...

После два сата стиже иследник Николај Јермолајевић Чибуков (тако су звали иследника) висок, крепак старац, око шездесет година, усрдно ради у свом делокругу већ четврт столећа. Познат је у целом срезу као поштен човек, паметан, енергичан и који воли свој посао. На место догађаја дошао је с њиме и његов стални сапутник, помоћник и деловођа Ђуковски, висок млад човек, од својих двадесет шест.

— Је ли могуће, господо? — рече Чибуков улазећи у собу Псјекова и журно се рукујући са свима. Је ли могуће? Марка Иванића? Убили? Не, то није могуће! Ни-је мо-гуће!

— Па ето видите... — уздахну пристав.

— Боже, Господе! Па ја сам га прошлог петка видео на вашару у Тарабањкову! С њим сам, да извините, и ракију пио!

— Ето видите... — уздахну још једном пристав.
Пошто су се науздисали, начудили и испили по
шољу чаја пођоше према кући у дворишту.

— Отступи! — викну наредник народу.

Ушавши у кућу, иследник се пре свега задуби у
посматрање врата од спаваће собе. Врата су била
од боровине, обојена жутом бојом и неповређена.
Није нађено ништа нарочито што би могло да упу-
ти истрагу. Пређоше на обијање.

— Молим, господо, да се ко нема посла удаљи!
— рече иследник кад врата после дуге лупе и тре-
скања попустише под длетом и секиром. — Молим
вас у интересу истраге... наредниче, никога не пу-
штајте!

Чибуков, његов помоћник и пристав отворише
врата и неодлучно један за другим уђоше у спава-
ћу собу. Пред њиховим очима указа се следећи при-
зор: код једног јединог прозора био је велики др-
вени кревет с огромном перином. На изгњеченој
перини лежао је згужван и изгњечен покривач. Ја-
стук, у цицаној навлаци, такође јако изгњечен, ва-
љао се по поду. На сточићу поред кревета лежао
је сребрни часовник и сребрн новац од двадесет ко-
пејки. Ту су лежале и сумпорне жижице. Осим кре-
вета, сточића и једне једине столице, у спаваћој со-
би није било другог намештаја. Загледавши под
кревет пристав виде једно двадесет празних боца,
стари сламни шешир и стакло ракије. Под сточићем
је лежала једна чизма покривена прашином. Преле-
тевши погледом собу, иследник се намршти и поцр-
вене.

— Битанге! — промрмља он стежући песнице.

— А где је Марко Иванић? — тихо упита Ђу-
ковски.

— Молим вас, не мешајте се! — рече му грубо
Чибуков. — Изволите прегледати под! Ово је други
овакав случај у мојој пракси, Јефграфе Кузмићу, —
обрати се он приставу спустивши глас. — Године
1870 био је преда мношвом исти овакав случај. Па ви се
свакако сећате... Убиство трговца Портретова. Тамо
је било исто тако. Битанге убиле и изнеле леш кроз
прозор...

Чибуков приђе прозору, разгрну у страну завеси-
цу и пажљиво гурну прозор. Прозор се отвори.

— Отвара се, дакле није био затворен... Хм!
Трагови на дасци од прозора... Видите ли? Ево
трагова од колена... Неко је ушао отуда... Из свега
излази да треба добро разгледати прозор.

— На поду се не види ништа нарочито, — рече
Ђуковски. — Ни мрља, ни огреботина. Нашао сам
само једну изгорелу шведску шибицу! Колико се
сећам Марк Иванић није пушио; у приватном живо-
ту употребљавао је сумпорне шибице, а не швед-
ске. Та шибица може да послужи као доказ...

— Ах, ћутите, молим вас! — одмахну руком
иследник. — Трпа се ту са својом шибицом. Не тр-
пим усијане главе! Место што тражите шибице, бо-
ље би било да прегледате постељу.

После прегледа постеље Ђуковски рапортира:

— Ни крвавих ни макаквих других мрља... Све-
жих подеротина такође нема. На јастуку трагови
зуба. Покривач исполиван неком течношћу, која има
мирис пива и укус такође... Општи изглед посте-
ље побуђује нас на мисао да се на њој водила борба.

— Знам и без вас за борбу! Вас не питам за борбу! Место борбе боље би било...

— Једна чизма овде, друге нема.

— Па шта је с тим?

— Па то да су га удавили, кад је скидао чизме. Није успео да скине другу чизму, кад...

— Оставите се приче!... А откуд ви знате да су га удавили?

— На јастуку трагови зуба. И сам јастук је много изгњечен и бачен с кревета на два и по метра.

— Пих, ала тај меље! Хајдемо боље у башту. Боље ће бити да мало погледате по башти, него што овде ријете... То ћу ја и без вас урадити!

Кад дођоше у башту истрага се прво позабави разгледањем траве. Трава под прозором била је изгажена. Жбун чкаља под прозором уз сам зид беше такође изгажен. Ђуковскоме је пошло за руком да на њему нађе неколико поломљених гранчица и прамичак вате. На горњим чичковима беху нађени танки конци тавно плаве вуне.

— Које је боје било његово последње одело? — запита Ђуковски Псјекова.

— Жуто, од жутог платна.

— Одлично. Они су, дакле, били у плавом оделу.

Неколико чичкова чкаља беху одрезани и брижљиво завијени у хартију.

У тај мах дође срески поглавар Арцибашев-Сви-стаковски и доктор Ђућујев. Поглавар се поздрави и одмах поче да се распитује о стварима које су га интересовале. Доктор пак, висок и одвећ мршав човек, са упалим очима, танким носем и оштрим под-

братком, не поздрави се ни с ким, не запита ни зашта, већ седе на пањ, уздахну и проговори:...

— А Срби се опет нешто рогуше! Не разумем, шта им то треба! Ах, Аустријо, Аустријо! Све је то твоје масло!

Преглед прозора с поља није дао коначно ништа; преглед пак траве и жбунова близу прозора дао је истражи много корисних података. Ђуковском је пошло за руком, на пример, да на трави пронађе једну танку тавну пругу, која се састојала од мрља и протезала од прозора на неколикохвати у дубину баште. Пруга се завршавала великом тамном локвом под једним жбуном јоргована. Под тим је жбуном нађена и чизма, за коју се показало да је пар чизме нађене у спаваћој соби.

— Ово је давнашња крв! — рече Ђуковски, разгледајући локву.

Доктор се код речи „крв” подиже лењо, површно погледа у локву.

— Јесте, крв, — промрмља он.

— Дакле, није удављен, ако је крв! — рече Чибукон заједљиво погледајући Ђуковског.

— У спаваћој соби су га удавили, овде пак, бојећи се да не оживи, ударили су га неким оштрим предметом. Локва под жбуном показује да је он лежао тамо релативно дуго времена, док су они тражили начина како и на чему да га изнесу из баште.

— Добро, а чизма?

— Та чизма још боље поткрепљује моју мисао, да су га убили кад је пред спавање скидао чизме. једну је чизму био скинуо, другу пак, тј. ову, успео

је да је скине само у пола. У пола скинута чизма за време отимања и пада, сама се скинула. . .

— Гле како је лепо довео у везу! — осмехну се Чибуков. Све отсеца као на пању! А кад ћете се ви једном одучити да се не утрпавате са својим закључцима? Место што изводите закључке, боље би било да узмете за анализу мало те траве с крвљу!

По свршеном увиђају и пошто је нацртан план места догађаја, иследна власт се упути настојнику имања да састави записник и да доручкује. За доручком се разговарало.

— Часовник, новац и остало. . . све нетакнуто, — почео је разговор Чибуков. — Као два и два четири, убиство није извршено из користољубља.

— Извршио га је неки интелигентан човек, — додаде Ђуковски.

— Из чега ви то закључујете?

— Моме мишљењу иде у прилог шведска шибца, коју још не употребљују овдашњи сељаци. Такве жижице употребљује само властела, и то не сва. Убили су га, узгред буди речено, не један, већ најмање троје: двоје су држали, а трећи давио. Кљаузов је био јак и убице су то морале знати.

— А чему је могла да му користи снага, када је, претпоставимо, спавао?

— Убице су га застале кад је скидао чизме. Скидати чизме, не значи спавати.

— Шта ми ту мудрујете! Боље једите!

— А по моме мишљењу, ваше високоблагородије, — рече вратар Јефрем, мећући самовар на сто: — тај је злочин извршио нико други него Николашка.

— Врло могуће, — рекао је Псјеков.

— А ко је тај Николашка?

— Господин собар, ваше високоблагородије, — одговори Јефрем. — Ко ће други, ако није он! Разбојник је то, ваше високоблагородије! Пијаница и развратник каквог под небом нема. Он је господину увек доносио ракију и господина је смештао у кревет. . . Ко ће, ако није он? А још уз то, усуђујем се да доставим вашем високоблагородију, хвалио се, хуља, у крчми како ће убити господина. Све је то дошло због Акуљке, због женске. . . Та је опајдара била код њега. . . Господину се она допала, они су је приближили себи, а он. . . свакако пао у јарост. . . Сад се ваља пијан по кујни. Плаче. . . лаже да му је господина жао.

— А збиља због Акуљке може да се падне у јарост, — рече Псјеков. Она је опајдара, свакојака женска, али. . . није је забадава Марк Иванић прозвао Наном. У њој има нечег што потсећа на Нану. . . привлачног. . .

— Видео сам. . . знам. . . — рече иследник, бришући нос црвеном марамицом.

Ђуковски поцрвене и обори очи. Пристав поче добовати прстом по тањиру. Срески поглавар на-кашља се и поче тражити нешто у ташни. Једино само на доктора ово спомињање Акуљке и Нане као да не учини никакав утисак. Иследник нареди да доведу Николашку. Николашка, висок момак с великим роавим носем, у капуту који је некад његов господар носио, уђе у Псјековљево собу и поклони се до земље иследнику. Лице му је било сањиво и уплакано. Био је пијан и једва се држао на ногама.

— Где ти је господин? — упита га Чибуков.

— Убили су га, ваше високоблагородије.

Рекавши ово Николашка затрепта очима и заплака.

— Знам да су га убили. А где је он сад? Где је његов леш?

— Причају да су га изнели кроз прозор и да су га закопали у башти.

— Хм... Зна се већ и у кујни о резултатима истраге... То није добро. Драги мој, где си ти био те ноћи кад су убили господина? Тојест, у суботу?

Николашка подигао увис главу, искривио врат и замислио се.

— Не могу да знам, ваше високоблагородије, — био сам напит и не сећам се.

— Alibi! — шану Ђуковски, насмеја се и протрља руке.

— Добро. А од чега је код господина под прозором крв?

Николашка искренуо главу увис и мисли.

— Брже мисли! — рече следник.

— Ево. Та је крв од ситнице, ваше високоблагородије. Заклао сам кокошку. Ја је клао онако просто, к'о и обично, а она поче да ми се отима из руке и поче да бежи... Ето отуда је крв...

Јефрем је посведочио да заиста Николашка сваке вечери коље кокошке на разним местима, али нико није видео да је недоклана кокош бежала по башти, што се опет не може ни безусловно порећи.

— Alibi, — насмехну се Ђуковски — и какав глупачки alibi!

— Јеси ли познавао Акуљку?

— Па, живели смо!

— А господин ти је узео?

— Није. Од мене су је одвојили они, господин Псјеков, Иван Михаилић, а од Ивана Михаилића је одвојио господин. Тако је текла ствар.

Псјеков се збуну и отпоче да чеше лево око. Ђуковски упи своје очи у њега, запази збуњеност и задрхта. На настојнику опази он плаве панталоне, на које раније није био обратио пажњу. Панталоне су га потсећале на плава влакна нађена на чкаљу. И Чибуков такође подозриво погледа Псјекова.

— Одлази! — рече он Николашки. — А сад дозволите да вама управим једно питање г. Псјекове. Ви сте, наравно, у суботу уочи недеље били овде?

— Да, у десет сати вечерао сам с Марком Иванићем.

— А затим?

Псјеков се збуну и устаде од стола.

— Затим... затим... Збиља, не сећам се — промрмља он. — Пио сам много тада... Не сећам се где сам и кад заспао... Што ме ви све једнако гледате? Ваљда га нисам ја убио!

— Где сте се пробудили?

— Пробудио сам се у кујни за послугу на пећи. Сви могу да посведоче. Како сам се попео на пећ, не знам...

— Немојте се узбуђивати... Јесте ли познавали Акуљину?

— Па шта је с тим...

— Од вас је она прешла Кљаузову...

— Да... Јефреме, послужи још печуркама! Хоћете ли чаја, Јефграфе Кузмићу?

Настало је тешко, мучно ћутање, које се продужи читавих пет минута. Ђуковски је ћутао не скидајући своје оштре очи с Псјекова. Иследник прекиде ћутање.

— Биће потребно, — рече он — да одемо у велику кућу и да проговоримо мало са сестром покојниковом, Маријом Ивановном. Можда ће нам она дати неких нових података за истрагу.

Чибуков и његов помоћник захвалише на доручку и упутише се у властеоски дом. Кљаузовљевој сестру, Марију Ивановну, уседелицу од четрдесет и пет година, затекоше како се моли Богу пред високим породичним олтаром. Видећи у рукама гостију ташне с актима и капе с кокардама, она пребледе.

— Примите пре свега извињење због нарушавања, како да кажем, вашег побожног расположења, — поче, стружући ногама, галантни Чибуков. — Дошли смо с једном молбом. Ви сте, наравно, већ чули... Постоји подозрење да је ваш брат, на неки начин, убијен. Знате, Божја воља... Смрт никог не обилази, ни цара ни просјака. Да ли ви можете да нам помогнете каквим било податком, разјашњењем...

— Ах, не питајте ме!... — рече Марија Ивановна пребледевши још више и покривши лице рукама. — Ништа ја не могу да вам кажем! Ништа! Преклињем вас! Ја ништа... Шта ја могу? Ах, не, не... ни речи о брату. Ни на самртном часу нећу проговорити.

Марија Ивановна заплака и оде у другу собу. Иследници се згледаше, слеглоше раменима и одоше.

— Ђавоља жена! — опсова Ђуковски кад изиђоше из велике куће. Види се нешто зна, а крије! А и код собарице може да се прочита с лица да нешто зна. Чекајте само, ђаволи једни. Све ћемо расправити!

Увече су се Чибуков и његов помоћник, обасјани бледом месечином, враћали кући; седели су у таљигама и у мислима враћали се на оно што се догодило у току дана. Обојица су били уморни и ћутали су. Чибуков није волео уопште да разговара уз пут, а брбљиви Ђуковски је ћутао за љубав старцу. Па ипак на крају пута, помоћник не издржа ћутање и проговори:

— Да је Николашка умешан у овај злочин — рече он: *non dubitandum est*. И по њушци му се види да је способан за такве ствари... Даје *alibi* и рукама и ногама. Нема сумње да он у том злочину није иницијатор. Он је био само глупо, најмљено оруђе. Слажете ли се? И скромни Псјеков не игра баш последњу улогу у том злочину. Плаве панталоне, збуњеност, лежање на пећи после убиства, *alibi* и Акуљка.

— Хајде мељи Емеља, сад је твоја недеља. По вашем мишљењу сваки је убица ко је познавао Акуљку? Ех, ви усијана главо! Треба још сису да сисате а не да расправљате злочине. И ви сте се удварали Акуљки — значи да сте и ви саучесник у том злочину?

— Па и код вас је Акуљка читав месец дана била куварица, али... ја ништа не говорим. Увече уочи те недеље, ја сам играо са вама карте, видео сам вас, иначе би ја и вас закачио. Није злочин, чико, у

жени. Злочин је у гнусном, одвратном, поганом осећању. Скромном, младом човеку није се свидело, видите, што он није победио. Себичност, видите... па пожелео да се освети. Затим... његове дебеле усне јасно сведоче о сензуалности. Сећате ли се како је све цактао устима кад је Акуљку упоређивао с Наном? Да он, покварењак, сагорева од страсти, то је несумњиво! И онда: увређено самољубље и незадовољена страст. То је довољно да се изврши убиство. Двојица су у нашим рукама, али ко је трећи? Николашка и Псјеков су држали. Ко је давио? Псјеков је плашљив, збунљив, уопште кукавица. Николашка не уме да дави јастуком. Такви као он раде секиром, пијуком... Давио је неко трећи, али ко?

Ђуковски натуче капу на очи и утону у мисли. Ђутао је све док таљиге не стигоше до следниково куће.

— Еурека, — рече он, ушавши у претсобље и скидајући капут. — Еурека, Николаје Јермолаићу! Не знам како само да ми раније не падне напамет. Знате ли ко је трећи?

— Махните се, молим вас! Ево готова је вечера. Седите да вечерамо!

Иследник и Ђуковски седоше за вечеру. Ђуковски нали себи чашицу ракије, подиже се, истеже се и севајући очима рече:

— Дакле знајте да је трећи, који је радио заједно с хуљом Псјековим и давио била жена! Јесте! Ја говорим о сестри убијенога, Марији Ивановној!

Чибуков се загрцну ракијом и загледа се у Ђуковског.

— Ви... овај? Глава... овај? Да вас не боли?

— Ја сам здрав. Добро, узмимо, да сам чак и полудео, но чиме ви објашњавате њену збуњеност кад смо ми дошли? Како ви објашњавате то што није хтела да нам ма шта каже? Рецимо да су то све ситнице — добро, лепо! — али сетите се њиховог односа. Она није марила да види свог брата. Она староверка, а он развратник, безбожник... Ето где је корен мржње. Причају да је он успео чак да је убеди у то да је он сотонин слуга. Пред њом он се бавио спиритизмом!

— Добро, па шта је с тим.

— Зар ви не разумете? Она, староверка, убила га је из фанатизма! Не само да је убила отпадника, већ је ослободила свет од антихриста — и у томе је, мисли она, њена заслуга, њен религиозни подвиг! О, не познајете ви те уседелице староверке! Прочитајте мало Достојевског! А шта тек пишу Љесков, Печерски! Она и нико други, то запамтите! Она је давила! Да подмукле жене! Зар није због тога стајала пред иконама када смо ми ушли, само да би нам заварала очи? Дед да се молим, стаћу и молићу се, а они ће помислити да сам ја спокојна, да их не очекујем! То је метода свих злочинаца — новајлија. Брате мој, Николаје Јермолаићу! Рођени мој! Уступите мени овај злочин! Пустите да га ја лично доведем до краја! Мили мој! Ја сам га почео, ја ћу га довести до краја!

Чибуков одмахну главом и намргоди се.

— Умемо и ми да ислеђујемо тешке ствари, — рече он. А ваш је посао да се не трпате где вам није место. Пишите диктандо, кад вам се диктира, — ето то је ваш посао.

Буковски уздахну, залупи вратима и изиђе.

— Паметан је угурсуз! — промрмља Чибуков, пратећи га очима. — Велика проницљивост! Али се загреје и где треба и где не треба. Морам да му купим на вашару дувањару на поклон...

Сутрадан изјутра доведоше из Кљаузовке иследнику једног младог момка с великом главом и зечјим уснама, који изјави да је пастир Данилка, и даде врло интересно саопштење.

— Био сам мало напит, — рече он. До поноћи сам седео код моје куме. Успут кући, онако пијаном, паде ми напамет да се окупам у реци. Купам се ја... и гле! Иду путем два човека и носе нешто црно. — „Ху!“ — викнем ја на њих. Они се уплашише и стругнуше ка макаријевским баштама. Убио ме Бог, ако то нису вукли господина!

Истог дана предвече били су ухапшени Псјеков и Николашка и упућени под стражом у среску варош. У среској вароши затворише их у казамат.

II

Прошло је дванаест дана.

Било је јутро. Иследник Николај Јермолаић седео је у својој соби и прелиставао „кљаузовски“ предмет; Буковски је узнемирено као вук у кавезу шетао из угла у угао.

— Ви сте убеђени у кривицу Николашке и Псјекова, — говорио је он нервозно, чупкајући своју брадицу. А зашто се не дате убедити у кривицу Марије Ивановне? Ваљда вам мало доказа, је ли?

— Ја не кажем да нисам убеђен. Ја сам убеђен, али некако ми не иде у главу... Поузданих доказа

нема, него све некаква филозофија... Фанатизам, те ово, оно...

— А вама треба дати секиру и окрвављене чаршаве! И ви сте ми неки правник! Доказаћу ја вама! Престаћете ви да тако немарно потцењујете психолошку страну злочина. Одлетеће ваша Марија Ивановна у Сибир! Доказаћу ја! Није вам довољна филозофија, е па имам ја нешто стварније... То ће вам доказати да је оправдана моја филозофија! Чекајте само док мало пропутујем.

— О чему ви то говорите?

— О шведској шибици... Зар сте заборавили? А ја нисам заборавио! Ја знам ко ју је упалио у соби убијеног! Упалио је не Николашка, не Псјеков, код којих се при претресу није нашло шибица, већ је трећи, тојест Марија Ивановна. И ја ћу доказати!... Чекајте само док обиђем срез и распитам...

— Па лепо, седите... Чекајте да извршимо са слушање...

Буковски седе за сто и завуче свој дуги нос у акта.

— Доведите Николаја Тетехова! — викну иследник.

Уведоше Николашку. Николашка је био блед и мршав као даска. Он је дрхтао.

— Тетехове! — поче Чибуков. — Године 1879 ви сте одговарали код судије првог кварта за крађу и били сте осуђени на затвор. Године 1882 понова сте осуђени за крађу и понова сте допали затвора... Нама је све познато...

Николашкино лице изражавало је дивљење. Иследниково свезнање беше га пренеразило. Али ускоро

чуђење замени израз крајње туге. Он заплака и замоли за дозволу да изиђе да се умије и умири. Изведоше га.

— Доведите Псјекова! — објави иследник.

Уведоше Псјекова. Млади човек беше се у току последњих дана веома много променио у лицу. Измршавио је, побледео и потавнео. У очима му се читала апатија.

— Седите, Псјекове, — рече Чибуков. — Надам се да ћете овог пута бити разумни и да нећете лагати као раније. На свим саслушањима ви сте одрицали учешће у убиству Кљаузова, без обзира на огромну масу доказа, који говоре против вас. То је неразумно. Признање олакшава кривицу. Данас ја говорим с вама последњи пут. Ако данас не признате, сутра ће већ бити доцкан. Хајде, причајте нам...

— Ништа ја не знам... Не знам ни за ваше доказе, — прошапута Псјеков.

— Тим горе! Е, онда дозволите да вам ја испричам како је извршен злочин. У суботу увече ви сте седели у спаваћој соби Кљаузова и пили са њим ракију и пиво (Ђуковски упре поглед у лице Псјекова и не скидаше га у току овог монолога). Николај је послуживао. У један час Марк Иванић је изјавио жељу да хоће да спава. Он је увек легао у један сат. Кад је он скидао чизме и издавао вам заповест у погледу вођења имања, ви и Николај, на дани знак, зграбили сте напитег газду и бацили га на постељу. Један од вас сео му је на ноге, други на главу. У том тренутку из ходника ушла је вама позната жена у црном оделу, која се раније била

споразумела са вама у погледу свог учешћа у том злочинском делу. Она је зграбила јастук и почела је да га њим гуши. За време борбе угасила се свећа. Жена је извадила из џепа кутију са шведским шибицама и упалила свећу. Зар није тако? Ја видим по вашем лицу да је истина све што говорим. Али даље... Пошто сте га угушили и уверили се да не дише ви и Николај изнели сте га кроз прозор и положили код жбуна чкаља. Бојећи се да он не оживи, ударили сте га неким оштрим предметом. Затим сте га понели и спустили за неколико тренутака под жбун јоргована. Пошто сте се одморили и смислили шта ћете, ви сте га понели. Пренели сте га преко плота... Затим пошли путем... Даље долази јаз. Код јаза уплашио вас неки сељак. Али шта је вама?

Псјеков пребледе као крпа, устаде и посрну.

— Хоћу да се угушим! — рече он. Добро... неке буде и тако... Само да изиђем... молим вас.

Псјекова изведоше.

— Најзад, ипак је признао! — пријатно се протегли Чибуков. — Издао се! А ја онако вешто! Све га засипам!...

— Не одриче ни жену у црном!... — насмеја се Ђуковски. — Али, ипак, мене страшно мучи шведска шибица! Не могу више да издржим! Опростите! Идем!

Ђуковски мету капу и оде. Чибуков поче да испитује Акуљку. Акуљка је изјавила да ништа не зна...

— Само сам са вама живела и више ни с ким! — изјави она.

У шест сати увече врати се Ђуковски. Био је узбуђен као никад. Руке су му дрхтале толико да није

био у стању да раскопча горњи капут. Образи су му горели. Видело се да се није вратио без новости.

— Veni, vidi, vici! — рече он, улетевши у Чибуковљеву собу и срушивши се у наслоњачу. — Кунем вам се чашћу, ја почињем да верујем у своју генијалност! Слушајте, ђаво нека нас носи! Слушајте и дивите се, старино! Смешно и тужно! У нашим је рукама већ троје... није ли тако? Ја сам нашао четвртога, или боље, четврту, пошто је и то жена! И то каква жена! За један додир њених рамена, ја бих дао десет година живота! Али... слушајте... Отишао ја у Кљаузовку и око ње обилазим све у круг. Улазио уз пут у све бакалнице, крчме, подрумчиће и свуда тражио шведске шибице. Свуда ми кажу „нема“. Обилазио сам ја тако све досад. Двадесет пута сам губио наду и исто толико пута опет се надао. Кланцао сам целог дана и тек пре једног сата наиђох на оно што сам тражио... На три километра одавде. Дадоше ми пакло од десет кутија. Једне кутије нема, па нема. А ја одмах: ко је купио ту кутију? Та и та... Допало јој се... што шиште. Соколе мој! Николаје Јермолаићу! Шта све може да учини човек, кога су истерали из богословије и који је читао Габоријеве криминалне романе, то се просто не да замислити! Од данашњег дана почињем да ценим самога себе!... Уфф!... Али, хајдемо!

— Куда то?

— К њој, четвртој... Треба похитати, иначе... иначе ћу ја изгорети од нестрпљења. Знате ли ко је она? Не можете да погодите? Млада жена нашег полициског пристава, старца Јефграфа Кузмића,

Олга Петровна — ето ко! Она је купила ту кутију шибица!

Ви... ти... ви... јеси ли полудео?

— Врло разумљиво! Прво, она пуши. Друго, она је до ушију била заљубљена у Кљаузова. Он је одбацио њену љубав због некакве Акуљке. Освета. Сад се сећам како сам их једном затекао у кујни иза преграде. Она га је преклињала, а он је пушио њену цигарету и пуштао јој дим у лице. Е па хајдемо... Брже, већ се смркава... Хајдемо!

— Нисам ваљда пао на теме да због којекаквих ситница узнемирујем ноћу отмену, поштену жену.

— Отмена, честита... Слаботиња сте ви кад то кажете, а не иследник. Никад досад нисам се усудио да вас грдим, а сад ме ви на то приморавате! Слаботиња. Мама. Али голубе, Николаје Јермолаићу! Молим вас!

Иследник одмахну руком и пљуну.

— Молим вас! Молим вас, не ради себе, већ у интересу правосуђа! Најзад, преклињем вас! Учините ми за љубав бар једном у животу!

Буковски паде на колена.

— Николаје Јермолаићу! Та будите тако добри! Назовите ме нитковом, неваљалцем, ако се варам што се тиче те жене. Какав злочин! Злочин и по! Роман, а не злочин! По целој Русији ћемо се прославити! Ви ћете постати иследник за нарочито важне преступе. Разумете ли, неразумни старче!

Иследник се намршти и неодлучно пружи руку према шеширу.

— Нека вас ђаво носи! — рече он. — Хајдемо!

Био је већ мрак, кад су иследникове каруце дојуриле пред капију полициског пристава.

— Баш смо свиње! — рече Чибуков, ухвативши за звонце. — Узнемирујемо људе.

— Ништа, ништа... не плашите се... рећи ћемо да нам је пукао федер на колима.

Чибукова и Ђуковског дочека на прагу висока, пуна жена, од својих двадесет и три године, с црним као смола обрвама и пуним црвеним уснама. Била је то главом Олга Петровна.

— Ах, врло пријатно! — рече она осмехнувши се целим лицем. — Баш сте стигли на вечеру. Мој Јефграф Кузмић није код куће... Засео се код попа... Него ми ћемо моћи и без њега... Седите! Долазите с ислеђења?...

— Да... пукао нам федер, — поче Чибуков, улазећи у гостинску собу и седајући у наслоњачу.

— Ви њу одмах... право по глави! — шану му Ђуковски. — Право по глави!

— Федер... Хм... да... па ето дошли.

— Право по глави, кажем вам. Досетиће се ако ту ваздан отежете.

— Е па онда ради како знаш, а мене поштеди! — промрмља Чибуков, уставши и пришавши прозору. — Не могу! Ти си скувао, ти и кусај!

— Да, федер... поче Ђуковски па приђе жени пристава намрштивши свој дугачки нос.

— Ми смо дошли не ради... е... е... е... вечере и Јефграфа Кузмића. Ми смо зато дошли да вас упитамо милостива госпођо, где се налази Марк Ивановић, кога сте ви убили?

— Шта? Какав Марк Иванић? — замуца жена

пристава и њено се широко лице изненада и за тренут прели јасним црвенилом. — Ја... не разумем.

— Питам вас у име закона! Где је Кљаузов? Нама је све познато!

— Ко вам је казао? — упита тихо жена пристава, не могући да издржи више поглед Ђуковског.

— Изволите нам показати где је он!?

— Али откуд сте сазнали? Ко вам је причао?

— Нама је све познато? Ја тражим у име закона!

— Иследник охрабрен забуном приставове жене приђе јој и рече:

— Покажите нам и ми ћемо отићи. У противном ми...

— А шта ће вам он?

— Нашто та питања, госпођо. Ми вас молимо да нам покажете! Ви дрхтите, збуњени сте... Да, он је убијен, и кад баш хоћете, ви сте га убили! Саучесници су вас издали!

Она пребледе.

— Хајдемо, — рече она тихо, ломећи руке. — Он је затворен код мене у купатилу. Али, тако вам Бога, не говорите ништа моме мужу. Молим вас. Он не би то преживео.

Приставова жена скиде са зида велики кључ и поведе своје госте кроз кујну и ходник у двориште. У дворишту је било мрачно. Ромињала је ситна киша. Она пође напред. Чибуков и Ђуковски корачали су за њом по високој трави, удишући мирис дивље конопље и помија по којима су шљапкали. Двориште је било велико. Ускоро нестане помија и ноге осетише под собом узорану земљу. У мраку се виде силуете дрвећа, а међу дрвећем мала кућица са накривљеним оцаком.

— То је купатило, — рече жена пристава. — Али, молим вас, не говорите ником!

Дошавши до купатила Чибуков и Буковски спазише на вратима огроман катанац.

— Спремите свећу и жижице! — шану иследник свом помоћнику.

Приставова жена откључа катанац и пусти госте у купатило. Буковски кресну шибицу и осветли претсобље у купатилу. Насред претсобља стајао је сто. На столу поред малог бокастог самовара чинија с остатцима чорбе од поврћа, и здела са остацима некаквог соса.

— Даље!

Уђоше у следећу просторију у купатило. Тамо је такође био сто. На столу велика чинија са шунком, стакло ракије, тањери, ножеви, виљушке.

— Али где је он? Где је убијени? — упита иследник.

— Он је на најгорњој полици! — прошапута пристава жена све више бледећи и дрхтећи.

Буковски узе у руке свећу и пође ка највишој полици. Тамо он угледа велико човечије тело, које је лежало непомично на великом перјаном душеку. Тело је лагано хркало.

— До сто ђавола, она нас вара! — узвикну Буковски. — То није он! Овде лежи неки живи клипан. Еј, ко сте ви, ђаво да вас носи?

Тело удахну шиштећи ваздух и поче се мицати. Буковски га гурну лактом. Оно подиже увис руке, протеже се и мало подиже главу.

— Који је то враг? — упита промукли дубоки бас. — Шта хоћеш?

Буковски принесе свећу лицу непознатог и узвикну. По црвеном носу, накомтрешеној и разбарушеној коси, по црним као смола брковима, од којих један беше кицошки заврнут те је изазивачки гледао горе у полицу, он познаде потпоручника Кљаузова.

— Ви... Марко... Иванићу! Не може бити!

Иследник погледа горе и пренерази се...

Ја сам, да... А то сте ви, Буковски! Кога ђавола ви тражите овде? А каква је оно њушка доле? Боже мој, иследник! Откуд ви овде?

Кљаузов се спусти доле и загрли Чибукова. Олга Петровна шмугну иза врата.

— Како сте само дошли? Пијмо, ђаво да нас носи! Тра-та-ти-том... Пијмо! Збиља, ко вас овамо доведе? Откуд сте ви дознали да сам ја овде? Уосталом, свеједно! Пијмо!

Кљаузов упали лампу и нали три чашице ракије.

— Тојест, ја те не разумем, — рече иследник раширивши руке. — Јеси ли ти то или ниси?

— Доста!... Хоћеш да ми придикујеш морал? Не труди се узалуд. Јуначе Буковски, испи своју чашицу. Веселимо се, другови... Шта разгледате? Пијте!

— Па ипак ја никако не могу да будем паметан, — рече иследник, махинално испивши чашицу ракије. — Зашто си ти овде?

— А зашто да не будем овде, ако ми је овде пријатно?

Кљаузов испи и узе мало шунке.

— Живим код приставове жене као што видиш. у тишини, и дивљини као какав домаћи бог! Пиј! Било ми је ње жао, брате! Сажалио сам се и ето

живим овде у напуштеном купатилу као одметник. Товим се... Идуће недеље мислим да се извучем одавде. Већ почело да бива досадно...

— Неразумљиво! — рече Буковски.

— А чега има неразумљивог?

— Неразумљиво! Тако вам Бога како је доспела ваша чизма у башту?

— Која чизма?

— Ми смо нашли једну чизму у спаваћој соби, другу у башти.

— А шта вам треба да то знате? То се вас ништа не тиче... Та, пијте, ђаво нек вас носи! Пробудили сте ме, онда пијте! Интересантна ствар, браћо мој, са том чизмом! Ја нисам хтео испочетка да идем код Оље. Нисам био нешто расположен, знаш, био сам мало повукао... Она дошла под прозор и почела да грди... Знаш, какве су жене... уопште... Ја пијан, потегнем и бацити чизму на њу... Ха-ха! Не грди, велим! Она уђе кроз прозор, упали лампу и поче да ме гњави онако пијаног. Распалила ме, довукла овамо и закључала. Сад благујем. Љубав, ракија, и разне ђаконије. Али куда ви? Чибукове, куда ћеш?

Иследник пљуну и изиђе из купатила. За њим, оборивши главу, изишао је и Буковски. Обојица су ћутећи сели у кочије и пошли. Никада им пут није изгледао тако досадан и дуг као сада. Обојица су ћутали. Чибуков је ћутао целим путем од беса, Буковски је био сакрио лице у јаку од капута као да се бојао да мрак и киша која је ромињала не прочитају стид на њему.

Дошавши кући иследник затече у својој соби док-

тора Ђуђеуева. Доктор је седео за столом и дубоко уздишући прелиставао „Њиву”.

— Шта све нема на овом свету! — рече он пресрећући иследника тужним осмехом. — Аустрија опет нешто! А и Гледстон такође је на неки начин...

— Костуре ђаволски! Остави ме на миру! Хиљаду пута сам ти говорио да ме оставиш на миру са том твојом политиком. Није ми сад до политике! А теби — окрете се он Буковском, замахнувши пеницом: а теби — во вјеки векова ово нећу забравити!

— Али... шведска шибица, видели сте! Зар сам могао да слутим?

— Дабогда те задавила та твоја шибица! Одлази и не љути ме, јер ћу сад триста чуда да направим од тебе. Да те моје очи више не виде!

Буковски уздахну, узео капу и изиђе.

— Идем да се напијем! — одлучи он изишавши из капије и упути се тужно у крчму.

Приставова жена дошавши из купатила кући затече мужа у гостинској соби.

— Што је долазио иследник? — упита муж.

Дошао је да каже да су нашли Кљаузова. Замисли, нашли га код туђе жене!

— Ех, Марко Иванићу, Марко Иванићу! — уздахну полициски пристав подигавши очи увис. Говорио сам ја теби, — а ти нећеш да слушаш!

УМЕТНОСТ

Тмуро зимско јутро.

На глаткој и блештавој површини речице Бистрјанке, овде-онде засуте снегом стоје два сељака: омадени Серјошка и црквени клисар Матвеј. Серјошка, око тридесет година, кратконог, оронуо, сав ћелав, љутито гледа лед. Из његове изношене кратке бунде као у олињалог пса висе праменови вуне. Он држи у рукама шестар начињен од две дугачке летве. Матвеј, старац благог лица, у новом кожуху и ципелама од филца гледа кротким плавим очима горе где се на високој и косој обали живописно шћућурило село. У рукама држи тежак пијук.

— Шта, нећемо ваљда до мрака тако стајати скрштених руку? — прекида ћутање Серјошка управивши своје гневне очи на Матвеја. — Јеси ли дошао овамо да седиш, матори ђаволе, или да радиш?

— А ти, овај... показуј... — мрмља Матвеј кратко трепћући очима.

— Показуј... Све ја: ја и да показујем, ја и да радим! Као да ви немате главе! Зар ми је то нека вештина описати круг шестаром. Док не измериш, не смеш да ломиш лед. Мери! Узми шестар!

Матвеј узима из Серјошкиних руку шестар и невешто тапка на једном месту, гура на све стране лактовима и почиње да описује на леду круг. Серјошка презриво шкиљи очима и види се да ужива у његовом снебивању и невештини.

— Е-е-е, — љути се он. — И то не умеш! Право је речено да је сељак глуп к'о пањ. За тебе је да чуваш гуске, а не да организујеш светковину за Богојављење! Дај овамо шестар! Дај овамо, кад ти кажем!

Серјошка отима из руку ознојеног Матвеја шестар и за тили час, хитро се нагнувши на једну пету црта на леду круг. Границе где ће се обавити богојављенска свечаност већ су повучене, сад треба само исећи лед...

Но пре но што ће приступити послу, Серјошка се још дуго пренемаже, џангриза, грди:

— Ја нисам обавезан да радим за вас! Ти служиш у цркви, ти и ради!

Он очевидно ужива у своме изузетном положају у који га је сад поставила судбина давши му ретки таленат — да задивљује једном годишње сав свет својом уметношћу. Јадни Матвеј мора да слуша од њега много горких презривих речи. Серјошка се лађа посла јетко, љутито. Лењ је. Тек што је нацртао круг, а већ га нешто вуче горе у село, да пије чај, да шврља, да беспосличи.

— Сад ћу ја да дођем... — говори он палећи цигарету. — А ти ту остани и место да бројиш врране донеси нешто да се седне и почисти снег.

Матвеј остаје сам. Ваздух оштар и штипа, али нема ветра. Иза расутих кућа на обали уздиже се пријатно бела црква. Око њених златних крстова не престајући никако круже чавке. Мало даље од села, тамо где се обала нагло спушта и постаје стрма, на самој стрмени стоји једно спутано кљусе, непокретно као да је од камена — мора бити да је заспало или да се нешто замислило. Замишљено са-

њив изглед реке, кружење чавки и кљусе чине да задрема. Пролази један сат, други, а Серјошке никако нема. Већ одавно је почићен снег с реке и метут сандук да се седне, а пијанице ни од корова. Матвеј чека и само с времена на време зевне. Осећање досаде њему је непознато. Нареди му да стоји на реци, дан, месец, годину, он ће стајати.

На крају крајева појављује се Серјошка иза кућа. Он иде гегајући, лагано ступа с ноге на ногу. Лењ је да заобилази и спушта се, не друмом, већ бира краћи пут, одозго наниже по правој линији и притом запада у сметове, закачиње се за трње, пада на леђа — и све то лагано с почивкама.

— А шта ти радиш? — издра се он на Матвеја.
— Што стојиш, а не радиш? Кад ће да се разбије лед?

Матвеј се прекрсти, узима у обе руке пијук и почиње да разбија лед, држећи се строго нацртаног круга. Серјошка седи на сандуку и прати погледом троме, неспретне покрете свога помоћника.

— Лакше по ивицама! Лакше! — командује он.
— Кад нешто не знаш, немој да се примаш; а кад си се примио, онда ради! Чујеш!

Горе се скупља гомила света. Видећи гледаоце, Серјошка се још више распаљује.

— Бацићу све и нећу да радим! — говори он пушећи смрдљиву цигарету и пљујући.

— Да видим, како ћете онда без мене! Прошле године је у Костуковју Снопка Гуљков узео да као ја припреми за Богојављење. И шта је било? Смејао се цео свет. Костјуковски сељаци дошли овамо код нас — безброј њих! Из свих села навалио свет.

— Онда сем код нас нигде нема ваљаног Богојављења...

— Ради, не причај... Јесте, стари... У целој губернији другог таквог Богојављења нећеш наћи. Војници кажу, иди па тражи, у градовима је још горе. Лакше, лакше!

Матвеј кркља и тешко дише. Посао није лак. Лед чврст и дебео; треба га постепено сећи и парчад односити далеко у страну да се не замрзну на очишћеном простору.

Али маколико био рад тежак, маколико да је глупа Серјошкина команда, око три сата на Бистрјањки већ се тавно оцртава велики водени круг.

— Прошле године било је боље... — љути се Серјошка. — И то ниси умео да начиниш! Еј, главо! И још такве глупаке држе у божјем храму! Иди донеси даску да се направе шипови. Дај круг, буљино! Јест овај... узми негде хлеба... киселе краставце, што било.

Матвеј одлази и после кратког времена доноси на леђима огроман дрвени круг, ишаран још ранијих година. У средишту круга црвени крст, на крајевима отвори за шипове. Серјошка узима тај круг и покрива њим просек у леду.

— Баш... ваља... Обновићу само боју, па биће првокласно... Но, што стојиш. Прави налоњ! Или овај... иди донеси брвно да се начини крст...

Матвеј, који од раног јутра није ништа ни јео ни пио, опет се пење горе. Макако да је лењ Серјошка ипак прави шипове сам, својеручно. Он зна да шипови имају чудну моћ: ко извади шип после водоосвећења, тај је срећан целе године. Зар је такав посао незахвалан?

Али прави посао отпочиње тек сутрадан. Тад се Серјошка појављује према неумешном Матвеју у свој величини свога талента. Његовом брбљању, издирању, џангризању и прохтевима нема краја. Матвеј саставио из два велика дирека високи крст, а он незадовољан, наређује да се растави. Матвеј стоји, Серјошка се љути зашто не иде; он пође, Серјошка му виче да не иде, већ да ради. Није задовољан ни алатом, ни временом, ни својим рођеним талентом; ништа му се не свиђа.

Матвеј тестерише велики комад леда за налоњ.

— Зашто си одломио врх? — виче Серјошка и злобно крљешти на њега очима.

— Опрости, Христа ради.

— Ради изнова.

Матвеј тестерише изнова... и његовим мукама нема краја. Код просека у леду, који је покривен обојеним кругом треба да стоји налоњ; на налоњу треба исклесати крст и отворено јеванђеље. Али то није све. Иза налоња треба да стоји висок крст, видљив за сав скупљени свет и који трепери на сунцу као да је присут дијамантима и рубинима. На крсту голуб исклесан од леда. Пут од цркве до места свечаности треба да буде присут јеловим гранама и вењом... такав је задатак.

Пре свега Серјошка се лаћа налоња. Ради турпијом, длетом и шилом. Крст на налоњу, јеванђеље и епитрахил, који се спушта с налоња, испадају му потпуно за руком. После тога приступа голубу. Док се он труди да исклеше на лицу голуба кроткост и смиреност, Матвеј се окреће као медвед, дотерује крст састављен од брвана. Он узима крст и замаче га у отвор на леду. Пошто сачека кад вода

замрзне на крсту, он га замаче још једном и тако све дотле, док се брвна не покрију дебелим слојем леда... Посао није лак, захтева велику снагу и стрпљење.

Но хвала Богу фини посао је завршен. Серјошка трчи по селу као луд. Он се спотиче, свађа се, заклиње се да ће овај час отићи на реку и поломити све што је урадио. На тај начин он тражи погодне боје.

Цепови су му пуни жуте боје, чивита, црвенила, бакарног новца; не плаћајући ништа он јури главачке из једног дућана у други. Из дућана док удариш длан о длан у крчму. Ту пије, махне руком и не плативши одлети даље. Из једне куће узима главице цвекле, из друге, лукове љуске од којих прави жуту боју. Он грди, гура се, прети и... нико живи се не вређа! Сви се осмехују на њега, саосећају, титулишу га са Сергије Никитићу, сви осећају да уметност није нешто лично његово, већ опште, народно дело. Један ради, остали му помажу. Серјошка је сам по себи нико и ништа, ленштина, пијаница и расипник, али кад му је у рукама чивит или шестар, онда је он нешто више, Божји слуга.

Долази богојављенско јутро. Црквена ограда и обе обале док оком погледаш начичкане народом. Све што сачињава Богојављење брижљиво је сакривено испод нових асура. Серјошка смирено иде и труди се да свлада узбуђење. Он види хиљаде света: ту много њих из туђих крајева; сви су ти људи по мразу, по снегу прешли прилично километара пешке само због тога да виде његово знаменито Богојављење.

Матвеј, који је завршио свој тешки медвеђи по-

сао, опет је већ у цркви, он се не види, не чује, на њега се већ заборавило... Време је дивно... На небу ни облачка... Сунце сија заслепљујући.

Горе се звони на службу божју... Хиљаде глава се откривају, хиљаде руку се дижу — хиљаде знакова крста!

А Серјошка не зна куда да се дене од нестрпљења. Али, хвала богу, најзад звони „Достојно”, затим после пола сата на звонари и у гомили примећује се неко узбуђење. Из цркве један за другим износе барјаке, разлеже се оштро, журно звоњење у сва звона. Серјошка уздрхталом руком скида асуре... и свет види нешто необично. Налон, дрвени круг, шипови и крст на леду преливају се у хиљаду боја. Крст и голуб бацају од себе такву светлост да очи заболе гледајући... Боже милостиви, како је лепо! Кроз скупљени свет пролази узвик дивљења и заноса. Звона звоне још јаче, дан бива још светлији. Барјаци се нихају и уздижу над гомилом као таласи. Литија, која сија од украса на иконама и свештенству силази доле путем и упућује се месту свечаности. Према звонари машу рукама да тамо престану да звоне и водоосвећење почиње. Служба траје дуго, тече лагано, види се да се труде да продуже свечаност и радост заједничке народне молитве. Тишина.

Али ево баца се у воду крст и ваздух се пролама необичним ускликом дивљења. Пуцање из пушака, звоњење, громки узвици одушевљења, крици и отимање о шипове. Серјошка слуша те усклике, види хиљаде очију управљених у њега и душа ленштине испуњује се осећањем славе и свечаности.

УКИНУЛИ

Ту скоро, у време пролећне поплаве дошао је у госте, поседнику Вивертову, заставнику у оставци, геометар Катавасов. Пили су, јели и разговарали о новостима. Катавасов, као градски житељ, знао је о свему: о колери, о рату, и чак о повећању трошарине на пиће на једну копејку по граду. Он је говорио, а Вивертов је слушао, узвикивао „ах” и сваку новост пресретао узвицима: „Де причајте! Видиш, молим те! А-а-а”.

— А зашто сте ви сад без еполета, Семјоне Антипићу? — радознало упита он између осталог.

Геометар не одговори одмах. Он поћута, испи чашицу ракије, одмахну руком и тек тада рече:

— Укинули!

— Виш, молим те! А-а-а! Ја не читам новине и ништа не знам о томе. Дакле, грађанско чиновништво не носи више еполете? Де причајте! А то је, знате, у неку руку добро, војници вас неће више бркати с господом официрима и неће вас поздрављати. У неку руку, мора се признати, и није добро. Нема више код вас оног достојанства, оне узвишености.

— Па шта мари! — рече геометар и махну руком. — Није важан спољни изглед. Био ти с еполе-

тама или без еполета — све је то једно, ако си само задржао свој положај. То нас нимало не вређа. А, ето, вас су баш заиста увредили, Павле Игњатићу! Могу да појмим.

— Тојест, како? — упита Вивертов. — Ко мене може да увреди?

— Ја на основу тога факта, што су вас укинули... Нек је заставник и нижи чин, нек није ни то ни ово, али је он ипак слуга отаџбине, официр... крв је проливао... Зашто да га укину?...

— Тојест, извините. Ја вас не разумем потпуно... — замуца Вивертов, пребледе и разрогачи очи. — Ко је мене укинуо?

— Па зар нисте чули? Био такав указ да заставника уопште више не буде. Да не буде ниједног заставника! Да им ни трага не остане! Наређено је да се сви у служби затечени заставници произведу у потпоручнике, а ви, који сте у оставци, како знате. Ако хоћете будите заставници, ако нећете и не треба.

— Хм... А шта сам ја онда?

— А Бог би вас знао. Ви сте сад ништа, нешто непојмљиво, етар! Сад и ви сами не разумете, шта сте.

Вивертов је хтео да запита нешта, али није могао. Нешто хладно осети испод груди, колена му се подигоше, језик ни да макне. Како је баш жватао саламу, тако му она и остаде у устима несажватана.

— Нису лепо поступили са вама, заиста! — рече геометар и уздахну. — Све лепо, али такве мере ја не могу да одобрим. То је сигурно већ допрло и до страних новина! А?

— Опет ја не разумем... — рече Вивертов. — Ако ја сад нисам заставник, онда шта сам? Зар нико? Зар нула? Према томе, ако вас ја разумем, онда сваки може да ме наружи, да ми каже ти?

— То вам ја не знам. Нас већ сматрају за кондуктере! Ту недавно путује овуда шеф саобраћаја, знате, у инжењерском шињелу, по садашњем без еполета, а некакав генерал викне му: „Кондуктеру, хоће ли скоро да пође воз?“ Дохватили се. Скандал. О томе не сме да се пише по новинама, али ето... сви знају. Шило у џаку не можеш сакрити.

Вивертов збуњен новошћу више није ни јео ни пио. У један мах покуша да пије хладног кваса да би дошао к себи, али му квас заостаде у грлу и — врати се натраг.

Испративши геометра укинути заставник ишао је по свима собама и размишљао. Мислио је, мислио и ништа није смислио. Преконоћ лежао је у постељи, уздисао и опет мислио.

— Шта предеш ту к'о мачак! — рече му жена, Арина Матвејевна, и муну га лактом. — Стењеш као да ћеш да се породеш! Можда то и није истина. Отиди сутра некоме и питај. Смољо!

— Богме кад останеш без звања и титуле и бићеш смоља. Раширила си се ту к'о крава па — смоља! Ваљда си ми ти крв проливала!

Сутрадан изјутра, пошто није спавао свуноћ, Вивертов упрегну свог мркова у кочије и пође да тражи обавештења. Био је решио да оде неком суседу, а ако буде потребе, онда и самом вођи плећства. У пролазу кроз Ипатјево сrete се с протом Пафнутијем Амиликитанским. Отац прота ишао је

из цркве кући и љутито размахивао жезлом; с времена на време окренуо би се црквењаку који је ишао за њим и промрмљао: — „Јесте, будала си ти, брате! Још каква будала!”

Вивертов сиђе из кола и приђе да добије благослов.

— Сретан празник, оче прото! — поздрави он љубећи му руку. — А ви изволели службу отслужити?

— Да, литургију.

— Тако... Сваки свој посао! Ви пасете духовно стадо, а ми обделавамо земљу колико нам снага допушта... А зашто сте ви сад без ордења?

Попа се намршти уместо одговора, махну руком и пође даље.

— Забранили им! — објасни црквењак шапатом.

Вивертов је пратио погледом проту који је љутито корачао и срце му се стеже од горког предосећања: оно што му је рекао геометар, изгледало је сада врло близу истини.

Пре свега он се упути свом суседу мајору Ижици и кад његове каруце уђоше у мајорово двориште, указа му се овај призор: Ижица у домаћој хаљини с турским фесом на глави стајао је наред дворишта, љутито је трескао ногама и размахивао рукама. Мимо њега, напред и назад, кочијаш Филка проводио је кобилу која је храмала.

— Неваљалац! — запенушио је мајор. — Хуља! Бубре! Мало је обесити те, проклетијо! Татарине! Ах, моје поштовање! — рече он угледавши Вивертова. — Врло ми је мило што вас видим. Шта ви велите на ово? Већ недељу дана како кобила рамље, и хуља ћути! Ни речи! Да нисам сам видео отишло

би копито дођавола. А? Зар то није глуп свет? И зар да га човек не удари по лабрњи? Зар да га не удари? Зар да не удари, питам ја вас?

— Дивна кобила, — рече Вивертов прилазећи Ижици. — Штета. Ви, мајоре, пошаљите по ветеринара. Код мене у селу је, мајоре, одличан ветеринар.

— Мајор, — зафрча Ижица осмехнувши се презриво. — Мајор!... Није мени до спрдње! Мени се разболела кобила а ви: мајор! мајор! К'о гавран: га! га!

— Ја вас, мајоре, не разумем. Зар је могуће угледног човека сравњивати са гавраном?

— Па какав сам ја мајор? Зар сам ја мајор?

— А шта сте ви?

— А ђаво би ме знао шта сам! — рече Ижица. — Већ више од годину дана како нема мајора. А што се ви чудите. Да се нисте тек синоћ родили, је ли?

Вивертов с ужасом погледа у Ижицу и поче бријати с лица зној, предосећајући нешто веома рђаво.

— Ипак, дозволите... — рече он. — Ја вас опет не разумем... Па мајор није мали чин...

— Да!!

— Па како то? И ви... ништа?

Мајор само одмахну руком и поче да му прича, како је нитков Филка повредио кобили копито; причао је дуго и на крају крајева поднесе му у лице болно копито с гнојавом повредом и мелемом, али Вивертов није појимао, није осећао и гледао је на све као кроз неку решетку. У несвесном стању он се опрости, попе се у кочије и викну с очајањем:

— Вођи племства! Брзо! Шибай!

Вођа племства, чиновник четврте класе Јагодишев живео је недалеко. Већ после једног сата Вивертов је улазио к њему у кабинет и клањао се. Вођа је седео на дивану и читао „Ново време“. Угледавши долазника, он климну главом и показа наслоњачу.

— Ја сам ваше превасходство, — поче Вивертов, — требао раније да се претставим, али налазећи се у неизвесности што се тиче мог звања, усудио сам се да се обратим вашем превасходству за разјашњење.

— Допустите, поштовани господине, — прекиде га вођа. — Пре свега не називајте ме превасходством. Молим вас.

— Зашто ви... па ми смо ситни људи...

— Није ствар у томе! Овде пишу... (вођа додирну „Ново време“ и куцну га прстом) да ми чиновници четврте класе нећемо бити убудуће превасходства. Саопштавају то као прилично извесно! Па шта? И није нужно, боже мој! Није нужно! Не називајте ме! И не треба!

Јагодишев устаде и гордо прошета по кабинету... Вивертову застаде дах, а из руку му капа паде на под.

„Кад је и до њих дошло, — помисли он: — онда не треба ни питати за заставнике и мајоре. Боље да идем...“

Вивертов промуца нешто и изиђе заборавивши у кабинету вође капу. После два сата стигао је својој кући, блед, без капе, с тупим изразом ужаса на лицу. Силазећи из кочија, погледа плашљиво у небо: да нису већ и сунце укинули? Жена поражена ње-

говим изгледом обасу га питањима, али на сва питања он је одговарао само одмахивањем руку...

Недељу дана није ни пио, ни јео, није спавао и као суманут ишао је тамо-амо по соби и мислио. Лице му упало, очи потавнеле... Ни с ким није разговарао, никоме се ни зашта није обраћао, а кад би му Арина Матвејевна досадила питањима, он би само одмахнуо руком — и ни звука... Шта све нису радили с њим, да га поврате! Појили га „тејом од зове“, давали му за „изнутра“ зејтин из кандила, грејали га врућим црепом, али ништа није помогло, он је венуо и одмахивао руком. Позвали су на крају, да га уразуми, оца Пафнутија. Прота провео пола дана, објашњавао му да се све сад окренуло не на унижење, већ на величање, али је његово добро семе пало на неблагодарну земљу. Узео је пет рубаља за труд и отишао не постигавши ништа.

Пошто је ћутао недељу дана, Вивертов као да проговори.

— Што ти ћутиш, наказо? — издра се неочекивано на момка Иљошку. — Грди! Потсмевај се! Удри униженог! Ликуј!

Рекавши ово, он се заплака и ћутао је опет недељу дана. Арина Матвејевна одлучи да му пусти крв. Дође лекарски помоћник и пусти му два тањира крви и од тога као да му би лакше. Сутрадан после пуштања крви Вивертов дође до постеље на којој је лежала жена и рече:

— Ја, Арина, нећу то да оставим тако... Сад сам се на све решио... Чин сам свој заслужио и нико нема права да ми га узме. Ево шта сам намислио: написаћу молбу неком претпостављеном и потписаћу:

заставник тај и тај... за... ставник... Разумеш?
Заинат! За-став-ник!... Нека! Заинат!

И та мисао се тако допаде Вивертову да засја и
одмах затражи да једе. Сада он озарен новом од-
луком, иде по собама, заједљиво се осмехује и го-
вори као у сну:

— За-став-ник!... Заинат!

28434

